

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 2 stycznia 2020 r.

Poz. 21

UCHWAŁA NR XVI/274/2019 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ

z dnia 19 grudnia 2019 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2020-2023 dla gminy Środa Wielkopolska

Na podstawie art. 18 ust 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 506 ze zmianami), art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 ze zmianami) Rada Miejska w Środzie Wielkopolskiej, po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2020-2023 dla gminy Środa Wielkopolska, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Środa Wielkopolska.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej
(-) Paweł Wullert

*Załącznik do Uchwały Nr XVI/274/2019
Rady Miejskiej w Środzie Wielkopolskiej
z dnia 19 grudnia 2019 r.
w sprawie przyjęcia Gminnego Programu
Opieki nad Zabytkami na lata 2020 – 2023
dla Gminy Środa Wielkopolska.*

**GMINNY
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
NA LATA 2020 – 2023
DLA GMINY ŚRODA WIELKOPOLSKA**

Wykonany na zlecenie Urzędu Miejskiego w Środzie Wielkopolskiej
Maria Piotrowska
Puszczykowo, październik 2019 rok.

Spis treści:

1.	Wstęp	7
1.1.	Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	7
1.2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	9
1.2.1.	Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym	9
1.2.2.	Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	10
1.2.3.	Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami	19
1.2.4.	Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody	19
1.2.5.	Rozporządzenie ministra kultury i dziedzictwa narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem	20
2.	Uwarunkowania zewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa kulturowego	20
2.1.	Zakres opieki nad zabytkami sprawowanej na obszarze gminy, określony przez opracowania odnoszące się do Polski	20
2.1.1.	Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	21
2.2.	Zakres opieki nad zabytkami sprawowanej na obszarze gminy, określony przez opracowania odnoszące się do Wielkopolski	24
2.2.1.	Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017 – 2020.	24
2.2.2.	Zaktualizowana strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020	26
2.2.3.	Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego Wielkopolska 2020+	29

2.2.4.	Raport o stanie zagospodarowania i rozwoju województwa wielkopolskiego 2014	31
2.2.5.	Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014 – 2020 (WRPO 2014+)	32
2.2.6.	Studium ochrony i kształtowania krajobrazu w poznańskim obszarze metropolitalnym	36
2.3.	Zakres opieki nad zabytkami sprawowanej na obszarze gminy, określony przez opracowania odnoszące się do powiatu średzkiego	42
2.3.1.	Strategia rozwoju powiatu średzkiego 2015 – 2024	42
2.3.2.	Plan rozwoju lokalnego powiatu średzkiego na lata 2008 - 2015	43
2.3.3.	Program ochrony środowiska dla powiatu średzkiego na lata 2017 – 2020	44
2.3.4.	Raport o stanie zabytków w powiecie średzkim	45
2.3.5.	Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków, nie będących własnością Powiatu Średzkiego	46
3.	Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Środa Wielkopolska	46
3.1.	Zabytki nieruchome	47
3.2.	Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla Gminy Środa Wielkopolska (wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków)	48
3.3.	Obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru zabytków będące własnością Gminy Środa Wielkopolska	51
3.4.	Obiekty zabytkowe nieruchome z terenu Gminy Środa Wielkopolska (wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych)	52
3.5.	Obiekty zabytkowe nieruchome z terenu Gminy Środa Wielkopolska (wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych – Archeologicznych)	81
3.6.	Zabytki ruchome	84

3.7.	Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków)	85
3.8.	Zabytki archeologiczne	89
3.8.1.	Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	90
3.8.2.	Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej	91
3.8.3.	Zestawienie liczbowe zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne)	91
4.	Uwarunkowania wewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa i krajobrazu kulturowego na obszarze Gminy Środa Wielkopolska	93
4.1.	Stan zachowania zabytków w Gminie Środa Wielkopolska	93
4.1.1.	Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	93
4.1.2.	Stan zachowania zabytków ruchomych	105
4.1.3.	Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych	106
4.2.	Uwarunkowania wynikające ze Strategii rozwoju Gminy Środa Wielkopolska na lata 2015 – 2020	110
4.3.	Uwarunkowania wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Środa Wielkopolska	112
4.4.	Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujących na terenie Gminy Środa Wielkopolska	114
4.5.	Uwarunkowania wynikające z Programu Rewitalizacji dla Gminy Środy Wielkopolskiej na lata 2018 – 2023	130
4.6.	Uwarunkowania wynikające z zasad określonych w Programie ochrony środowiska dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017 – 2020	133
4.7.	Uwarunkowania wynikające ze Strategii rozwoju kultury Gminy Środa Wielkopolska na lata 2015 – 2020	136

4.8.	Uwarunkowania wynikające z zasad udzielania i rozliczania pomocy finansowej udzielanej przez Gminę Środa Wielkopolska na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i nie stanowiących własność Gminy	139
4.9.	Najważniejsze zasady ochrony zabytków archeologicznych	140
4.10.	Zasady ochrony zabytków (dobre praktyki)	141
5.	Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)	142
6.	Kierunki realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	143
6.1.	Gminna ewidencja zabytków	143
6.1.1.	Działanie – weryfikacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych oraz sporządzenie gminnej ewidencji zabytków małej architektury	143
6.1.2.	Działanie – weryfikacja gminnej ewidencji zabytków archeologicznych	143
6.2.	Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Środa Wielkopolska	144
6.2.1.	Działanie – sporządzenie plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Środa Wielkopolska	145
6.3.	Promocja regionu i edukacja przez prezentację lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego	145
6.3.1.	Działanie – udostępnianie i promocja zabytków nieruchomych	145
6.3.2.	Działanie – edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	146
6.4.	Sprawowanie opieki nad zachowanymi zabytkami w regionie	147
6.4.1.	Działanie – zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	147
6.4.2.	Działanie – sporządzenie wykazu zespołów i obiektów nieruchomych, stanowisk archeologicznych typowanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Środa Wielkopolska w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy	151
7.	Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	152
8.	Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami	154

9.	Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	154
-----------	---	------------

1. Wstęp.

1.1. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawowym celem przedstawionego poniżej Programu opieki nad zabytkami dla gminy Środa Wielkopolska na lata 2020 – 2023, jest wypracowanie działań lokalnego samorządu, mających na celu poprawę stanu zachowania i utrzymania w przestrzeni środowiska kulturowego zabytków nieruchomych (architektury, budownictwa, przedziejowych artefaktów i form przestrzennych) oraz ruchomych (obiektów nie powiązanych trwale z miejscem występowania lub przechowywania). Realizując tego rodzaju zadania, w ostatnich latach kładzie się coraz większy nacisk na współpracę administracji państwowej, samorządowej oraz lokalnych środowisk zrzeszonych w różnego rodzaju organizacjach i stowarzyszeniach. W ramach budowy nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego dostrzega się potrzebę pogłębiania samoświadomości społeczeństwa w oparciu o miejscową tradycję, składającą się ze splotu wydarzeń, a w tym historii poszczególnych ludzi, rodzin, grup społecznych itp. wraz z zachowanymi pamiątkami – zabytkami. Opieka nad tak pojętym dziedzictwem kulturowym powinna leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, co w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową, jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

W dobie przemian, które obserwujemy w ostatnich latach, bardzo istotnym motywem dopingującym ośrodki decyzyjne, takie jak: samorządy lokalne, czy organizacje społeczne, jest wydobywanie z przeszłości i udostępnianie tych wątków naszej historii, które budują postawy patriotyczne wyrażające się w formie szacunku do własnej historii i otwarte na bogactwo świata zewnętrznego, mogącego ubogacić lokalną przestrzeń kulturową. Zachowane zabytki są zresztą materialnym dowodem praktykowania w przeszłości takiego patriotyzmu. Dawna architektura oraz jej historyczne wyposażenie ukazują nam dzisiaj bogactwo umiejętnego wykorzystania zasobów cywilizacyjnych przyswajanych przez kolejne pokolenia mieszkających tu ludzi. Opieka nad zabytkami wpisuje się więc w ową ciągłość działań kolejnych pokoleń, które od stuleci troszczyły się o swoje otoczenie.

Obecnie w odniesieniu do zachowanych zabytków, aktywność lokalnego samorządu, jako kontynuacja owej troski, powinna polegać między innymi na pomocy, koordynacji i stymulowaniu aktywności organizacji społecznych, poszczególnych mieszkańców oraz lokalnej przedsiębiorczości. Działania te powinny obejmować następujące zagadnienia merytoryczne:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W obecnym systemie prawnym wszelkie działania mające na celu ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w Wielkopolsce, a w tym na terenie gminy Środa Wielkopolska, realizuje Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, kierując Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Niniejszy dokument jest czwartym opracowaniem tego typu. Pierwszy Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2008 – 2011 został

powołany przez Radę Miejską Gminy w Środzie Wielkopolskiej uchwałą nr XXII/324/2008 z dnia 27 października 2008 roku i opublikowaną następnie w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego Nr 211 w dniu 1 grudnia 2008 roku. Program został sporządzony zgodnie z zaleceniami Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zawierał część wprowadzającą, krótką charakterystykę uwarunkowań zewnętrznych opieki nad dziedzictwem kulturowym mikroregionu średzkiego, opis zachowanych zabytków oraz uwarunkowania wewnętrzne opieki nad nimi. Następnie wskazał cele i główne kierunki działań, a także przewidywane sposoby ich realizacji.

Drugi dokument, o nazwie Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2012 – 2015 został przyjęty przez Radę Miejską w dniu 15 grudnia 2011 roku uchwałą nr XVII/219/2011,

Trzeci Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2016 – 2019 przyjęto uchwałą Nr XVIII/354/2015 Rady Miejskiej w dniu 17 grudnia 2015 roku ogłoszonym w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego z 28 grudnia 2015 roku, poz. 8897.

Niniejszy program został sporządzony zgodnie z zaleceniami Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

1.2.1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1875, 2232 z późn. zmianami).

Art. 7.

1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1.2.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
(Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zmianami).

Art. 4.

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 6.

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,

- d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 1998 nr 85, poz. 539, 2001 nr 106, poz. 668, 2002 nr 129, poz. 1440 oraz nr 113, poz. 984),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7.

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 18.

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji (...) strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, (...)
2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: (...)
  - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
  - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
  - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, (...) uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20.

Projekty i zmiany (...) miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 22.

(...)

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 32.

1. Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.

Art. 33.

1. Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1. (...)

Art. 36.

1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;

- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
  - 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
  - 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r. poz. 199, 443 i 774) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
  - 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
  - 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. (...)
- 2a. Wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić podjęcie działań objętych pozwoleniem, o którym mowa w ust. 1, od przekazania przez wnioskodawcę w oznaczonym terminie określonych informacji dotyczących działań wymienionych w pozwoleniu, zastrzegając odpowiedni warunek w treści pozwolenia. Do warunku stosuje się art. 162 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego. (...)
3. Pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a, mogą określać warunki, które zapobiegą uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku.
4. Wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić wydanie pozwolenia na podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1 pkt 6, 9 i 11, od przeprowadzenia, na koszt wnioskodawcy, niezbędnych badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych. Egzemplarz dokumentacji badań jest przekazywany nieodpłatnie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. (...)
5. Pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a, wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.
6. Pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z

nieruchomości, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

7. Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, wydaje się również na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania. W przypadku nieuzyskania zgody właściciela lub posiadacza nieruchomości na przeprowadzenie tych badań lub poszukiwań przepisy art. 30 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

8. Uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.

Art. 36a.

1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna występująca z wnioskiem o pozwolenie na prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich lub badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa albo na prowadzenie prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych jest obowiązana zapewnić kierowanie tymi pracami oraz badaniami albo samodzielnie ich wykonywanie przez osoby spełniające odpowiednio wymagania, o których mowa w art. 37a ust. 1 i 2, art. 37b ust. 1 i 3, art. 37d ust. 1 albo art. 37e ust. 1.

2. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna występująca z wnioskiem o pozwolenie na prowadzenie robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru jest obowiązana zapewnić kierowanie tymi robotami oraz wykonywanie nadzoru inwestorskiego przez osoby spełniające wymagania, o których mowa w art. 37c.

Art. 81.

1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym

się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 87.

1. (...) wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat (...) gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. (...) gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje (...) rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów (...) wójt (burmistrz, prezydent miasta sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Art. 107a.

1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości

– podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107b.

1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która otrzymała pozwolenie na czasowy wywóz zabytku za granicę, a która w terminie 14 dni od dnia upływu ważności tego pozwolenia nie powiadomiła właściwego organu o przywiezieniu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Tej samej karze podlega jednostka organizacyjna, która w przypadku, o którym mowa w art. 56a ust. 8, w terminie 14 dni od dnia przywiezienia zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, nie powiadomiła wojewódzkiego konserwatora zabytków o przywiezieniu tego zabytku.

3. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ, który wydał pozwolenie na wywóz zabytku za granicę.

Art. 107c.

1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.
2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

Art. 107d.

1. Kto bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.
2. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.
3. Kto bez pozwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.
4. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł. (...)

1.2.3. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r. poz. 121, 50 z późn. zmianami).

Art. 13.

5. Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.”.

1.2.4. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku, o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r. poz. 142,10 z późn. zmianami).

Podstawowe normy prawne określające zakres ochrony przyrody zawarte są w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 roku, o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r. poz. 142,10 z późn. zmianami).

1. Do obszarów chronionego krajobrazu mają zastosowanie m.in. art. 23 i 24. Powołanie i funkcjonowanie obszarów chronionego krajobrazu angażuje zarówno administrację państwową (województwo) jak i samorząd gminny. Z ogólnych zapisów związanych z ochroną tych obszarów na szczególną uwagę zasługują wskazania zawarte w art. 24, w podpunktach 3, 5 i 9, w których pośrednio chronione są zabytkowe zadrzewienia śródpolne, czy inne zabytkowe formy ziemne.

2. Największa zależność między ochroną przyrody i opieką nad zabytkami występuje w odniesieniu do ochrony pomników przyrody. W art. 40, jest mowa o ochronie przyrody z uwzględnieniem wartości przyrodniczych, naukowych, kulturowych, historycznych lub krajobrazowych. Dzięki takiej formule, omawiana ustawa w istotny sposób włącza się w obszar ochrony zabytkowych kompleksów zieleni.

1.2.5. Rozporządzenie ministra kultury i dziedzictwa narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661 z późn. zmianami).

§ 1.

Rozporządzenie określa sposób prowadzenia rejestru zabytków, krajowej ewidencji zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków, gminnych ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

2. Uwarunkowania zewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa kulturowego.

2.1. Zakres opieki nad zabytkami sprawowanej na obszarze gminy, określony przez opracowania odnoszące się do Polski.

2.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022 wszedł w życie na podstawie Uchwały nr 82, Rady Ministrów z 13 sierpnia 2019 roku. Program zawiera: Wprowadzenie, Ewaluację Programu 2014 – 2017, Założenia Programu 2019 – 2022, Tło instytucjonalno-prawne powstania Programu 2019 – 2022. Następnie w Programie przedstawiono cele, kierunki działania oraz zadania Programu 2019 – 2022. W dalszej części uwidoczniono plan finansowy Programu 2019 – 2022, zasady i strukturę zarządzania i harmonogram Programu 2019 – 2022. W końcowej części dokumentu przedstawiono zadania podmiotów zarządzających Programem 2019 – 2022. Następnie monitoring Programu 2019 – 2022 i ewaluacja Programu 2019 – 2022.

„Wprowadzenie Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022, (...) ma na celu realizację przepisu art. 84 w związku z art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, z późn. zm.), (...). Program 2019–2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2019 r. poz. 945, z późn. zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego jest organem odpowiedzialnym za koordynację, monitorowanie i ewaluację realizacji Programu 2019 – 2022 przez wszystkie zaangażowane w nią podmioty”. s. 3. W dalszej części określono fundament ustrojowy idei ochrony dziedzictwa narodowego, a w tym ochrony i opieki nad zabytkami: **„Strzeżenie dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, zdefiniowanych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw**

człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony środowiska. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki gospodarczo-społecznej, ale stanowią również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne”. (wytłuszczenie cytatu od autora). s. 3.

W Założeniach Programu 2019–2022 wyszczególniono: tło instytucjonalno-prawne powstania Programu 2019–2022, w którym opisano organizację i zadania organów ochrony zabytków w Polsce zawartych w Programie 2014–2017, które wciąż pozostają aktualne, z wyjątkiem zmian w ustawie, do których doszło od czasu uchwalenia Programu 2014–2017 przez Radę Ministrów. Następnie sporządzono Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce, a w tym zabytki wpisane do rejestru zabytków – przygotowany w ramach realizacji Programu 2014 – 2017 przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, dalej podano zmiany wprowadzone ustawą z dnia 22 czerwca 2017 roku, o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r. poz. 1595), polegające przede wszystkim na: „– zmianie zasad powoływania i odwoływania Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i kierowników delegatur, – wzmocnieniu pozycji Generalnego Konserwatora Zabytków przez dodanie instrumentów koordynacji i środków nadzoru merytorycznego, – ujednoczeniu wymagań dotyczących kompetencji wobec samorządowych konserwatorów zabytków z wymaganiami wobec wojewódzkich konserwatorów zabytków, – wprowadzeniu instytucji ochrony tymczasowej od momentu wszczęcia postępowania o wpis do rejestru zabytków, – doprecyzowaniu przepisów dotyczących zaleceń pokontrolnych, – utworzeniu Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków (NFOZ), finansowanego z kar administracyjnych za czyny, które dotychczas były wykroczeniami, a obecnie są administracyjnymi karami pieniężnymi, – zaostrzeniu sankcji karnych zawartych w art. 108 ustawy, przy czym wpływy z nawiązek będą również zasilały NFOZ, – wprowadzeniu możliwości finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków, a nie, jak dotychczas, jedynie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.” s. 7.

W Celach, kierunkach działania oraz zadaniach Programu 2019 – 2022, został sformułowany cel główny Programu 2019–2022: **„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”**, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.: Cel szczegółowy 1 – Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, Cel szczegółowy 2 – Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami, Cel szczegółowy 3 – Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. Następnie określono cele szczegółowe oraz kierunki działania.

Do Celu 1.: Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej. ss. 8 – 11.

Do celu 2.: Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy). Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje. ss. 11 – 12.

Do celu 3.: Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania

świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego. ss. 12 – 14.

W Planie finansowym Programu 2019 – 2022, podano planowane środki pieniężne przeznaczone na jego realizację. Podano odpowiednio do roku 2019: 1912600,- zł, do roku 2020: 7638014,- zł, do roku 2021: 8363300,- zł i do roku 2022: 7703175,- zł. Następnie omówiono zasady zarządzania i strukturę zarządzania Programem 2019 – 2022. W rozdziale Harmonogram – wskaźniki realizacji Programu 2019 – 2022 podano odpowiednie dane w ujęciu tabelarycznym, odwołując się do wcześniej opisanych celów i kierunków realizacji. W rozdziale Zadania podmiotów zarządzających Programem 2019 – 2022 wpisano kompetencje i zasady działania Koordynatora Programu 2019 – 2022. W części końcowej Programu 2019 – 2022, opisano zasady działania monitoringu i jego ewaluację realizacji.

2.2. Zakres opieki nad zabytkami sprawowanej na obszarze gminy, określony przez opracowania odnoszące się do Wielkopolski.

2.2.1. Program opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2017 – 2020.

Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 6 grudnia 2017 roku przyjął uchwałę nr XXXVIII/901/17 powołując do życia trzecią edycję Programu opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2017 – 2020. Dokument omówił w sposób wyczerpujący prawne i strategiczne uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami, a w tym podstawy prawne oraz główne kierunki strategiczne państwa w tym zakresie. W dalszej części Program zdefiniował najważniejsze wojewódzkie uwarunkowania ochrony zabytków i opieki. Następnie scharakteryzowano zasoby dziedzictwa kulturowego Wielkopolski omawiając zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zabytki ruchome i archeologiczne, a także pomniki historii i parki kulturowe. Odnotowano również inicjatywę Komisji Europejskiej w zakresie ochrony Dziedzictwa Europejskiego. Omówiono także zasoby dóbr kultury współczesnej. Mając na względzie szeroki kontekst opieki nad

zabytkami, opisano również wielkość i strukturę działających w województwie instytucji kultury. Omówiono również kontekst środowiska naturalnego, a w szczególności parki narodowe i parki krajobrazowe. W dokumencie wspomniano o niematerialnym dziedzictwie kulturowym. W dalszej części Programu wymieniono i opisano zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i będące w posiadaniu Województwa Wielkopolskiego i Wojewódzkich Samorządowych Jednostek Organizacyjnych.

W dalszej części dokumentu określono cele i zadania, Samorządu Województwa Wielkopolskiego w odniesieniu do opieki nad zabytkami. W celu 1, Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania, wymieniono zadanie 1, między innymi o następującej treści: Realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych – zapewnienie w budżecie Samorządu Województwa środków finansowych na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych zabytków nieruchomych i ruchomych, będących własnością różnych podmiotów, a znajdujących się na terenie województwa wielkopolskiego. Następnie w celu 3, Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych, wymieniono zadanie 1, Promocja dziedzictwa lokalnego, a w nim między innymi, wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej i promocja lokalnych produktów w mediach. W zadaniu 2, Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wyróżniono propagowanie rozwoju turystyki w obiektach zabytkowych (np. konkurs na najlepszy obiekt turystyczny na obszarach wiejskich w Wielkopolsce). W celu 4, Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych, wymieniono zadanie 1, Upowszechnienie wiedzy o regionie, a w szczególności, wspieranie projektów edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu oraz wspieranie konkursów skierowanych do młodzieży, dających możliwość poznania i docenienia regionalnego przekazu dziedzictwa kulturowego i rozwój placówek muzealnych, skansenów, a także wspieranie publikacji dotyczących dziedzictwa regionalnego. Następnie sformułowano cele: 5, Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne; 6, Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad

zabytkami i 7, Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych. (ss. 96 – 101). W końcowej części dokumentu sformułowano kierunki działań programu oraz źródła finansowania.

2.2.2. Zaktualizowana strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020.

Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą nr XXIX/559/12 z dnia 17 grudnia 2012 roku przyjął Zaktualizowaną strategię rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku pod nazwą WIELKOPOLSKA 2020.

Zmieniająca się sytuacja społeczna i gospodarcza kraju, a także nowe wyzwania cywilizacyjne spowodowały, że zdecydowano się na weryfikację dawnych założeń. Podstawą nowego opracowania stały się Założenia systemu zarządzania rozwojem kraju, które tworzą nowy model zarządzania rozwojem kraju, przyjęte przez Radę Ministrów w kwietniu 2010 roku. W oparciu o ów model zredagowano nowe krajowe dokumenty planistyczne, takie jak: Długookresowa i Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, czy Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

Zaktualizowana strategia rozwoju województwa wielkopolskiego, nieco inaczej formułuje cel generalny. „Punktem wyjścia do sformułowania celu nadrzędnego strategii przyjętej w 2005 roku, było, podobnie jak w poprzednio obowiązującym dokumencie, określenie hierarchii priorytetowych obszarów rozwoju. Zaliczono do nich: kapitał społeczny, przedsiębiorczość, pracę, edukację, infrastrukturę oraz jakość życia (...). Z przedstawionej wyżej hierarchii wynika, iż podstawowym celem jest poprawa jakości życia. Służy temu praca, dająca dochody pozwalające realizować cele, zarówno materialne, jak i duchowe, oraz przedsiębiorczość, która jest źródłem pracy. Realizacja celów wymaga zarówno odpowiedniej edukacji, jak i infrastruktury. Tak określony model konstrukcji drzewa celów strategii, oraz wzajemnej relacji między poszczególnymi elementami, choć w swej istocie nadal słuszny, wymaga jednak doprecyzowania i uzupełnienia (...). Choć pomiędzy poszczególnymi obszarami priorytetowymi zachodzą relacje zwrotne, najwyżej sytuuje się <<jakość życia i zrównoważony rozwój>>. Realizacja strategii we wszystkich obszarach, takich jak przedsiębiorczość i innowacyjność, praca, edukacja, czy

infrastruktura, powinna być podporządkowana polepszeniu warunków życia mieszkańców w warunkach zrównoważonego rozwoju, uwzględniająca środowisko przyrodnicze oraz demografię. Uwzględniając powyższe założenia cel generalny strategii brzmi następująco: „Efektywne wykorzystanie potencjałów rozwojowych na rzecz wzrostu konkurencyjności województwa, służące poprawie jakości życia mieszkańców w warunkach zrównoważonego rozwoju”...” (ss. 73 – 74).

Wśród celów strategicznych i w konsekwencji celów operacyjnych kilka zawiera tematykę ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel Strategiczny 4. Zwiększanie konkurencyjności metropolii poznańskiej i innych ośrodków wzrostu w województwie, a w nim cel operacyjny 4.1. Rozwój metropolii poznańskiej odwołuje się do zapisów Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego, przywołując stwierdzenie: „Zgodnie z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego (PZPWW) rozwój funkcji metropolitalnych Poznania powinien zmierzać ku stymulowaniu rozwoju jako ośrodka o znaczeniu międzynarodowym poprzez integrowanie potencjałów: naukowego, gospodarczego, turystycznego i kulturalnego...” (s. 100).

Cel strategiczny 5. Zwiększenie spójności województwa, a w nim operacyjny 5.6. Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, zwraca uwagę, że „Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu. Konieczne jest w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wyznaczenie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce (...) Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- Kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe.
- Tworzenie parków kulturowych. Promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych.
- Odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego....” (s. 107).

Cel strategiczny 8. Zwiększanie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa i cel operacyjny 8.7. Kształtowanie skłonności mieszkańców do zaspokajania potrzeb wyższego rzędu wskazuje, że „...miarą konkurencyjności regionu i jego mieszkańców jest nie tylko status ekonomiczny, ale także możliwości i skłonności do zaspokajania potrzeb wyższego rzędu, takich jak uprawianie sportu, turystyki i rekreacji, udziału w kulturze oraz skłonności do zdrowego życia. Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- Inwestycje poprawiające stan infrastruktury kultury, sportu i rekreacji, bez barier dla osób niepełnosprawnych i starszych.
- Inwestycje w przedsiębiorstwa świadczące usługi w zakresie kultury sportu i rekreacji.
- Wspieranie wzrostu czynnego lub biernego udziału kultury w życiu mieszkańców.
- Programy aktywizujące mieszkańców dla sportu i rekreacji.
- Aktywizacja i wsparcie pozarządowych podmiotów oraz organizacji turystycznych i kulturalnych.
- Odbudowa i utrzymanie materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu ...” (ss. 134 – 135).

W ramach tego samego celu strategicznego, cel operacyjny 8.10. Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego akcentuje jednoznacznie: „Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu. Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury, poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe. Należy zaznaczyć, że osiągnięcie tego w żaden sposób nie stoi w sprzeczności z potrzebą wzmacniania tożsamości regionalnej...” (s. 136).

Tematykę ochrony dziedzictwa kulturowego podejmuje również cel strategiczny 9. Wzrost bezpieczeństwa i sprawności zarządzania Regionem i następnie cel operacyjny 9.2. Budowa wizerunku województwa i jego promocja. „Wielkopolska jest regionem dobrze rozpoznawalnym w kraju, lecz w dużym stopniu kojarzona jest głównie z Poznaniem (...)

W skali kraju wizerunek regionu jest pozytywny, choć istnieje świadomość, że jest to pewien stereotyp, stopniowo odstający od rzeczywistości. Przysłowiowa wielkopolska gospodarność dziś już nie jest tym, czym była dawniej. Z punktu widzenia pozycji i wizerunku regionu strategicznym wyzwaniem jest, by to występujące jeszcze wyobrażenie Wielkopolski stało się jak najbardziej rzeczywistością. W związku z tym Samorząd Województwa Wielkopolskiego podejmuje wyzwanie związane z wypracowaniem takiego wizerunku regionu, który stanowić będzie jego atut i pozytywnie wyróżni go na tle innych regionów, jako nowoczesne i kreatywne miejsce, w którym warto mieszkać, pracować i inwestować. Istotnym elementem tego wizerunku, jego organiczną częścią, powinno być także dziedzictwo kulturowe regionu, jego walory historyczne i regionalne oraz cechy tożsamości regionalnej mieszkańców Wielkopolski....” (ss. 141 – 142).

2.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+

W dniu 25 marca 2019 r. Uchwałą Nr V/70/19, Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu, w tym dla miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego. Plan określa model rozwoju przestrzennego, cele polityki przestrzennej i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, a także zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych.

Dokument zawiera część tekstową, w której zagadnienia zabytków zajmuje wyróżniające się miejsce. W rozdziale 3.3. Dziedzictwo kulturowe zapisano „Dziedzictwo kulturowe Wielkopolski nosi w sobie bogactwo wielu narodów zamieszkujących ją przez wieki, zarówno w postaci obiektów zabytkowych, jak i dziedzictwa niematerialnego. Ważnym elementem świadczącym o zróżnicowaniu kulturowym regionu są mniejszości

narodowe i wyznaniowe (kultura żydowska, protestancka, prawosławna) oraz grupy etnograficzne, których wartości zachowały się przede wszystkim w postaci kultywowanych do dziś tradycji i obrzędów, szczególnie o charakterze ludowym i religijnym. Efektem wielowiekowej historii rozwoju osadniczego Wielkopolski są licznie zachowane zabytki w postaci dzieł architektury, reprezentujących wszystkie style, całych założeń przestrzennych miast i wsi, zabytków ruchomych, dóbr kultury współczesnej, a także dziedzictwa niematerialnego. Wysoka wartość kulturowa obiektów zabytkowych Województwo wielkopolskie charakteryzuje się występowaniem licznych obszarów i obiektów zabytkowych...” Wśród pomników historii wymieniono Zespół dworsko – parkowy w Koszutach. (s. 43.) Następnie scharakteryzowano strukturę zachowanych zabytków w Wielkopolsce. W tym miejscu można stwierdzić, że pod tym względem Środa Wielkopolska oraz okoliczne wsie nie różnią się od pozostałych regionów naszego województwa.

W dokumencie scharakteryzowano również zagrożenia obciążające dziedzictwo kulturowe, a w szczególności zachowane zabytki. „Zachowanie wartości kulturowych województwa, oprócz działań ochronnych, wymaga także eliminacji zjawisk zagrażających zachowaniu i utrudniających dostępność dziedzictwa kulturowego (zabytków nieruchomych, w tym archeologicznych, ruchomych i niematerialnych), do których należą m.in.: a) intensywne procesy suburbanizacji w otoczeniu dużych i średnich miast – wyludnianie się centrów miast, a w konsekwencji ich degradacja przestrzenna i społeczno-gospodarcza; b) zainwestowanie przestrzeni na terenach otwartych oraz obszarów atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo; c) konflikty przestrzenne wynikające z przebiegu szlaków transportowych (...) d) konflikty przestrzenne wynikające z potrzeb rozwoju naziemnych sieci infrastruktury technicznej, w tym instalacji do pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych, e) zagrożenia wynikające z lokowania w sąsiedztwie zabytków obiektów niedostosowanych do skali otoczenia, często stwarzających kolizję widokową w obszarach stanowiących przedpola ekspozycji dla obiektów cennych kulturowo oraz wynikające z nieodpowiedniej dbałości o estetykę nowych obiektów niedostosowaną do wartości przestrzeni, w której są realizowane, f) konflikty wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej rolniczej i wydobywczej oraz wynikające z przeprowadzanych inwestycji budowlanych m.in. budowy nowych szlaków

komunikacyjnych, linii energetycznych, zbiorników wodnych czy budownictwa w ujęciu ogólnym, wymagających prac ziemnych, zagrażające przede wszystkim zabytkom archeologicznym...” (s. 42.).

W tekście szeroko scharakteryzowano umiejscowienie zabytków w przestrzeni poszczególnych subregionach Wielkopolski. Podjęto również zagadnienie ochrony zabytkowych terenów zielonych, jako cennych zarówno pod względem przyrodniczym jak również historycznym.

W dokumencie omówiono również szeroko zagadnienie ochrony poszczególnych obiektów zabytkowych oraz obszarów o cechach zabytkowych poprzez działania administracyjne będące w gestii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. (ss. 99 – 100.).

W rozdziale 4.7. Obszary Ochrony Krajobrazów kulturowych wymieniono Środę Wielkopolską, charakteryzując ją jako historyczny układ przestrzenny proponowany do objęcia ochroną w formie parku kulturowego. (ss. 174 – 175.).

Do części tekstowej załączono plansze, m.in. pt.: Kultura, Turystyka, Rekreacja.

2.2.4. Raport o stanie zagospodarowania i rozwoju województwa wielkopolskiego 2014.

Publikację przygotowano w Wielkopolskim Biurze Planowania Przestrzennego w Poznaniu w 2014 roku. Należy jednak zauważyć, że niektóre informacje pochodzą nawet z roku 2016.

W dokumencie omówiono między innymi zagadnienia związane ze środowiskiem kulturowym. W rozdziale: Środowisko kulturowe, scharakteryzowano zasoby historycznej przestrzeni oraz skalę i rodzaj zachowanych zabytków architektury i budownictwa, a także zabytków archeologicznych. Z zestawienia ogólnopolskiego wynika, że w zakresie ochrony prawnej Wielkopolska znajduje się na drugim miejscu w kraju, po województwie dolnośląskim. Jakkolwiek w Raporcie nie wymieniono Środy Wielkopolskiej oraz żadnej miejscowości z terenu gminy, to charakteryzując poszczególne części składowe struktury zachowanego dziedzictwa kulturowego, zauważono, że „... w krajobrazie całego regionu zachowała się historyczna, gęsta i równomierna sieć osadnicza. Wiele miejscowości posiada swój historyczny układ przestrzenny oraz cenne obiekty zabytkowe. Zarówno pod

względem ilości, jak i jakości zachowanych pojedynczych obiektów architektury zespołów budowlanych, układów urbanistycznych i ruralistycznych, stanowisk archeologicznych oraz parków i cmentarzy obszar Wielkopolski wyróżnia się na tle kraju...” (s. 31.). Tym samym wskazano, że takie miejscowości jak Środa Wielkopolska wraz z wiejskim otoczeniem pełnią istotną rolę w ogólnym obrazie regionu.

2.2.5. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014 – 2020 (WRPO 2014+).

Celem głównym niniejszego programu jest „poprawa konkurencyjności i spójności województwa.” (s. 7.).

Omawiając zagadnienia z zakresu – ochrona środowiska i efektywność wykorzystywania zasobów – zdefiniowano sytuację wyjściową stwierdzając, że region posiada „...bogate dziedzictwo kultury materialnej w regionie (w 2012 r. 7 021 obiektów zabytkowych nieruchomych i 19 271 ruchomych, a także znaczną liczbę instytucji kultury”. W dokumencie zauważono również, że zauważa się „pogarszający się stan techniczny obiektów [zabytkowych]”.

WRPO 2014+ przewiduje pola interwencji, jako wkład w realizację Strategii Europa 2020. Ramy tych interwencji w omawianym zakresie wyznacza Umowa Partnerstwa, natomiast WRPO 2014+ będzie realizował m.in. obszary interwencji o nazwie: „Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego – w ramach PI 6c.”

Interwencja WRPO 2014+ w tym obszarze będzie wkładem w realizację priorytetu „Rozwój zrównoważony Strategii Europa 2020”, zgodnie z inicjatywą przewodnią, że Europa efektywnie korzystająca z zasobów region poprawi produktywność, ograniczy koszty i przyczyni się do wzrostu konkurencyjności. (ss.16 – 17.).

Opisując obszary problemowe w Wielkopolsce, Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku zidentyfikowała m.in. czynniki kształtujące różnice występujące na poszczególnych terytoriach regionu. Do najistotniejszych z nich należy m.in.: „stan środowiska przyrodniczego i kulturowego, przestrzeni rolniczej, stopień zagrożenia powodziowego, stan zasobów wodnych. (ss. 25 – 26.).

W tabeli pt.: „Cel tematyczny”, w pkt. nr 6 o nazwie: „Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami”, wymieniono priorytet inwestycyjny (6c): „Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego”. W uzasadnieniu wyboru zapisano: „Wielkopolska charakteryzuje się stosunkowo dużym odsetkiem terenów o wysokich walorach przyrodniczych i kulturowych. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego do tych dwóch kategorii obszarów funkcjonalnych zalicza praktycznie całą powierzchnię województwa. Dziedzictwo kulturowe wymaga ochrony, ponieważ jego zasoby często wymagają pilnych działań zabezpieczających. Ten kierunek wsparcia podkreślany jest w Strategii Rozwoju Kraju 2020 i Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Ponadto, ochrona tego potencjału tworzy fundamenty rozwoju gospodarczego, szczególnie rozwoju turystyki. Efektem realizacji działań w ramach Priorytetu Inwestycyjnego będzie przede wszystkim poprawa stanu bogatego dziedzictwa kulturowego w Wielkopolsce (w tym zabytków)”. (s. 36.)

Następnie WRPO 2014+ szczegółowo omawia Priorytet Inwestycyjny 6c. W pozycji oznaczonej: 2.A.4. o nazwie: „Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego” i dalej w pozycji: 2.A.5. „Cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego i oczekiwane rezultaty” omówiony jest cel szczegółowy – m.in.: „Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu”.

Rezultat, jaki państwo członkowskie zamierza osiągnąć przy wsparciu UE tego celu jest opisany następująco: „Środowisko kulturowe to ważny czynnik rozwoju Wielkopolski. Jego stan ma wpływ na konkurencyjność regionu. Bazując na tym potencjale można w istotny sposób zdywersyfikować gospodarkę województwa i tworzyć alternatywne miejsca pracy. Województwo wielkopolskie wyróżnia się bogatym dziedzictwem kultury materialnej w postaci zabytków architektury sakralnej i świeckiej, jednak jego stan techniczny ulega stałej degradacji. Działania w tym Priorytecie Inwestycyjnym będą odpowiadały na zdiagnozowane wyzwania, jakimi są konieczność zachowania oraz przywracania właściwego stanu zasobów kulturowych w Wielkopolsce. Zły i stale pogarszający się stan wielu obiektów zabytkowych i innych obiektów kulturalnych wymuszają podjęcie pilnego przeciwdziałania temu zjawisku. Rezultatem realizacji przedsięwzięć przewidzianych dla tego Priorytetu Inwestycyjnego będzie więc poprawa stanu

dziedzictwa kulturowego regionu, wzmacniająca szanse jego zachowania dla potomnych, a niejako przy okazji stwarzająca warunki dla rozwoju gospodarki w skali lokalnej. Dzięki inwestycjom zwiększona zostanie atrakcyjność turystyczna oraz inwestycyjna danego obszaru. Ponadto zachowane zostanie dziedzictwo kulturowe dla obecnych oraz przyszłych pokoleń. Miarą sukcesu w tym obszarze inwestowania będzie przede wszystkim wzrost liczby odwiedzających w miejscach objętych wsparciem. Ochrona i wsparcie dziedzictwa kulturowego będzie przyczyniać się także do tworzenia miejsc pracy, a także wpływać na jakość życia. Efektem pozaekonomicznym realizacji inwestycji będzie wzmocnienie tożsamości mieszkańców regionu.

Rozwój turystyki, będący jednym ze skutków realizacji w tym Priorytecie Inwestycyjnym będzie także bodźcem rozwojowym wzmacniającym przedsiębiorczość i wywołującym nowe inwestycje, stwarzając możliwości rozwoju gospodarczo – społecznego w wymiarach lokalnym i szerzej, w skali całego województwa...” (s. 132.)

W pkt. oznaczonym 2.A.6. o nazwie: „Przedsięwzięcie, które ma zostać objęte wsparciem w ramach priorytetu inwestycyjnego”, sformułowano oczekiwany wkład do realizacji celów szczegółowych. „Pogarszający się stan dziedzictwa kulturowego i regionu (w tym zabytków) grozi ich bezpowrotna utratą. W związku z tym interwencja w ramach Priorytetu Inwestycyjnego będzie skierowana na inwestycje chroniące jego stan. Wsparcie skierowane będzie na ochronę, zachowanie i zabezpieczenie obiektów tego dziedzictwa, na zakup trwałego wyposażenia oraz na konserwację i zabezpieczenie (muzealiów, zbiorów bibliotecznych, w tym starodruków, a także na rozwój regionalnej i lokalnej infrastruktury kultury oraz zapobieganie jej degradacji. Wsparcie instytucji kultury jest w tym przypadku ważną formą ochrony dziedzictwa niematerialnego. Działania te pozwolą z jednej strony na zachowanie w dobrym stanie obiektów budowlanych dziedzictwa kulturowego, z drugiej strony pozwolą wzmocnić instytucje odpowiadające za konserwację i zabezpieczenie w nowoczesny sprzęt i wyposażenie umożliwiające efektywne prowadzenie prac konserwatorskich i zabezpieczających, co w efekcie będzie miało wpływ na poprawę stanu dziedzictwa kulturowego w regionie i jego ochrony. Wsparcie skierowane zostanie na poprawę infrastruktury instytucji kultury, bibliotek, archiwów, obiektów zabytkowych, obiektów przemysłowych o wartościach historycznych i muzeów. Przewiduje się także wsparcie wydarzeń kulturalnych wnoszących trwały wkład

do zachowania dziedzictwa kulturowego regionu.” Następnie wyszczególniono m.in. następujące typy przedsięwzięć: „wsparcie instytucji kultury, obiektów oraz obszarów zabytkowych, wsparcie obiektów przemysłowych i powojkowych o wartościach historycznych, ochrona, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym obiektów zabytkowych, zakup trwałego wyposażenia oraz konserwacja i zabezpieczenie muzealiów, archiwaliów i starodruków, jako integralne elementy szerszego projektu infrastrukturalnego i organizacja wydarzeń o charakterze kulturalnym, wnoszących trwały wkład do dziedzictwa kulturowego regionu.” I dalej zapisano: „Wśród spodziewanych typów przedsięwzięć nie można wykluczyć projektów zintegrowanych, wymagających finansowania krzyżowego, związanych m.in. z działaniami informacyjno – edukacyjnymi.” Wśród grup docelowych – beneficjentów wymieniono: „podmioty posiadające osobowość prawną, państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne, w tym państwowe jednostki budżetowe, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia i podmioty działające w oparciu o umowę o partnerstwie publiczno – prywatnym.” Określono także terytorialny obszar realizacji: „Wsparcie dotyczy całego województwa.”

W pkt. oznaczonym 2.A.6.2. „Kierunkowe zasady wyboru projektów” przewiduje się „konkursowy oraz pozakonkursowy tryb wyboru projektów. Tryb pozakonkursowy będzie miał zastosowanie do projektów o charakterze strategicznym zgodnych z celem szczegółowym, wynikających z odpowiednich strategii subregionalnych lub regionalnych strategii sektorowych. Ponadto tryb pozakonkursowy przewiduje się w zakresie inwestycji realizowanych w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych oraz Obszarów Strategicznej Interwencji.”

W ramach Priorytetu Inwestycyjnego wydarzenia kulturalne o charakterze jednostkowym, takie jak festiwale i wystawy, nieprzynoszące efektów w dłuższej perspektywie czasowej nie będą finansowane. Wsparcie udzielane będzie dla wydarzeń kulturalnych pod warunkiem spełnienia poniższych kryteriów: „wywarcie znaczącego wpływu na gospodarkę regionalną potwierdzonego osiągnięciem mierzalnych korzyści w dłuższej perspektywie czasowej, wniesienie wkładu w realizację celów Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego w zakresie priorytetu kultury, głównie promocji kultury, dziedzictwa kulturowego i przemysłu kreatywnego, wkład Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego nie może przekroczyć wkładu sektora prywatnego w

projekcie. Przychody, takie jak sprzedaż biletów itp. są wyłączone z kalkulacji wkładu sektora prywatnego. Wsparcie nie będzie także kierowane na budowę od podstaw nowej infrastruktury kulturalnej.

Projekty w zakresie kultury muszą być zgodne ze strategią rozwoju województwa, a także muszą przyczyniać się do osiągnięcia wymiernych i trwałych korzyści społeczno – gospodarczych.

Przy wyborze projektów do dofinansowania w ramach Priorytetu Inwestycyjnego obok elementów takich jak analiza ekonomiczna, analiza finansowa czy analiza ryzyka, odzwierciedlenie w kryteriach wyboru projektów znajdą m.in. następujące aspekty: „analiza popytu – wykazanie zapotrzebowania na dany projekt w tym szacowanej liczby odwiedzających, realizacja priorytetów rozwoju kultury, a w tym: poprawa dostępności do kultury, zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, umożliwienie nowych form uczestnictwa w kulturze, podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu oraz zapewnienie trwałości efektów – promowane będą rozwiązania wpływające na poprawę efektywności funkcjonowania obiektów/institucji w długim okresie, w tym rozwiązania pozwalające na obniżenie kosztów utrzymania na rzecz wydatków inwestycyjnych, zastosowaniu innowacyjnych rozwiązań energooszczędnych, dywersyfikacji źródeł finansowania (pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania), dodatnich efektach ekonomicznych w bezpośrednim otoczeniu inwestycji i tworzeniu nowych miejsc pracy.

Działania związane z wykorzystaniem i rozwojem zastosowań i usług Technologii Informacyjnych i Komunikacyjnych, w ramach Priorytetu Inwestycyjnego wspierane będą jedynie jako elementy projektów z zakresu dziedzictwa kulturowego. (...) Szczegółowe zasady wyboru projektów zawierać będzie Szczegółowy Opis Priorytetów, które (...) zatwierdzi Komitet Monitorujący.” (ss. 133 – 135).

2.2.6. Studium ochrony i kształtowania krajobrazu w poznańskim obszarze metropolitalnym.

Studium ochrony i kształtowania krajobrazu w poznańskim obszarze metropolitalnym sporządzone zostało przez Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu w 2012 r.

Powodem wykonania Studium było wskazanie prawne zawarte w Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Ustawa ta „zobowiązuje samorządy województw do uchwalenia planu zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego jako części planu województwa. Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w 2007 roku rozpoczęło prace nad sporządzeniem projektu Planu zagospodarowania przestrzennego Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego. W ramach prac nad projektem Planu wykonano szereg szczegółowych opracowań analitycznych, rozpatrujących zagadnienia problemowe. Jednym z nich jest Studium ochrony i kształtowania krajobrazu, [którego] głównym celem (...) jest rozpoznanie krajobrazu w Poznańskim Obszarze Metropolitalnym. (...) W opracowaniu wskazano czytelne zasady ochrony i kształtowania krajobrazu Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego. W celu stworzenia spójnego systemu ochrony i kształtowania krajobrazu zarówno na szczeblu regionalnym jak i lokalnym, zaproponowane wytyczne i zalecenia powinny zostać uwzględnione w dokumentach planistycznych jednostek samorządowych miast i gmin.” (ss. 9 – 10.).

„Studium ochrony i kształtowania krajobrazu zostało podzielone na następujące etapy: I – zapoznanie się z problematyką ochrony krajobrazu, II – delimitacja jednostek krajobrazowych i określenie typów krajobrazu, III – przedstawienie struktury krajobrazu, IV – charakterystyka jednostek krajobrazowych, V – określenie zasad ochrony i kształtowania krajobrazu” (s. 10.).

W rozdziale Środowisko kulturowe stwierdzono, „szeroko rozumiane pojęcie środowiska kulturowego obejmuje elementy związane z kształtowaną w ciągu wieków przez człowieka przestrzenią, w połączeniu z warunkami naturalnymi.” (s. 24.). W odniesieniu do ochrony i wykorzystania zabytków zapisano, że „ochrona i wykorzystanie potencjału zabytków dla przyszłego rozwoju jest ważnym celem polityki państwa. Istotnym elementem tej polityki powinno być mądre zarządzanie dziedzictwem kulturowym i ciągle poszukiwanie kompromisu pomiędzy koniecznością zachowania substancji zabytkowej a nieuchronnymi zmianami, a także dbałość o różnorodność i

niepowtarzalność zarówno samych obiektów jak i krajobrazu, w którym funkcjonują. Krajobraz kulturowy kształtują przede wszystkim te elementy dziedzictwa kulturowego, które wyróżniają się w przestrzeni, mają trzeci wymiar dostrzegalny przez odbiorcę.” (s. 25.).

Do elementów dziedzictwa kulturowego kształtującego krajobraz zaliczono: „obiekty architektoniczne [tzn.]: całe układy urbanistyczne i ruralistyczne jako zespoły obiektów, które wchodzą w ich skład, zarówno zabytkowych jak i współczesnych nie objętych żadną formą ochrony, tworzące panoramy, obiekty występujące samotnie lub wyróżniające się w grupie obiektów dużo niższych, np.: kościoły, wiatraki, kominy, założenia dworskie, pałacowe i folwarczne, obiekty małej architektury usytuowane na otwartej przestrzeni np.: krzyże i kapliczki przydrożne, grupy zieleni o charakterze kulturowym [tzn.]: parki pałacowe lub dworskie, zielen towarzysząca cmentarzom, parki miejskie, zielen komponowana w miejscowościach, następnie obiekty archeologiczne [tzn.]: grodziska, cmentarzyska o własnej formie krajobrazowej, widoczne w otwartej przestrzeni rolniczej, obszary o wyjątkowych wartościach kulturowych, przestrzeń rolnicza historycznie ukształtowana przez działalność człowieka – charakterystyczne układy pól, system nawadniający, charakterystyczne układy zieleni, itp., oraz historyczne trakty komunikacyjne. Poza wyżej wymienionymi istnieją także obiekty, które są nierozpoznawalne „gołym okiem” w przestrzeni, a które miały wpływ na ukształtowanie krajobrazu. Do tych obiektów należą przede wszystkim zabytki archeologiczne, ukryte pod ziemią”. (s. 26.).

Następnie zdefiniowano zasady ochrony i kształtowania krajobrazu zurbanizowanego. „W celu ochrony i kształtowania krajobrazu zurbanizowanego należy stosować następujące zasady: a) w zakresie ochrony krajobrazu: ochrona historycznych układów przestrzennych poprzez sukcesywne wpisy do rejestru zabytków, wytyczanie stref ochrony konserwatorskiej najcenniejszych centrów historycznych miejscowości, obejmowanie ochroną charakterystycznych (historycznych i współczesnych) elementów struktury miejscowości, (...) ochrona wartościowego (historycznego lub współczesnego) otoczenia obiektów eksponowanych, ochrona ekspozycji charakterystycznych i atrakcyjnych sylwet (historycznych i współczesnych) zespołów miejskich wewnątrz oraz na zewnątrz miejscowości, rewitalizacja terenów zdegradowanych, ochrona komponowanej zieleni (parki, skwery, zielen wzdłuż ciągów komunikacyjnych), także tej stanowiącej tło dla obiektów zabytkowych, zachowanie historycznych ciągów

komunikacyjnych na terenie miejscowości i w obszarach podmiejskich wraz z zielenią towarzyszącą, ochrona przed niekorzystnym zainwestowaniem obszarów, na których przebiegają osie widokowe i ciągi widokowe oraz ochrona obszarów stanowiących pola ekspozycji, wykonywanie opracowań studialnych w celu zbadania krajobrazu w poszczególnych miejscowościach oraz wyszczególnienie miejsc najbardziej wartościowych oraz tych narażonych na degradację, b) w zakresie kształtowania krajobrazu: zapobieganie poprzez odpowiednie zapisy planistyczne rozpraszaniu nowej zabudowy, szczególnie na terenach podmiejskich, lokalizowanie nowej zabudowy wewnątrz jednostek osadniczych i kształtowanie jej przy zastosowaniu współczesnych form wyrazu architektury z zachowaniem specyfiki miejsca – kontynuacja charakteru zabudowy oraz skali, kształtowanie nowych zespołów osadniczych w sposób uwzględniający zasady kompozycji urbanistycznej i wprowadzanie takich elementów jak m.in.: osie widokowe, ciągi widokowe, dominanty, punkty węzłowe, przestrzenie publiczne – wnętrza zwarte, zieleń o różnej formie i funkcji itp., odpowiednie kształtowanie zainwestowania (w tym zabudowy, infrastruktury, reklam przydrożnych) oraz zieleni wzdłuż osi i ciągów widokowych i na przedpolach ekspozycji, kształtowanie nowej zieleni miejskiej w celu podkreślenia walorów krajobrazu” (s. 180.). (sylwet miejscowości lub poszczególnych punktowych elementów) lub korygowania negatywnych elementów krajobrazu (np. zabudowa substandardowa), wprowadzanie wysokościowych elementów w sposób przemyślany, po dokonaniu analiz przyszłej sylwety, ograniczenie dominant technicznych zakłócających tradycyjny, specyficzny charakter miejsca (np.: linie przesyłowe wysokiego napięcia, maszty telefonii komórkowej i siłownie wiatrowe), stosowanie wymogu wykonywania wizualizacji krajobrazowej dla nowych elementów wysokościowych lub kubaturowych o dużych gabarytach, przekraczających skalę elementów stanowiących otoczenie nowej inwestycji, szukanie nowych funkcji dla obiektów zabytkowych (unikanie degradacji) zachowując ich specyficzny, historyczny charakter, podkreślanie terenów i obiektów eksponowanych, punktów i ciągów widokowych poprzez włączanie ich w system połączeń pieszych i rowerowych (w celu podnoszenia świadomości społecznej o wartości krajobrazu), wyznaczanie nowych punktów widokowych i osi widokowych na terenach miast, wprowadzanie w dokumentach planistycznych dotyczących polityki przestrzennej zapisów dotyczących ochrony osi widokowych, punktów widokowych, ciągów

widokowych oraz przedpól ekspozycji, polegających m.in. na ograniczeniach zainwestowania.” (ss. 180 – 181.).

Odnośnie do ochrony i kształtowania krajobrazu wiejskiego napisano, że: „należy stosować następujące zasady: a) w zakresie ochrony krajobrazu: ochrona układów ruralistycznych, poprzez wpisy do rejestru i ewidencji zabytków, zachowanie i rewitalizacja śladów historycznego rozplanowania wsi, (...) ochronę historyczno – regionalnej skali zabudowy wiejskiej jednostek osadniczych, zachowanie zwartości zabudowy w jednostkach osadniczych, ochronę ekspozycji charakterystycznych i atrakcyjnych panoram miejscowości, obejmowanie ochroną poszczególnych obiektów o wyjątkowych wartościach historyczno–architektonicznych, charakterystycznych dla danej jednostki, ochronę wartościowego otoczenia obiektów eksponowanych, w tym ochrona komponowanej zieleni stanowiącej tło dla obiektów zabytkowych, zachowanie historycznych ciągów komunikacyjnych, ochrona sieci zieleni przydrożnej (niezadko zabytkowej), w tym szczególnie zachowanie ciągów alejowych jako elementu podkreślającego oś widokową, ochrona struktury ekologicznej krajobrazu rolniczego (zadrzewienia, wyspy leśne, oczka wodne, miedze), (...) rewitalizacja i rekultywacja terenów zdegradowanych, ochrona obszarów przed niekorzystnym zainwestowaniem, na których przebiegają osie widokowe i ciągi widokowe oraz ochrona obszarów ekspozycji widoków, wykonywanie opracowań studialnych w celu zbadania krajobrazu oraz wyszczególnienie miejsc najbardziej wartościowych oraz tych narażonych na degradację, b) w zakresie kształtowania krajobrazu: zapobieganie rozpraszaniu zabudowy poprzez odpowiednie decyzje planistyczne, kształtowanie nowej zabudowy poprzez kontynuowanie historyczno – regionalnej skali i formy zabudowy, specyficznej dla danej miejscowości, odbudowa i odnowa drzewostanu w zabytkowych parkach dworskich i pałacowych, kształtowanie ekspozycji obiektów wartościowych krajobrazowo, jako elementów wyróżniających się w krajobrazie terenów wiejskich, w tym odpowiednie kształtowanie zieleni, odpowiednie kształtowanie zainwestowania (w tym zabudowy, infrastruktury, reklam przydrożnych) oraz zieleni wzdłuż osi i ciągów widokowych i na przedpolach ekspozycji, (...) ograniczenie wprowadzania elementów wysokościowych, jako dominant technicznych na terenach otwartych oraz w pobliżu jednostek osadniczych, wprowadzenie zieleni osłonowej wokół istniejących i projektowanych obiektów kolizyjnych (dysharmonijnych) w stosunku do krajobrazu, odtwarzanie historycznych ciągów zieleni przydrożnej i śródpolnej, poprzez nasadzenia zielenią zgodną z siedliskiem

oraz gatunkami historycznymi, wprowadzanie nasadzeń kształtujących krajobraz np.: zadrzewienia śródpolne (kępy lub pasy wzdłuż pól), zadrzewienia wokół zabudowań, zadrzewienia wzdłuż dróg, zadrzewienia wzdłuż cieków i zbiorników, zadrzewienia parkowe (parki i cmentarze), poprawa atrakcyjności krajobrazowej zieleni śródpolnej i enklaw leśnych poprzez wzbogacenie, struktury gatunkowej, wiekowej i przestrzennej drzewostanów, stosowanie odpowiednich zapisów w gminnych dokumentach planistycznych dotyczących ochrony osi widokowych, punktów widokowych, ciągów widokowych oraz przedpól ekspozycji, polegających m.in. na ograniczeniach zainwestowania, stosowanie odpowiednich zapisów w dokumentach planistycznych dotyczących kształtowania nowej zabudowy (gabaryty, kolorystyka, ogrodzenia, detale architektoniczne, kształty dachów itp.), wypracowywanie wzorników zabudowy o charakterze specyficznym dla danej jednostki osadniczej, wyznaczanie punktów widokowych, osi widokowych, ciągów widokowych o charakterze lokalnym.” (ss. 181 – 183.).

W podsumowaniu stwierdzono: „ochrona i utrzymanie dobrego stanu krajobrazu powinno być jednym z elementów dążenia do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w Poznańskim Obszarze Metropolitalnym. Krajobraz to zasób wartości wizualno – estetycznych, który ukształtowany został na przestrzeni lat poprzez wzajemne oddziaływanie czynników przyrodniczych i antropogenicznych. To również jeden z elementów kształtujących jakość życia ludzi, dlatego należy dążyć do utrzymania jak najlepszego stanu krajobrazu m.in. poprzez konsekwentnie wdrażanie polityki ochrony i kształtowania krajobrazu do prawa miejscowego.” (s. 184.). I dalej: „Krajobraz jest wartością najwyższą, o którą należy zabiegać poprzez ochronę i właściwe kształtowanie. Dbłość o przestrzeń przyczynia się nie tylko do tego, że żyjemy w przyjaznym otoczeniu, ale także może przynosić wymierne korzyści materialne. Wysoka jakość krajobrazu będzie miała wpływ na wzrost gospodarczy i konkurencyjność regionów przede wszystkim poprzez rozwój różnych gałęzi gospodarki opartej na konkretnych cechach krajobrazu. Krajobrazy, szczególnie te o najwyższych wartościach przyrodniczych lub kulturowych wpływają na kreowanie tożsamości oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego. Społeczność lokalna utożsamia się z miejscem zamieszkania, traktując je jako swoją „małą

ojczyznę”, takie podejście skutkuje podnoszeniem wiedzy o regionie oraz chęcią dbałości o tę przestrzeń życia.” (s. 185.).

W Aneksie nr 3 – zał. 41, Główne elementy struktury krajobrazu w gminach POM w formie tabelarycznej opisano Gminę Środa Wielkopolska. „... Typy krajobrazu – wiejski, zwyczajny (79% pow. gminy), wiejski z obszarami leśnymi (12% pow. gminy), leśny zwyczajny (5% pow. gminy), zurbanizowany – miasto (4% pow. gminy). Znaczące elementy struktury krajobrazu – obszary dolinne (rzeka Moskawa z Jeziołem Średzkim), dominanty (elektrownie wiatrowe w rejonie Brodowa, komin i silosy cukrowni, wodociągowa i kolejowa wieża ciśnień w Środzie Wielkopolskiej, wiatraki koźlaki w Koszutach), historyczny układ urbanistyczny w Środzie Wielkopolskiej, kościoły (pw. św. Katarzyny i Najświętszego Serca Jezusowego w Koszutach, pw. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie, pw. NMP Wniebowziętej i pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Środzie Wielkopolskiej, pw. św. Michała Archanioła w Winnej Górze, drewniany pw. św. Wawrzyńca w Mącznikach) zespoły rezydencjonalno-parkowe (Dębicz, Jarosławiec, Koszuty, Nietrzanowo, Połajewo, Wielka Słupia, Ulejno, Winna Góra, Szlachcin, Środa Wielkopolska), ciągi widokowe (z drogi krajowej nr 11, na Bagna Średzkie i panoramę miasta Środa Wielkopolska), osie widokowe (z drogi powiatowej nr 2410P na kościół kolegiacki w Środzie Wielkopolskiej)...” (s. 31.)

2.3. Zakres opieki nad zabytkami sprawowanej na obszarze gminy, określony przez opracowania odnoszące się do powiatu średzkiego.

2.3.1. Strategia rozwoju powiatu średzkiego na lata 2015 – 2024.

W dniu 28 października 2014 roku Rada Powiatu Średzkiego uchwałą Nr LV/317/2014 przyjęła dokument pod nazwą: Strategia rozwoju powiatu średzkiego na 2015 – 2024. Jest to jeden z najważniejszych dokumentów programowych samorządu powiatowego. Na jego podstawie tworzone są dokumenty o charakterze operacyjnym – plan rozwoju lokalnego i inne dokumenty branżowe.

W dokumencie określono wizję jaką ma wypełnić powiat średzki w życiu publicznym mikroregionu. „Powiat średzki [to] obszar zrównoważonego rozwoju, centrum

gospodarcze i rekreacyjne o dobrej infrastrukturze sprzyjającej rozwojowi małej i średniej przedsiębiorczości, z dobrze rozwiniętą siecią usług, bezpieczny powiat z dobrą bazą kulturalną i oświatową, we wzajemnym oddziaływaniu z aglomeracją poznańską i obszarem tradycji i kultury wielkopolskiej” (s. 16.) Natomiast misją powiatu średzkiego „jest skuteczna i efektywna realizacja zadań wszystkich jego jednostek organizacyjnych oraz inicjowanie i koordynacja współpracy samorządów gminnych i podmiotów z różnych sektorów na rzecz trwałego rozwoju całego powiatu”. (s. 17.)

Strategia powiatu średzkiego 2015 – 2024 wymienia 8 celów strategicznych. Wśród nich na 6 pozycji podano cel – ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego. W rozwinięciu tego zagadnienia autorzy napisali „...Powiat średzki położony jest na obszarach, na których powstawało państwo polskie, a ludność tego regionu aktywnie uczestniczyła w ówczesnych procesach organizacji państwa. Gród piastowski w Gieczu (obecnie gmina Dominowo) stanowił ważny element systemu obronnego w państwie pierwszych Piastów. Do ważniejszych wydarzeń historycznych należało odparcie napaści krzyżackiej w 1331 roku, w rejonie Zaniemyśla. Tak bogate dziedzictwo kulturowe musi być zachowane, kultywowane oraz promowane. Do realizacji tych zadań włączy się również samorząd powiatowy....” (s. 23.) Na karcie projektu strategicznego nr 6.1, wśród działań w pkt. 2 wymieniono m.in. rewitalizację dworca i parowozowni w Środzie Wlkp. Realizację tego zadania uzależniono od pozyskania środków finansowych z zewnątrz. W pkt. 3 wymieniono wspieranie różnych form ochrony zabytków i dóbr kultury. Zadanie to ma mieć charakter ciągły. (s. 41.)

2.3.2. Plan rozwoju lokalnego powiatu średzkiego na lata 2008 – 2015.

Plan rozwoju lokalnego powiatu średzkiego na latach 2008 – 2015, przyjęty został uchwałą nr XIV/96/2008 Rady Powiatu Średzkiego z dnia 29 stycznia 2008 roku, jako integralna część Strategii Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Średzkiego na lata 2004 – 2014. Z upływem lat Plan ten był kilkakrotnie nowelizowany. Ostatni raz uchwałą Nr XXI/126/2012 Rady Powiatu Średzkiego z dnia 24 kwietnia 2012 roku zmieniająca uchwałę w sprawie przyjęcia dokumentu pn.: „Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Średzkiego na lata 2008 – 2015”. Dokument ten przedstawia sytuację społeczno –

ekonomiczną powiatu oraz przewidywany rozwój poszczególnych sektorów. Podkreśla się tu m.in. duże walory środowiska przyrodniczego i kulturowego, stanowiące podstawę rozwoju turystyki na terenie powiatu. „Dobra lokalizacja powiatu, rozbudowana infrastruktura, dobrze rozwinięta sieć dróg kołowych i kolejowych oraz bogactwo zabytków sprawiają, że powiat średzki jest miejscem atrakcyjnym dla inwestycji gospodarczych jak i regionem pełnym uroku i ciekawych miejsc, który warto odwiedzić i dobrze poznać.” (s. 19.).

W załączniku nr 1, w ramach programu operacyjnego Program ochrony dóbr kultury nr P IV/7, wymieniono Projekt ochrony dóbr kultury w powiecie nr P 7/1 i w dwóch rozszerzeniach Z 7/1/1 – Promocja dóbr kultury w formie katalogu i zapisów elektronicznych i Z 7/1/2 – Program wspierania dóbr kultury powiatu. W ramach Programu promocji kultury nr P IV/8, wymieniono Projekt współpracy placówek kulturalnych funkcjonujących w powiecie nr P 8/1, a w nim dwa rozszerzenia, Z 8/1/1 – Wspólny kalendarz imprez dla powiatu oraz Z 8/1/2 – Promocja imprez kulturalnych w powiecie. W projekcie pt.: Przenoszenie wartości kulturalnych, twórczych, historycznych tkwiących w regionie na forum ponadregionalnym Projekt nr P 8/2, wymieniono również dwa rozszerzenia, Z 8/2/1 – Dofinansowanie organizacji pozarządowych działających w sferze kultury oraz Z 8/2/2 – Organizacja imprez kulturalnych o zasięgu ponadregionalnym.

W tabeli, Struktura wykonania dochodów wykazano, że w latach 2004 – 2007, dochody z ochrony kultury i dziedzictwa narodowego wynosiły 11601 złotych, przy dochodach ogółem 122 462 233 zł. (s. 127.). Natomiast w tabeli wykonania wydatków wykazano, że w latach 2004 – 2007, wydatki na kulturę i dziedzictw narodowe wynosiło 588 100 zł, przy wydatkach ogółem 128 263 889 zł. (s. 130.).

Omówiony powyżej Plan rozwoju lokalnego jest obowiązujący do końca 2015 roku. Do tej pory Rada Powiatu w Środzie Wielkopolskiej nie uchwaliła nowego dokumentu tego typu.

2.3.3. Program ochrony środowiska dla powiatu średzkiego na lata 2017 – 2020.

Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Średzkiego na lata 2017 – 2020 został wprowadzony w życie uchwałą nr XL/266/2017 Rady Powiatu Średzkiego w dniu 17 stycznia 2017 roku, nie wyznacza [on] ram dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, a realizacja jego postanowień nie spowoduje znaczącego oddziaływania na środowisko. Ponadto realizacja zadań zapisanych w ww. dokumencie nie spowoduje znaczącego oddziaływania na obszary objęte ochroną, w tym obszary Natura 2000. (...) [Program] ochrony środowiska przedstawia szeroko rozumianą problematykę ochrony środowiska na terenie powiatu średzkiego, szczegółowo charakteryzuje wszystkie elementy środowiska oraz towarzyszące im zagrożenia. Przedstawia zagadnienia z zakresu ochrony powietrza, wód, powierzchni ziemi, środowiska akustycznego oraz zasobów przyrodniczych. Określa cele i priorytety ekologiczne, ustala harmonogram realizacji działań proekologicznych na lata 2017 – 2020, oraz prezentuje mechanizmy prawno-ekonomiczne niezbędne do osiągnięcia założonych celów. Niestety w programie nie zauważono elementów zabytkowych, jako ważnych czynników współkształtujących środowisko, i to, ani w kontekście kształtowania krajobrazu, ani w zakresie specyficznej ochrony zabytkowych terenów zielonych.

2.3.4. Raport o stanie zabytków w powiecie średzkim.

Raport o stanie zabytków w powiecie średzkim opracowany został w roku 2005 przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu. Zawiera on wykazy obiektów architektury i zabytków archeologicznych, analizę stanu ich zachowania, omówienie nakładów finansowych na ochronę dóbr kultury oraz realizacji konserwatorskich z lat 2003 – 2004. W Raporcie w sposób zbiorczy przedstawiono podstawowe dane liczbowe określające zasoby zabytków w poszczególnych gminach powiatu, ich stan zachowania. Ponadto sporo miejsca poświęcono tu założeniom programu ochrony zabytków na terenie powiatu. Zaakcentowano między innymi specyfikę gmin powiatu. Szczególną rolę w mikroregionie odgrywa Środa Wielkopolska, zarówno jako cenny układ urbanistyczny jak i nagromadzenie na jej terenie cennych zabytków.

Omawiany Raport jest jedynym do tej pory tego rodzaju dokumentem omawiającym w tak szeroki sposób zagadnienia związane z posiadanym zasobem

zabytków, kondycji i planowanych działań konserwatorskich. Dane zawarte w tym dokumencie, pochodzące sprzed czterech lat niejednokrotnie zdezaktualizowały się. Wobec powyższego dokument ten należy traktować jako materiał wyjściowy do dalszych prac w tym zakresie.

2.3.5. Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków, nie będących własnością Powiatu Średzkiego.

Rada Powiatu Średzkiego w dniu 30 października 2007 roku uchwałą nr XI/69/2007 ustaliła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków, nie będących własnością Powiatu Średzkiego. Omawiane zasady udzielania dotacji odniesiono do osób fizycznych lub jednostek organizacyjnych posiadających tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego, wpisanego do rejestru zabytków, prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu i znajdującego się na terenie Powiatu Średzkiego, a nie będącego własnością Powiatu Średzkiego. Środki finansowe przekazywane w formie dotacji celowych będą przeznaczane na finansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Do uchwały dołączono regulamin, w którym uregulowano m.in. tryb składania wniosków, zasady wyboru beneficjentów oraz tryb przekazywania i rozliczania dotacji.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Środa Wielkopolska.

Gmina zajmuje północno - wschodnią część powiatu średzkiego. Dominującą miejscowością Gminy jest miasto Środa Wielkopolska, któremu przyporządkowana jest przestrzeń okolicznych wsi. Teren Gminy ma zdecydowanie rolniczy charakter, chociaż w ostatnich latach widoczny jest rozwój budownictwa przemysłowego (głównie przemysł rolno – spożywczy) oraz jednorodzinny (willowy) na terenach wiejskich,

niezwiązanego z produkcją rolną. Na terenie Gminy występuje niewielka ilość lasów. Miasto jest położone po wschodniej stronie drogi krajowej nr 11 Poznań – Katowice, nad rzeką Moskawą.

3.1. Zabytki nieruchome.

Środa Wielkopolska, ze względu na odbywające się w niej sejmiki ziemskie była od XIV wieku jednym ze znaczących miast w Wielkopolsce. Historyczny układ urbanistyczny miasta kształtował się od XIII do końca XIX wieku. Czytelne do dziś średniowieczne rozplanowanie centrum miasta, z dużym kwadratowym rynkiem pośrodku i położoną w pobliżu piętnastowieczną kolegiatą otoczone było systemem obwarowań, po których pozostał kolista układ ulic Dolnej, Limanowskiego, Wałowej oraz planty przy ulicach Kościuszki i ks. Kegła. Wokół miasta średniowiecznego powstała zabudowa nowożytna, głównie dziewiętnastowieczna.

Zabudowa miasta, składa się głównie z kamienic o wielkości i formach typowych dla architektury XIX i I połowy XX wieku, budowli sakralnych oraz budynków użyteczności publicznej (ratusz, starostwo, sąd, poczta, szkoła powszechna, szkoła katolicka, liceum). W zespole zabudowy miasta zachowały się szczególnie cenne obiekty: gotycki kościół kolegiacki p.w. Wniebowzięcia NMP w raz z neogotyckim otoczeniem, plebania przy ulicy Jażdżewskiego, zespół cmentarza katolickiego, pozostałości kościoła dominikanów, kościół ewangelicki – obecnie katolicki p.w. Najświętszego Serca Jezusa, ratusz, starostwo, wodociągowa wieża ciśnień, zespół dworsko – parkowy w Żrenicy pod Środą oraz 13 budynków mieszkalnych przy ulicach Dąbrowskiego 2, 12 i 20, Kilińskiego 7 i 13, Kolegiackiej 4, Krótkiej 5, Niedziałkowskiego 32, Szamarzewskiego 20 i przy Rynku 9, 13, 14, i 15.

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy należy zespół dworski w Koszutach, kościół w Mącznikach oraz kościół i zespół pałacowo – parkowy w Winnej Górze. W Koszutach znajduje się również mini – skansen wiatraków. W Szlachcinie zachował się cenny zespół pałacowo – parkowy. Ponadto zespoły dworsko – parkowe znajdujące się w Dębiczu, Jarosławcu, Połajejewie, Słupi Wielkiej, Trzebiśtawkach i Ulejnie.

Źródło: Raport o stanie zabytków w Gminie Środa Wielkopolska, Poznań 2004 rok, z uzupełnieniami.

3.2. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla Gminy Środa Wielkopolska (wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków).

Część miejska.

Miejscowość	Ulica	Numer pocztowy	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków - data	Rejestr zabytków - numer
ŚRODA WIELKOPOLSKA			UKŁAD URBANISTYCZNY XIII - XIX w.	XIII – XIX wieku.	2005-09-06	247/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	17 Września	6	KOŚCIÓŁ EWANGELICKO - UNIJNY, ob. kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusowego	lata 1881 – 1888.	1996-06-10	2594/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	2	DOM	1800 rok.	1969-12-12	806/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	12	DOM	początek XIX wieku.	1969-12-12	807/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	20	DOM	1 połowa XIX wieku.	2013-05-27	811/A; 891/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego		WIEŻA CISNIEN	lata 1910 – 1911.	1985-06-28	2006/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	PARK KRAJOBRAZOWY	około połowy XIX wieku.	1977-05-16	1758/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	45	STAJNIA	2 połowa XIX wieku.	1986-09-10	2098/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	45	DOM "KLASZTORÓWKA"	2 połowa XIX wieku.	1986-09-10	2098/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	7	DOM	1833 rok.	1970-01-26	816/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	13	DOM	1 połowa XIX wieku.	1970-02-03	817/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Kolegiacka	4	DOM, PIEKARNIA	około połowy XIX wieku.	1970-02-03	823/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	5	DOM	początek XIX wieku.	1970-02-03	818/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	20	DOM	1 połowa XIX wieku.	1970-04-27	1085/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	3	PLEBANIA	początek XIX wieku, przebudowany na początku XX wieku.	2014-09-25	820/A; 934/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mala Klasztorna	3	KLASZTOR DOMINIKANÓW, ob. nie jest użytkowany	lata 1411 – 1417 i około 1890 rok.	1970-01-26	815/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	32	DOM	koniec XIX wieku.	1994-04-06	2300/A

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		CMENTARZ rzymskokatolicki parafii pw. Wniebowzięcia NMP	1792 rok.	2014-09-25	2652/A; 935/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		KAPLICA	lata 1913 – 1916.	2014-09-25	2652/A; 935/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		OGRODZENIE Z BRAMAMI	koniec XIX wieku.	2014-09-25	2652/A; 935/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	KOŚCIÓŁ parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	lata około 1423 – 1428, rozbudowany XV/XVI wiek.	2014-09-19	163 St.; 2444/A; 933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	DZWONNICA Z BRAMAMI BOCZNYMI przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	1869 rok.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	OGRODZENIE CMENTARZA PROCESYJNEGO Z BRAMĄ GŁÓWNA przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	2 połowa XIX wieku.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	ORGANISTÓWKA przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	1869 rok.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	CMENTARZ PROCESYJNY przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	2 połowa XIX wieku.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Zamkowy	1	RATUSZ, SĄD POWIATOWY	około 1836 roku.	1970-03-11	1017/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	9	DOM	1 połowa XIX wieku.	1970-02-03	821/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	13	DOM	koniec XVIII wieku.	1970-01-26	814/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	14	DOM	XVIII wieku.	1970-01-26	813/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	15	DOM	XVIII wieku.	1970-01-26	812/A

Część wiejska

Miejscowość	Ulica	Numer pocztowy	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków - data	Rejestr zabytków - numer
BABIN			PARK KRAJOBRAZOWY	XIX wiek.	1977-05-16	1761 / A
BRODOWO	Poznańska	14	PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX wieku.	1977-05-16	1762 / A
CHUDZICE			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX wieku.	1979-02-14	1783 / A
CHWAŁKOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX wieku.	1981-02-20	1828 / A
DĘBCZ			PALAC	połowa XIX wieku.	1993-02-22	2261 / A
JAROSŁAWIEC			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX wieku.	1995-03-30	2349 / A
JAROSŁAWIEC			DWÓR	koniec XIX wieku.	1995-03-30	2349 / A
KBEWO		31	PARK DWORSKI	2 połowa XIX wieku.	2011-05-18	839/Wlkp./A
KBEWO		31	DWÓR	1880 rok.	2011-05-18	839/Wlkp./A

KOSZUTY		27	PARK DWORSKI	początek XIX wieku.	1981-02-20	1829 / A
KOSZUTY			CMENTARZ kościelny	XIV wiek.	2004-01-21	153/Wlkp./A
KOSZUTY			KOŚCIÓŁ parafialny pw. św. Katarzyny i Najświętszego Serca Jezusowego	lata 1926 – 1930.	2004-01-21	153/Wlkp./A
KOSZUTY			DWÓR	około 1760 roku, XIX wiek, 1905 rok.	1935-09-03	2471/A
KOSZUTY			WIATRAK KOZŁAK z Jarosławca	1783 rok.	2003-12-17	149/1-3/Wlkp./A
KOSZUTY			WIATRAK KOZŁAK z Palczyna	połowa XVIII wieku.	2003-12-17	149/1-3/Wlkp./A
KOSZUTY			WIATRAK KOZŁAK z Pięczkowa	1755 rok.	2003-12-17	149/1-3/Wlkp./A
MĄCZNIKI			KOŚCIÓŁ parafialny pw. św. Wawrzyńca	1700 rok, 1903 rok.	1932-12-22	2438/A
NADZIEJEWO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX wieku.	1981-02-20	1830/A
NIETRZANOWO			OGRODZENIE Z BRAMĄ kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie	XIX / XX wiek.	2004-05-31	174/Wlkp./A
NIETRZANOWO			CMENTARZ rzymskokatolicki kościelny	XVII wiek.	2004-05-31	174/Wlkp./A
NIETRZANOWO			KOŚCIÓŁ parafialny pw. Wszystkich Świętych	lata 1664 – 1666, dobudowa kaplicy południowej 1887 rok.	2004-05-31	174/Wlkp./A
PĘTKOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX wieku.	1980-06-27	1788/A
PIERZCHNO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XVIII wieku, przekształcony w XIX wieku.	1981-02-20	1831/A
PLAWCE			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX wieku.	1977-05-16	1760/A
POLAŻEJEWO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX wieku.	2000-04-07	23/Wlkp./A
POLAŻEJEWO			DWÓR	3 ćwierć XIX wieku, przybudówka zachodnia z początku XX wieku.	1986-05-30	2090/A
ŚLUPIA WIELKA			PARK KRAJOBRAZOWY	początek XIX wieku.	1974-07-02	1536/A
ŚLUPIA WIELKA			PAŁAC	około 1880 roku.	1974-07-02	1536/A
STRZESZKI			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX wieku, przekształcony w 1932 roku.	1980-06-27	1791/A
SZLACHCIN			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XVIII wieku, przekształcony XIX / XX wiek	1974-07-02	1537/A
SZLACHCIN			PAŁAC	początek XIX wieku,	1974-07-02	1537/A

				rozbudowany w 1899 i 1910 roku. lata 1900 – 1909.		
TRZEBISLAWKI		11	DWÓR		1987-12-01	2140/A
ULEJNO			OBORA I	1885 rok.	2002-02-07	77/Wlcp./A
ULEJNO			OBORA II	koniec XIX wieku.	2002-02-07	77/Wlcp./A
ULEJNO			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XVIII wieku i XIX / XX wiek.	2002-02-07	1789/A; 77/Wlcp./A
ULEJNO			DWÓR	1910 rok.	2002-02-07	1438/A; 77/Wlcp./A
WINNA GÓRA			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XVIII wieku, połowa XIX wieku.	1980-06-27	1789/A
WINNA GÓRA			PALAC	1910 rok.	1973-04-12	1438/A
WINNA GÓRA			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY pw. św. Michała Archanioła	1766 rok.	1953-12-11	2502/A
ZDZIECHOWICE			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX wieku, przekształcony na początku XX wieku.	2013-06-05	1759/A; 858/Wlcp./A

3.3. Obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru zabytków będące własnością Gminy Środa Wielkopolska.

Miejscowość	Ulica	Numer pocztowy	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków - data	Rejestr zabytków - numer
CHWAŁKOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX wieku.	1981-02-20	1828/A
KOSZUTY		27	DWÓR	około 1760 rok, XIX wiek, 1905 rok.	1935-09-03	2471/A
KOSZUTY		27	PARK DWORSKI	początek XIX wieku.	1981-02-20	1829/A
PLAWCE			PARK KRAJOBRAZOWY udział	koniec XIX wieku.	1977-05-16	1760/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA			UKŁAD URBANISTYCZNY XIII - XIX w. zarząd	XIII – XIX wieku.	2005-09-06	247/Wlcp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego		WIEŻA CISNIEN	około 1910 – 1911 roku.	1985-06-28	2006/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	PARK KRAJOBRAZOWY	około połowy XIX wieku.	1977-05-16	1758/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	5	DOM zarząd	początek XIX wieku.	1970-02-03	818/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Zamkowy	1	RATUSZ, SĄD POWIATOWY	około 1836 roku.	1970-03-11	1017/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	14	DOM udział	XVIII wiek.	1970-01-26	813/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	15	DOM udział	XVIII wiek.	1970-01-26	812/A

3.4. Obiekty zabytkowe nieruchome z terenu Gminy Środa Wielkopolska (wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych) na podstawie zarządzenia Nr 148/2019 Burmistrza Środy Wielkopolskiej z dnia 17 października 2019 roku.

Część miejska.

Miejscowość	Ulica	Numer pocztowy	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków - data	Rejestr zabytków - numer
ŚRODA WIELKOPOLSKA			UKŁAD URBANISTYCZNY XIII - XIX w.	XIII - XIX w.	2005-09-06	247/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	17 Września	6	KOŚCIÓŁ EWANGELICKO - UNIJNY, ob. kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusowego	1881 - 1888 r.	1996-06-10	2594/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	17 Września	6	PASTORÓWKA, ob. plebania	około 1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	17 Września	5	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	17 Września	5	ZAKŁAD KOWALSKI	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	17 Września	1	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	17 Września	3	DOM rabina średzkiej gminy żydowskiej	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	17 Września	10	SZKOŁA EWANGELICKA, ob. przedszkole	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	1	DOM	1912 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	16	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	19	DOM	około 1920 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	34	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	39	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	41	DOM	1932 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	45	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	68	DOM	1908 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	18	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	18	BUDYNEK GOSPODARCZY	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	23	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	20 Października	25	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Bartosza Głowackiego	10	DOM	1933 r.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Bartosza Głowackiego	12	DOM	1930 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Bartosza Głowackiego	14	DOM	1932 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Bartosza Głowackiego	6/8	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Bolesława Limanowskiego	1	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Bolesława Limanowskiego	2	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Bolesława Limanowskiego	3	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Brodowska	9	DOM	1936 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Brodowska	1	WARSZTAT	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Brodowska	1	WARSZTAT	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Brodowska	1	WARSZTAT	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Brodowska		SKLEP	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Cechowa	1	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Cechowa	1 a	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Cechowa	3	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Cechowa	2	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Cypriana Kamila Norwida	2	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Cypriana Kamila Norwida	9	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Cypriana Kamila Norwida	6	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Dolna	2	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Dolna	6	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Dworcowa	1	BUDYNEK GOSPODARCZY	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Dworcowa	3	WIEŻA CISNIEN	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Dworcowa	3	RAMPA KOLEJOWA	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Dworcowa	2	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Emilii Szczanińskiej	5	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Gamcarska	8	DOM	XVIII w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	31	POCZTA	1895 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	1a	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	1	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	1 b	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	2	DOM	1800 r.	1969-12-12	806/A

ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	3	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	4	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	5	DOM, DRUKARNIA	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	6	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	7	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	8	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	10	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	11	DOM	1890 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	12	DOM	początek XIX w.	1969-12-12	807/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	14	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	16	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	17	DOM	1933 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	18	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	19	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	20	DOM	1 połowa XIX w.	2013-05-27	811/A; 891/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	21	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	22	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	23	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	24	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	25	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	27	DOM	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	29	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	30	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	32	DOM	1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	33	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	35	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	35 b	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	38	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	39	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	42	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	44	DOM	początek XX w.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	47	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego	48	DOM	1905 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Jana Henryka Dąbrowskiego		WIEŻA CISNIEN	około 1910 – 1911 r.	1985-06-28	2006/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Józefa Hallem	18	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Józefa Hallem	20	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Józefa Hallem	22	DOM	1933 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Józefa Hallem	34	DOM	1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	gen. Józefa Hallem	36	DOM	1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	DWÓR	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	OFICYNA	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	PARK KRAJOBRAZOWY	około połowy XIX w.	1977-05-16	1758/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	OBORA 1	1885 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	OBORA 2	1929 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	STODOLA	1930 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	KUŹNIA	1924 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22	WARSZTAT	1929 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	45	STAJNIA	2 połowa XIX w.	1986-09-10	2098/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22 c	CZWORAK	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	22 e	CZWORAK	1870 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	3	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska		MOST DROGOWY	1907 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	5	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	45	DOM "KLASZTORÓWKA"	2 połowa XIX w.	1986-09-10	2098/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska		MOST KOLEJOWY	1902 - 1903 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska		MOST DROGOWY	1907 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Harcerska	36	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	5	STAROSTWO	początek XX w., lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	11	DWÓR	1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	11	OFICYNA	1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	11	STROŻOWKA	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	11	PARK DWORSKI	początek XX w.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	11	SPICHLERZ	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	2	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	4	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	7	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	10	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	12	DOM	1906 -1907 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	14 a	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	16	DOM	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	18	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	22	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	22	DOM	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	28	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	30	DOM	około 1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	9	MLECZARNIA	1907 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	14	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	32	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	34	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	8	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	20	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Ignacego Daszyńskiego	20	ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	2	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	3	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	4	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	5	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	6	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	7	DOM	1833 r.	1970-01-26	816/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	9	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	11	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	13	DOM	1 połowa XIX w.	1970-02-03	817/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	15	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	16	DOM	połowa XIX w.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	17	DOM	1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	18	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	19	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	20	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	21	DOM	4 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	22	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	24	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	27	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	39	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	41	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	43	DOM	4 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	33	BUDYNEK ADMINISTRACYJNY	1914 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	33	ZESPÓŁ RZEZNI	1914 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego		MŁYN	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	23	STODOLA	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	53	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Jana Kilińskiego	38	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Karola Marcinkowskiego	7	MŁYN	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Kolegiacka	2	BANK	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Kolegiacka	4	DOM, PIEKARNIA	około połowy XIX w.	1970-02-03	823/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Kórnicka		MOST KOLEJOWY	1909 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Kórnicka		PRZEPOMPOWNIA I STACJA UZDATNIANIA WODY	około 1910 – 1911 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	2 a	BANK	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	2 b	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	4	DOM	koniec XV III w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	5	DOM	początek XIX w.	1970-02-03	818/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	6	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	8	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	9	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	3	DOM	koniec XIX w.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krótką	11	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Krzyżowa	1	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	18	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	18	BUDYNEK GOSPODARCZY	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	1	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	2 a	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	3	BUDYNEK GOSPODARCZY	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	14	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	16 i 16a	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	18	BUDYNEK GOSPODARCZY	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	20	DOM	1 połowa XIX w.	1970-04-27	1085/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Augustyna Szamarzewskiego	2	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	3	PLEBANIA	początek XIX w., przebudowany na początku XX w.	2014-09-25	820/A; 934/Wlkp/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	6	WIKARIAT	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	1	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	2	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	4	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	9	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	9 a	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	11	DOM	1935 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	12	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	14	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	17	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	22	DOM	około 1920 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Ludwika Jażdżewskiego	8	DOM	połowa XIX w. i lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Teofila Kegla	17	WYŻSZA SZKOŁA MIEJSKA, ob. liceum ogólnokształcące	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Teofila Kegla	1	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Teofila Kegla	2	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Teofila Kegla	4	DOM	1900 – 1910r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Teofila Kegla	5	DOM	1913 r.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Teofila Kegla	6	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	ks. Teofila Kegla	8	DOM	1 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	9/11	SZKOŁA	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	11a	SZKOŁA	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	5	DOM	4 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	7	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	24	DOM	lata 1910 – 1920 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	1	MAGAZYN	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	3	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	18	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	4	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	6	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	12	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	14	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	16	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	15	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	20	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	19	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	22	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lipowa	17	DOM	lata 40. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Łąkowa	9	BUDYNEK GOSPODARCZY	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Łąkowa		MOST KOLEJOWY	1909 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Łąkowa	1	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Łąkowa	4	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Łąkowa	4	BUDYNEK GOSPODARCZY	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	22	DOM	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	1	DOM	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	2	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	2 a	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	2 d	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	4	DOM	1 połowa XIX w.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	6	DOM	1867 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	7	DOM	3 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	8	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	9	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	10	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	11	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	12	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	13	DOM	1905 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	14	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	15	DOM	3 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	16	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	17	DOM	3 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	20 a	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	20	BUDYNEK GOSPODARCZY	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	21	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	23	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	27	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	19	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Lukasza Górki	25	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mala Klasztorna	3	KLASZTOR DOMINIKANÓW, ob. zakład przemysłowy	1411-1417 r. około 1890 r.	1970-01-26	815/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mala Klasztorna	1	DOM	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mala Klasztorna	2	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mala Klasztorna	4	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudskiego	1	DOM	1935 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudskiego	3	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudskiego	5	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudskiego	7	DOM	1928 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudskiego	9	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudskiego	11	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudskiego	12	DOM	1928 r.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudzkiego	13	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudzkiego	14	DOM	1928 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudzkiego	15	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudzkiego	17	DOM	1928 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	marsz. Józefa Piłsudzkiego	19	DOM	1928 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	30	DOM PRACOWNIKÓW KOLEI	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	25	BIURO ZARZĄDU KOLEI	1902 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	25	PAROWOZOWNIA	1902 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	2	DOM	około 1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	3	DOM	1897 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	4	DOM	1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	5	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	32	DOM	koniec XIX w.	1994-04-06	2300/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	34	DOM PRACOWNIKÓW KOLEI	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	27	BRAMA WJAZDOWA	1880 – 1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	27 a	BUDYNEK MIESZKALNY 1	1880 r., przebudowany 1926 – 1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	27 b	BUDYNEK MIESZKALNY 2	1880 r., przebudowany 1926 – 1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	27 c	BUDYNEK MIESZKALNY 3	1880 r., przebudowany 1926 – 1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	27	REMIZA OSP Z WIEŻĄ	1880 r., przebudowany 1926 – 1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	27	CUKROWNIA ZAŁOŻENIE	1880 r., przebudowany 1926 – 1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	11	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	12	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	14	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	16	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	18	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	20	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Mieczysława Niedziałkowskiego	25	STACJA KOLEI WĄSKOTOROWEJ	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		CMENTARZ rzymskokatolicki parafii pw. Wniebowzięcia NMP	1792 r.	2014-09-25	2652/A; 935/Wlkp./A

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		KAPLICA	1913 - 1916 r.	2014-09-25	2652/A; 935/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		OGRODZENIE	koniec XIX w.	2014-09-25	2652/A; 935/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		BRAMA	koniec XIX w.	2014-09-25	2652/A; 935/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		CMENTARZ engelicko - unijny	XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		KAPLICA	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		OGRODZENIE	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Nekielska		CMENTARZ żydowski	koniec XV III w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Armii "Poznań"	1	DOM	1905 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Armii "Poznań"	2	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Armii "Poznań"	7	DOM	4 ćwierć XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Armii "Poznań"	9	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Armii "Poznań"	9 a	DOM	1898 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	KOŚCIÓŁ parafialny pw. Wniebowzięcia NMP	około 1423- 1428 r., rozbudowany XV/XVI w.	2014-09-19	163 St.; 2444/A; 933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	DZWONNICA przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	1869 r.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	OGRODZENIE CMENTARZA PROCESYJNEGO przy kościelnie parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	2 połowa XIX w.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	BRAMA OGRODZENIA CMENTARZA PROCESYJNEGO przy kościelnie parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	2 połowa XIX w.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	ORGANISTÓWKA przy kościelnie parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	koniec XIX w.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	CMENTARZ przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	1 połowa XV w.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	4	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	6	DOM	przełom XVIII na XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Kościelny	1	BRAMY OGRODZENIA CMENTARZA PROCESYJNEGO przy kościelnie parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP	2 połowa XIX w.	2014-09-19	933/Wlkp./A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Zamkowy	1	RATUSZ, SĄD POWIATOWY	około 1836 r.	1970-03-11	1017/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Zamkowy	3	DOM	4 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Zamkowy	4	DOM	początek XX w.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Zamkowy	5	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Plac Zamkowy	6	DOM	3 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	1	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	3	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	5	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	5 a	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	9	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	14	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	16	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	18	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Powstańców	20	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	1	DOM	4 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	2a	DOM	Koniec		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	3	DOM	4 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	5	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	6	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	7	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	13	DOM	około 1880 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	9	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sejmikowa	11	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sportowa	4	DOM	1924 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sportowa	6	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Sportowa	8	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stanisława Chudoby	15	DOM	1930 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	6	SĄD GRODZKI	1867 r.,		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	8	BANK SPÓŁDZIELCZY	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	1	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	2	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	3	DOM	1897 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	4	DOM	1935 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	9	DOM	1 połowa XIX w.	1970-02-03	821/A

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	11	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	12	HOTEL, ob. dom	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	13	DOM	koniec XVIII w.	1970-01-26	814/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	14	DOM	XVIII w.	1970-01-26	813/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	15	DOM	XVIII w.	1970-01-26	812/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	16	DOM	1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	18	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	17	DOM	1897 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	5	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	14	OFICyna	XIX w.	1970-01-26	813/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	15	BUDYNEK GOSPODARCZY	XIX w.	1970-01-26	812/A
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	12	DOM	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Stary Rynek	8	BANK SPÓŁDZIELCZY	1866 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Szkołna	2	SZKOŁA KATOLICKA, ob. dom pomocy społecznej	około 1845 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Szkołna	1	DOM	4 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Szkołna	3	DOM	2 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Szpitalna	10	PRZYTUŁEK DLA STARCÓW, ob. dom pogodnej jesieni	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Szpitalna	3	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Szpitalna	8	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Szpitalna	4	DOM	XIX/XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Szpitalna	6	DOM	XIX/XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	1	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	3	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	5	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	7 b	DOM	1 ćwierć XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	9	DOM	1873 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	11	DOM	1839 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	25	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	27/29	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	31	DOM	1911 r.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	33	DOM	1911 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	35	DOM	1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	37	DOM	1927 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	41	DOM	1912 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	59	DOM	1921 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	13	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	17	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	19	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	21	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	43	DOM	około 1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	45/47	DOM	około 1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	49/51	DOM	około 1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	53/55	DOM	około 1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tadeusza Kościuszki	57	DOM	około 1910 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tyłna	3	DOM	połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tyłna	5	DOM	XVIII/XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Tyłna	7	DOM	początek XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wałowa	1	DOM	około połowy XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wałowa	3	HOTEL	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wielka Św. Ducha	1	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wielka Św. Ducha	3	DOM	1 połowa XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wielka Św. Ducha	5	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wielka Św. Ducha	7	DOM	XVIII w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wielka Św. Ducha	9	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wielka Św. Ducha	15	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wielka Św. Ducha	11	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wielka Św. Ducha	4	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wiosny Ludów	1	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wiosny Ludów	2	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wiosny Ludów	2a	DOM	koniec XIX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wiosny Ludów	3	DOM	4 czerwiec XX w.		

ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wiosny Ludów	4	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wrzesińska	7	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Wrzesińska	9	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zamojskich	3	DOM	lata 30. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zamojskich	8	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	10	SZPITAL	1914 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	10	KAPLICA SZPITALNA	1914 – 1916 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	2	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	4	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	6	DOM	około 1900 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	9	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	11	DOM	1929 r.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	29	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	23	DOM	początek XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	25	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	28	DOM	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	32	DOM, STOLARNIA	lata 20. XX w.		
ŚRODA WIELKOPOLSKA	Zwirki i Wigury	35	DOM	lata 20. XX w.		

Część wiejska.

Miejscowość	Ulica	Numer pocztowy	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków - data	Rejestr zabytków - numer
ANNOPOLE		8	DOM	początek XX w.		
ANNOPOLE		8	OBORA	początek XX w.		
ANNOPOLE		7	SZKOŁA, obecnie dom	lata 30. XX w.		
BABIN		10	CZWORAK, obecnie dom	1890 r.		
BABIN			PARK KRAJOBRAZOWY	XIX w.	1977-05-16	1761/A
BABIN		14	CZWORAK, obecnie dom	1890 r.		
BABIN			DWÓR	przełom XIX na XX w.		
BABIN			KUŹNIA	przełom XIX na XX w.		
BABIN			MAGAZYN	1910 r.		

BABIN			OBORA I	1860 r.		
BABIN			OBORA II	1910 r.		
BABIN			STODOLA	przełom XIX na XX w.		
BABIN		6	CZWORAK, obecnie dom	1900 r.		
BABIN		15	CZWORAK, obecnie dom	1900 r.		
BABIN		17	SZĘŚCIORAK, obecnie dom	1890 r.		
BABIN		5	CZWORAK, obecnie dom	1890 r.		
BABIN			CIEŁĘTNIK	1900 r.		
BABIN			ŚWINIARNIA obecnie cielećnik	1900 r.		
BABIN			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	przełom XIX na XX w.		
BIEGANOWO		12 / 15	CZWORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
BIEGANOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	początek XX w.		
BIEGANOWO			OBORA, obecnie świetlica wiejska	koniec XIX w.		
BIEGANOWO		7	CZWORAK, obecnie dom	1897 r.		
BIEGANOWO		8 / 10	CZWORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
BIEGANOWO		6	CZWORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
BIEGANOWO			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	koniec XIX w.		
BIEGANOWO		14	DWOJEK, obecnie dom	koniec XIX w.		
BIEGANOWO			SZKOŁA, obecnie dom	koniec XIX w.		
BIEGANOWO			OBORA, obecnie kawiarnia	koniec XIX w.		
BRODOWO	Poznańska	5	BUDYNEK GOSPODARCZY	lata 30. XX w.		
BRODOWO	Św. Walentego	10	BUDYNEK GOSPODARCZY	około połowy XIX w.		
BRODOWO			BUDYNEK GOSPODARCZY	1910 – 1920 r.		
BRODOWO			STODOLA, obecnie owczarnia	koniec XIX w.		
BRODOWO	Poznańska	5	DOM	1910 r.		
BRODOWO			CHLEWIA, obecnie magazyn	lata 20. XX w.		
BRODOWO			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	koniec XIX w.		
BRODOWO	Św. Walentego	12	DOM	1898 r.		
BRODOWO	Św. Walentego	10	DOM	około połowy XIX w.		
BRODOWO	Poznańska	4	DOM	koniec XIX w.		
BRODOWO			LESNICZÓWKA	koniec XIX w.		
BRODOWO	Św. Walentego	10	OBORA	1931 r.		
BRODOWO	Św. Walentego	6	STODOLA	koniec XIX w.		
BRODOWO			SZKOŁA	początek XX w.		

BRODOWO	Poznańska	14	PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX w.	1977-05-16	1762/A
BRODOWO	Poznańska	14	DWÓR	koniec XIX w.		
BRODOWO		43	KUZNIA, obecnie warsztat	koniec XIX w.		
BRODOWO		43	SPICHLERZ	koniec XIX w.		
BRODOWO		43	STODOLA	koniec XIX w.		
BRZEZIE		2	DOM	1925 r.		
BRZEZIE		3	DOM	1910 r.		
BRZEZIE		5	DOM	koniec XIX w.		
BRZEZIE		17	DOM	1900 - 1910 r.		
BRZEZIE		8	DOM	koniec XIX w.		
BRZEZIE		7	DOM	koniec XIX w.		
BRZEZIE		32	DOM	4 ćwierć XIX w.		
BRZEZIE		2	OBORA	1922 r.		
BRZEZIE		25	SZKOŁA, obecnie dom	1900 - 1910 r.		
BRZEZINY			BUDYNEK GOSPODARCZY	początek XX w.		
BRZEZINY			DOM	1900 - 1910 r.		
BRZEZINY			ZESPOŁ FOLWARCZNY	początek XX w.		
BRZEZINY			OBORA	1900 - 1910 r.		
CHOCICZA			RZĄDCÓWKA	koniec XIX w.		
CHOCICZA		4	DWOJAK, obecnie dom	1917 r.		
CHOCICZA		5	DWOJAK, obecnie dom	1902 r.		
CHOCICZA		6	DWOJAK, obecnie dom	1902 r.		
CHOCICZA		8	DWOJAK, obecnie dom	początek XX w.		
CHOCICZA		9	DWOJAK, obecnie dom	1908 r.		
CHOCICZA			OBORA	początek XX w.		
CHOCICZA			ZESPOŁ FOLWARCZNY	początek XX w.		
CHOCICZA			OBORA, obecnie obora i spichlerz	początek XX w.		
CHOCICZA			CHLEWIA	początek XX w.		
CHOCICZA			STAJNIA	początek XX w.		
CHOCICZA			POMPOWIA	początek XX w.		
CHUDZICE			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX w.	1979-02-14	1783/A
CHUDZICE			DWÓR	1870 r.		
CHUDZICE		2	DWOJAK, obecnie dom	1870 r.		
CHUDZICE			KUZNIA	początek XX w.		
CHUDZICE			OBORA	1929 r.		
CHUDZICE			SPICHLERZ	1905 r.		

CHUDZICE		3	DWOJAK, obecnie dom	2 połowa XIX w.		
CHUDZICE		4 / 1 i 4 / 2	DWOJAK, obecnie dom	2 połowa XIX w.		
CHUDZICE			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	2 połowa XIX w.		
CHUDZICE			STODOLA, obecnie obora i bukiaciami	2 połowa XIX w.		
CHWAŁKOWO			CHLEWIA	1910 r.		
CHWAŁKOWO		4	CZWORAK, obecnie dom	1900 – 1910 r.		
CHWAŁKOWO		5	DWOJAK, obecnie dom	1910 – 1920 r.		
CHWAŁKOWO		6	DWOJAK, obecnie dom	1910 – 1920 r.		
CHWAŁKOWO			MAGAZYN	1910 r.		
CHWAŁKOWO		18	SZKOŁA	około 1910 r.		
CHWAŁKOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX w.	1981-02-20	1828/A
CHWAŁKOWO		2	DOM RZĄDCY	około 1910 r.		
CHWAŁKOWO		1	DWÓR	1910 r.		
CHWAŁKOWO			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	1910 r.		
CHWAŁKOWO CZARTKI		19	DOM DROŹNIKA	około 1910 r.		
CZARNE PIĄTKOWO		8	DOM	połowa XIX w.		
CZARNE PIĄTKOWO		9	DOM	koniec XIX w.		
CZARNE PIĄTKOWO		10	DOM	koniec XIX w.		
CZARNE PIĄTKOWO		7	SZKOŁA	4 ćwierć XIX w.		
DĘBICZ			DOM OGRODNIKA	koniec XIX w.		
DĘBICZ		1	SZKOŁA, obecnie dom	początek XX w.		
DĘBICZ			PARK KRAJOBRAZOWY	przełom XIX na XX w.		
DĘBICZ			OFICyna	połowa XIX w.		
DĘBICZ			PALAC	połowa XIX w.	1993-02-22	2261/A
DĘBICZ			MOST kolejki wąskotorowej	1902 – 1903 r.		
DĘBICZ			MAGAZYN	połowa XIX w.		
DĘBICZ			OBORA II	połowa XIX w.		
DĘBICZ			OBORA III	XIX/XX w.		
DĘBICZ			CHLEWIA I	XIX/XX w.		
DĘBICZ			RZĄDCÓWKA	połowa XIX w.		
DĘBICZ			STODOLA	połowa XIX w.		
DĘBICZ		16	OŚMIORAK, obecnie dom	przełom XIX na XX w.		
DĘBICZ			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	połowa XIX w.		
DĘBICZ			CHLEWIA II	XIX/XX w.		
DĘBICZ		3	CZWORAK	XIX/XX w.		

DĘBICZEK		4	DOM	1910 – 1920 r.		
GRÓJEC		11	DOM	około 1910 r.		
GRÓJEC		5	DOM	koniec XIX w.		
HENRYKOWO		1	DOM	początek XX w.		
HENRYKOWO		1	OBORA I	1912 r.		
HENRYKOWO		1	OBORA II	początek XX w.		
JANOWO		1	DOM	lata 20. XX w.		
JANOWO		19	DOM	początek XX w.		
JANOWO		12	DOM	1910 – 1920 r.		
JANOWO		14	DOM	1909 r.		
JANOWO		15	DOM	1908 r.		
JANOWO		15	DOM, obecnie obora	początek XX w.		
JANOWO		15	OBORA	1913 r.		
JANUSZEWO		9	DOM	lata 20. XX w.		
JANUSZEWO		10	DOM	koniec XIX w.		
JANUSZEWO		12	DOM	koniec XIX w.		
JANUSZEWO		18	DOM	4 ćwierć XIX w.		
JANUSZEWO		7	SZĘSCIORAK, obecnie dom	początek XX w.		
JANUSZEWO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w.		
JANUSZEWO			DWÓR	koniec XIX w., rozbudowany w początku XX w.		
JANUSZEWO			SZOPIA DREWNIANA	1903 r.		
JANUSZEWO		3	DWOJAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
JANUSZEWO		2	OŚMIORAK, obecnie dom	1840 r.		
JANUSZEWO			STAJNIA	koniec XIX w.		
JANUSZEWO			CHLEWIA	koniec XIX w.		
JANUSZEWO			SPICHLERZ	koniec XIX w.		
JANUSZEWO			OBORA	koniec XIX w.		
JANUSZEWO			ZESPOŁ FOLWARCZNY			
JAROSŁAWIEC		11	DOM	1890 r.		
JAROSŁAWIEC		1/3	DWOJAK, obecnie dom	4 ćwierć XIX w.		
JAROSŁAWIEC			MAGAZYN	koniec XIX w.		
JAROSŁAWIEC			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w.	1995-03-30	2349/A
JAROSŁAWIEC			DWÓR	koniec XIX w.	1995-03-30	2349/A
JAROSŁAWIEC			OBORA I	1909 r.		
JAROSŁAWIEC			OBORA II	koniec XIX w.		

JAROSŁAWIEC			SPICHLERZ	koniec XIX w.		
JAROSŁAWIEC		4/5	DWOJAK, obecnie dom	4 ćwierć XIX w.		
JAROSŁAWIEC		6	DWOJAK, obecnie dom	4 ćwierć XIX w.		
JAROSŁAWIEC		7	SZKOŁA	początek XX w.		
JAROSŁAWIEC			CHLEWIA I	koniec XIX w.		
JAROSŁAWIEC			DWÓR "NAPOLEONÓWKA"	1802 r.		
JAROSŁAWIEC			ZAJAZD, obecnie dom	koniec XIX w.		
JAROSŁAWIEC			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	koniec XIX w.		
KJEWO			CHLEWIA	początek XX w.		
KJEWO			DOM	1912 r.		
KJEWO		4	DOM	1923 r.		
KJEWO		5	DOM	początek XX w.		
KJEWO		22	DOM	początek XX w.		
KJEWO		23	DOM	1910 r.		
KJEWO		14	DOM DROŹNIKA	początek XX w.		
KJEWO			OBORA	1895 r.		
KJEWO		4	OBORA	1911 r.		
KJEWO		5	OBORA	początek XX w.		
KJEWO		24	OBORA	około 1910 r.		
KJEWO		4	STODOLA	1930 r.		
KJEWO		4	WARSZTAT	1911 r.		
KJEWO		31	PARK DWORSKI	2 połowa XIX w.	2011-05-18	839/Wlkp./A
KJEWO		31	DWÓR	1880 r.	2011-05-18	839/Wlkp./A
KJEWO			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	2 połowa XIX w.		
KOSZUTY			STODOLA	początek XX w.		
KOSZUTY			CHLEWIA	koniec XIX w.		
KOSZUTY			CZWORAK (fragment)	koniec XIX w.		
KOSZUTY		66	DOM	około 1925 r.		
KOSZUTY		67	DOM	1923 r.		
KOSZUTY		55	DOM	1930 r.		
KOSZUTY			GARAŻE	koniec XIX w.		
KOSZUTY		26	KUŹNIA	koniec XIX w.		
KOSZUTY		60	SZKOŁA	koniec XIX wieku		
KOSZUTY		27	PARK DWORSKI	początek XIX w.	1981-02-20	1829/A
KOSZUTY			CMENTARZ parafialny	XX w.		
KOSZUTY			CMENTARZ przykościelny	XIV w.	2004-01-21	153/Wlkp./A
KOSZUTY			KOŚCIÓŁ parafialny pw. św. Katarzyny i Najświętszego Serca Jezusowego	1926 – 1930 r.	2004-01-21	153/Wlkp./A
KOSZUTY		26	OFICyna, obecnie dom	4 ćwierć XVIII w.		

KOSZUTY			PLEBANIA kościoła parafialnego pw. św. Katarzyny i Najświętszego Serca Jezusowego	koniec XIX w.		
KOSZUTY			DWÓR	około 1760 r., XIX w., 1905 r.	1935-09-03	2471/A
KOSZUTY			WIATRAK KOZŁAK z Jarosławca	1783 r.	2003-12-17	149/1-3/Wkp/A
KOSZUTY			WIATRAK KOZŁAK z Palczyna	połowa XVIII w.	2003-12-17	149/1-3/Wkp/A
KOSZUTY			WIATRAK KOZŁAK z Pięczkowa	1755 r.	2003-12-17	149/1-3/Wkp/A
KOSZUTY HUBY		1	DOM	4 ćwierć XIX w.		
KOSZUTY HUBY		5	DOM	1909 r.		
KOSZUTY HUBY		9	DOM	1900 - 1910 r.		
KOSZUTY HUBY		1	OBORA	4 ćwierć XIX w.		
LORENKA			DOM	XVIII w.		
MARCELIN			DOM	początek XX w.		
MARIANOWO BRODOWSKIE		12	DOM	początek XX w.		
MAŁCZNIK I			GROBOWIEC rodziny Madalińskich	4 ćwierć XIX w.		
MAŁCZNIK I			GROBOWIEC rodziny Sarazzin	4 ćwierć XIX w.		
MAŁCZNIK I			OBORA II	2 połowa XIX w.		
MAŁCZNIK I			OBORA III	2 połowa XIX w.		
MAŁCZNIK I			OGRODZENIE kościoła parafialnego p. w. Św. Wawrzyńca	koniec XIX w.		
MAŁCZNIK I			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w.		
MAŁCZNIK I			CMENTARZ	koniec XIX w.		
MAŁCZNIK I			CMENTARZ rzymsko - katolicki przykościelny	XV w.		
MAŁCZNIK I		5	DWÓR	połowa XIX w.		
MAŁCZNIK I			KOŚCIÓŁ parafialny p.w. św. Wawrzyńca	1700 r., 1903 r.	1932-12-22	2438/A
MAŁCZNIK I			PLEBANIA kościoła parafialnego pw. św. Wawrzyńca	początek XX w.		
MAŁCZNIK I		5A	RZĄDCÓWKA, obecnie dom	koniec XIX w.		
MAŁCZNIK I			OBORA	1900 - 1910 r.		
MAŁCZNIK I			OBORA I	2 połowa XIX w.		
MAŁCZNIK I			SPICHLERZ	2 połowa XIX w.		
MAŁCZNIK I			OBORA III	2 połowa XIX w.		
MAŁCZNIK I			SİLOSZY	1900 - 1910 r.		
MAŁCZNIK I			STODOŁA	2 połowa XIX w.		

MĄCZNIKI			ZESPOŁ FOLWARCZNY	2 połowa XIX w.		
NADZIEJEWO		4	CZWORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
NADZIEJEWO		3	DWOJAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
NADZIEJEWO			POMPA PAROWA	koniec XIX w.		
NADZIEJEWO		2	RZĄDCÓWKA, obecnie dom	koniec XIX w.		
NADZIEJEWO		5	SZĘSCIORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
NADZIEJEWO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w.	1981-02-20	1830/A
NADZIEJEWO			DWÓR	1887 r.		
NADZIEJEWO			ZESPOŁ DWÓRSKO FOLWARCZNY	koniec XIX w.		
NIETRZANOWO			BRAMA w ogrodzeniu kościoła parafialnego p. w. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie	1900 – 1910 r.	2004-05-31	174/Wlkp./A
NIETRZANOWO			CMENTARZ rzymskokatolicki grzebalny	XIX w.		
NIETRZANOWO		2	CZWORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
NIETRZANOWO			CZWORAK, obecnie dom	XIX w.		
NIETRZANOWO			OBORA	koniec XIX w.		
NIETRZANOWO			OGRODZENIE kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie	początek XX w.	2004-05-31	174/Wlkp./A
NIETRZANOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	XIX w.	1975-04-23	1721/A
NIETRZANOWO			CMENTARZ rzymskokatolicki	koniec XIX w.		
NIETRZANOWO			CMENTARZ rzymskokatolicki przykościelny	XVII w.	2004-05-31	174/Wlkp./A
NIETRZANOWO			KOŚCIÓŁ parafialny pw. Wszystkich Świętych	1664 - 1666 r., dobudowa kaplicy południowej 1887 r.	2004-05-31	174/Wlkp./A
NIETRZANOWO			PLEBANIA kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie	1 połowa XIX w., przebudowana w końcu XIX w.		
NIETRZANOWO		7	WIKARIAT przy kościele parafialnym pw. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie	początek XX w.		
NIETRZANOWO			OSMIORAK, obecnie dom	początek XX w.		
OLSZEWO		3	DOM	około 1910 r.		
OLSZEWO		4	DOM	około 1910 r.		
OLSZEWO		5	DOM	3 ćwierć XIX w.		
OLSZEWO		11	DOM	1910 – 1920 r.		
OLACZEWO		2	DOM	1910 – 1920 r.		
PĘTKOWO		8	DOM	1928 r.		
PĘTKOWO		12	DOM	1910 r.		

PEŹKOWO			GARAŻ	około 1910 r.		
PEŹKOWO		11	OBORA	1921 r.		
PEŹKOWO		8	OBORA	1929 r.		
PEŹKOWO		10	SZKOŁA	początek XX w.		
PEŹKOWO		11	WOZOWNIA	około 1930 r.		
PEŹKOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w.	1980-06-27	1788/A
PEŹKOWO			DWOJAK, obecnie dom	około 1910 r.		
PEŹKOWO			DWOJAK, obecnie dom	około 1910 r.		
PEŹKOWO			KUŹNIA	około 1910 r.		
PEŹKOWO			SPICHLERZ	około 1910 r.		
PEŹKOWO			STODOŁA	około 1910 r.		
PEŹKOWO			DWÓR	około 1910 r.		
PEŹKOWO		3	DOM MIESZKALNY	około 1910 r.		
PEŹKOWO		2	DOM MIESZKALNY	około 1910 r.		
PEŹKOWO			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	około 1910 r.		
PIERZCHNICA		5 B	DOM	początek XX w.		
PIERZCHNICA		5 A	DOM	początek XX w.		
PIERZCHNICA		6	DOM	1910 – 1920 r.		
PIERZCHNO			OBORA II	początek XX w.		
PIERZCHNO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XVIII w., przekształcony w XIX w.	1981-02-20	1831/A
PIERZCHNO			DWÓR	2 połowa XVIII w., rozbudowany koniec XIX w.		
PIERZCHNO			CZWORAK, obecnie dom	1908 r.		
PIERZCHNO			OBORA I	1903 r.		
PIERZCHNO			OSMIORAK, obecnie dom	1899 r.		
PIERZCHNO			SPICHLERZ	początek XX w.		
PIERZCHNO			SZESCIORAK, obecnie dom	1912 r.		
PIERZCHNO			KUŹNIA	początek XX w.		
PIERZCHNO			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	początek XX w.		
PLAWCE			BRAMA GOSPODARCZA	koniec XIX w.		
PLAWCE			BRAMA PARKOWA	koniec XIX w.		
PLAWCE		2	CZWORAK, obecnie dom	połowa XIX w.		
PLAWCE		19	DOM	1910 – 1920 r.		

PLAWCE		5	DOM MIESZKALNO - GOSPODARCZY	koniec XIX w.		
PLAWCE			OGRODZENIE	około 1900 r.		
PLAWCE			SPICHLERZ	koniec XIX w.		
PLAWCE			STODOLA, obecnie magazyn	koniec XIX w.		
PLAWCE		1	SZESCIORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
PLAWCE		4	SZESCIORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
PLAWCE			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w.	1977-05-16	1760/A
PLAWCE			DWÓR	około 1900 r.		
PLAWCE			KAPLICA	1934 r.		
PODGAJ		14	CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
PODGAJ			SZKOŁA	koniec XIX w.		
PODGAJ			LEŚNICZÓWKA	początek XX w.		
PODGAJ			ZAGRODA LEŚNA	początek XX w.		
POLAŻEJEWO			BRAMA gospodarcza	4 ćwierć XIX w.		
POLAŻEJEWO		2 / 3	CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
POLAŻEJEWO		5 / 6	CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
POLAŻEJEWO		7	CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
POLAŻEJEWO		9	DOM	początek XX w.		
POLAŻEJEWO		1	DWOJAK, obecnie dom	początek XX w.		
POLAŻEJEWO			OBORA	4 ćwierć XIX w.		
POLAŻEJEWO			SPICHLERZ	koniec XIX w.		
POLAŻEJEWO			STODOLA	koniec XIX w., przebudowany w 1925 r.		
POLAŻEJEWO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w.	2000-04-07	23/Wlkp./A
POLAŻEJEWO			DWÓR	3 ćwierć XIX w., przybudówka zachodnia z początku XX w.	1986-05-30	2090/A
ROMANOWO		11	OBORA	4 ćwierć XIX w.		
ROMANOWO		11	STODOLA	4 ćwierć XIX w.		
RUMIEJKI			CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
RUMIEJKI			CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
RUMIEJKI			DWÓR	koniec XIX w.		
RUMIEJKI			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX w.		

RUSZKOWO		21	DOM	1928 r.		
SLUPIA WIELKA			BRAMA GOSPODARCZA	4 ćwierć XIX w.		
SLUPIA WIELKA			BRAMA WJAZDOWA	koniec XIX w.		
SLUPIA WIELKA			BUDYNEK GOSPODARCZY	początek XX w.		
SLUPIA WIELKA			BUDYNEK INWENTARSKO - MAGAZYNOWY	1905 r.		
SLUPIA WIELKA			BUDYNEK INWENTARSKI	początek XX w.		
SLUPIA WIELKA			CHLEWIA	początek XX w.		
SLUPIA WIELKA		18	CZWORAK, obecnie dom	1914 r.		
SLUPIA WIELKA		19	CZWORAK, obecnie dom	1914 r.		
SLUPIA WIELKA		20	CZWORAK, obecnie dom	1911 r.		
SLUPIA WIELKA		21	CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
SLUPIA WIELKA			ELEWATOR	lata 40. XX wieku		
SLUPIA WIELKA			KUZNIA	4 ćwierć XIX w.		
SLUPIA WIELKA			OBORA	4 ćwierć XIX w.		
SLUPIA WIELKA			PRZEPOMPOWNIA	początek XX w.		
SLUPIA WIELKA			SPICHLERZ	początek XX w.		
SLUPIA WIELKA			STODOLA I	4 ćwierć XIX w.		
SLUPIA WIELKA			STODOLA II	4 ćwierć XIX w.		
SLUPIA WIELKA			STODOLA III	4 ćwierć XIX w.		
SLUPIA WIELKA			WIATA	lata 40. XX w.		
SLUPIA WIELKA			PARK KRAJOBRAZOWY	początek XIX w.	1974-07-02	1536/A
SLUPIA WIELKA			PALAC	około 1880 r.	1974-07-02	1536/A
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		13	DOM	1913 r.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		13	OBORA	1910 r.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI			BUDYNEK GOSPODARCZO - MIESZKALNY	koniec XIX w.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		7	DOM	1910 – 1920 r.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		9	DOM	1910 – 1920 r.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		24	DOM	1910 – 1920 r.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		30	DOM	lata 20., 30. XX w.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		24	OBORA	1910 – 1920 r.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI			STODOLA	koniec XIX w.		

STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI	18	SZKOŁA, obecnie dom	początek XX w.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX w.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		CMENTARZ ewangelicki	XX w.		
STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI		SLUP GRANICZNY	około 1800 r.		
STRZESZKI		DWOJAK, obecnie dom	1900 - 1910 r.		
STRZESZKI		DWOJAK, obecnie dom	1900 - 1910 r.		
STRZESZKI		GORZELNIA	4 ćwierć XIX w.		
STRZESZKI		OBORA I	3 ćwierć XIX w.		
STRZESZKI		OBORA II	4 ćwierć XIX w.		
STRZESZKI		OGRODZENIE I BRAMA	2 połowa XIX w.		
STRZESZKI		PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w., przekształcony w 1932 r.	1980-06-27	1791/A
STRZESZKI		PALAC	około połowy XIX w.		
STRZESZKI		ZESPÓŁ FOLWARCZNY	2 połowa XIX w.		
SZLACHCIN	3	DOM	1910 – 1920 r.		
SZLACHCIN	15	DOM	początek XX w.		
SZLACHCIN	16	DOM	koniec XIX w.		
SZLACHCIN	17	DOM	koniec XIX w.		
SZLACHCIN	22	DOM	1880 r.		
SZLACHCIN	29	DOM	1910 – 1920 r.		
SZLACHCIN	10	DOM	1910 – 1920 r.		
SZLACHCIN		GORZELNIA	początek XX w.		
SZLACHCIN		MOST DROGOWY I nad ciekiem wodnym Wielki Rów	początek XX w.		
SZLACHCIN	15	OBORA / CHLEW	1900 – 1910 r.		
SZLACHCIN		POCZTA	1900 – 1910 r.		
SZLACHCIN		SZKOŁA	1912 r.		
SZLACHCIN		PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XVIII w., przekształcony XIX/XX w.	1974-07-02	1537/A
SZLACHCIN		OBORA I	początek XX w.		
SZLACHCIN		OBORA II	początek XX w.		
SZLACHCIN		OBORA III	początek XX w.		
SZLACHCIN		OBORA IV	początek XX w.		

SZLACHCIN			KURNIK obecnie chlew	początek XX w.		
SZLACHCIN			CHLEW obecnie kurnik	początek XX w.		
SZLACHCIN			DOM obecnie sklep mięsny	początek XX w.		
SZLACHCIN		7	CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
SZLACHCIN			PALAC	początek XIX w., rozbudowany w 1899 r.	1974-07-02	1537/A
SZLACHCIN			MOST DROGOWY II nad ciekiem wodnym Wielki Rów	początek XX w.		
SZLACHCIN			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	początek XX w.		
SZLACHCIN HUBY		6	DOM	1910 - 1920 r.		
SZLACHCIN HUBY		8	DOM	1910 - 1920 r.		
TOPOLA			OBORA, obecnie magazyn	koniec XIX w.		
TOPOLA			PARK DWORSKI (pozostałości)	2 połowa XIX w.		
TOPOLA			STODOŁA, obecnie magazyn	początek XX w.		
TOPOLA			DWÓR	2 połowa XIX w., przebudowany około 1900 r.		
TRZEBISŁAWKI		2	DOM	1912 r.		
TRZEBISŁAWKI		5	DOM	1905 r.		
TRZEBISŁAWKI		5	DOM	1 połowa XIX w.		
TRZEBISŁAWKI		3	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	1913 r.		
TRZEBISŁAWKI		11	PARK	początek XX w.		
TRZEBISŁAWKI		12 i 13	STAJNIA	koniec XIX w.		
TRZEBISŁAWKI		11	DWÓR	1900 - 1909 r.	1987-12-01	2140/A
ULEJNO			ZESPÓŁ FOLWARCZNY	2 połowa XIX w.		
ULEJNO			PODWÓRZE FOLWARCZNE	2 połowa XIX w.		
ULEJNO		3	CZWORAK, ob. dom	2 połowa XIX w.		
ULEJNO		4	DWANAŚCIORAK, obecnie dom	1885 r.		
ULEJNO		5	DWOJAK, obecnie dom	1924 r.		
ULEJNO			OBORA I	1885 r.	2002-02-07	77/Wlkp./A
ULEJNO			OBORA II	koniec XIX w.	2002-02-07	77/Wlkp./A
ULEJNO			RZĄDCÓWKA	4 ćwierć XIX w.		
ULEJNO			STODOŁA	koniec XIX w.		
ULEJNO		6	SZEŚCIORAK, obecnie dom	1923 r.		
ULEJNO			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XVIII w., połowa XIX w.	2002-02-07	1789/A; 77/Wlkp./A

ULEJNO			DWÓR	początek XIX w.	2002-02-07	1438/A; 77/Wlkp./A
WINNA GÓRA			ZESPOŁ FOLWARCZNY	początek XX w.		
WINNA GÓRA			BRAMA PARKOWA	początek XX w.		
WINNA GÓRA			BRAMA BOCZNA	początek XX w.		
WINNA GÓRA			BRAMA REPREZENTACYJNA	początek XX w.		
WINNA GÓRA		7	DOM	około 1910 r.		
WINNA GÓRA		30	DOM	1910 r.		
WINNA GÓRA		15	DOM	1916 r.		
WINNA GÓRA			KANCELARIA	początek XX w.		
WINNA GÓRA			OGRODZENIE	początek XX w.		
WINNA GÓRA			STODOŁA	około 1910 r.		
WINNA GÓRA			SZKOŁA	lata 20. XX w.		
WINNA GÓRA			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XVIII w., połowa XIX w.	1980-06-27	1789/A
WINNA GÓRA			CMENTARZ rzymskokatolicki	XVIII w.		
WINNA GÓRA			CMENTARZ rzymskokatolicki	XIX w.		
WINNA GÓRA			PALAC	1910 r.	1973-04-12	1438/A
WINNA GÓRA			PLEBANIA	początek XX w.		
WINNA GÓRA			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY pw. św. Michała Archanioła	1766 r.	1953-12-11	2502/A
WINNA GÓRA			OBORA	koniec XIX w.		
WINNA GÓRA			STODOŁA	koniec XIX w.		
WINNA GÓRA			MAGAZYN I	1905 r.		
WINNA GÓRA			SPICHLERZ	około 1910 r.		
WINNA GÓRA			STAJNIA CUGOWA Z WOZOWNIĄ	1905 r.		
WINNA GÓRA			STAJNIA KONI ROBOCZYCH	początek XX w.		
WINNA GÓRA			STAJNIA, obecnie garaż	1905 r.		
WINNA GÓRA		23	CZWORAK, obecnie dom	1906 r.		
WINNA GÓRA		24	CZWORAK, obecnie dom	1910 r.		
WINNA GÓRA		10	OCHRONKA, obecnie dom	1911 r.		
WINNA GÓRA			MLYN	1907 r.		
WINNA GÓRA			ZESPOŁ PROBOSTWO	koniec XIX w.		
WINNA GÓRA			MLECZARNIA	koniec XIX w.		
WINNA GÓRA			SZOPA I	koniec XIX w.		

WINNA GÓRA			SZOPA II	koniec XIX w.		
WINNA GÓRA			OBORA II	koniec XIX w.		
WINNA GÓRA			CHLEWNIA I obecnie garaże	koniec XIX w.		
WINNA GÓRA			CHLEWNIA II obecnie garaże	koniec XIX w.		
WŁOSTOWO		3	CHLEW	początek XX w.		
WŁOSTOWO		1	DOM	lata 20. XX w.		
WŁOSTOWO		5	DOM	lata 20. XX w.		
WŁOSTOWO		10	DOM	początek XX w., rozbudowany w 1930 r.		
WŁOSTOWO		3	OBORA	początek XX w.		
WŁOSTOWO		5	OBORA	lata 20. XX w.		
WŁOSTOWO		10	OBORA	około 1900 r.		
ZDZIECHOWICE			BRAMA WJAZDOWA	początek XX w.		
ZDZIECHOWICE		5	CZWORAK	1910 – 1920 r.		
ZDZIECHOWICE			POCZTA	początek XX w.		
ZDZIECHOWICE			SPICHLERZ	początek XX w.		
ZDZIECHOWICE			STAJNIA KONI WYJAZDOWYCH	1905 r.		
ZDZIECHOWICE			STODOLA	początek XX w.		
ZDZIECHOWICE			DWÓR	XIX/XX w.		
ZDZIECHOWICE			PARK KRAJOBRAZOWY	2 połowa XIX w., przekształcony na początku XX w.	2013-06-05	1759/A; 858/Wlkp./A
ZIELNICZKI		3	DOM	1910 – 1920 r.		
ZIELNICZKI		8	DOM	1910 – 1920 r.		
ZIELNICZKI		11	DOM	1900 – 1910 r.		
ZIELNICZKI		11	OBORA	1900 – 1910 r.		
ZIELNICZKI		10	SZKOŁA	początek XX w.		
ZIELNIKI			DWÓR	koniec XIX w., przebudowany w latach 20. XX w.		
ZIELNIKI			KUŹNIA	1910 – 1920 r.		
ZIELNIKI			OGRODZENIE Z BRAMĄ	początek XX w.		
ZIELNIKI			PARK KRAJOBRAZOWY	połowa XIX w.	1977-05-16	1757/A
ZIELNIKI		9	CZWORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		

ZIELNIKI		10	CZWORAK, obecnie dom	koniec XIX w.		
ZIELNIKI			MAGAZYN ZBOŻOWY	1910 – 1920 r.		
ZIELNIKI			CHLEWIA	1910 – 1920 r.		
ZIELNIKI		5	CZWORAK, obecnie dom	1920 r.		
ZIELNIKI			OBORA	1900 – 1910 r.		
ZIELNIKI		7	RZĄDCÓWKA	połowa XIX w.		
ZIELNIKI			OBORA II	1939 r.		
ZIELNIKI			ZESPÓL FOLWARCZNY	połowa XIX w.		
ZIELNIKI			STODOLA I	połowa XIX w.		
ZIELNIKI			STODOLA III	połowa XIX w.		
ZMYSŁOWO		8	OBORA	1925 r.		
ZMYSŁOWO		5	OBORA	początek XX w.		
ZABIKOWO			CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
ZABIKOWO			CZWORAK, obecnie dom	początek XX w.		
ZABIKOWO			OBORA	1900 – 1910 r.		
ZABIKOWO			SPICHLERZ	1890 r.		
ZABIKOWO			STODOLA I	1890 r.		
ZABIKOWO			STODOLA II	1890 r.		
ZABIKOWO			PARK KRAJOBRAZOWY	koniec XIX w.		
ZABIKOWO		9	BUDYNEK MIESZKALNY	koniec XIX w.		

3.5. Obiekty zabytkowe archeologiczne z terenu Gminy Środa Wielkopolska (wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych – Archeologicznych) na podstawie zarządzenia Nr 149/2019 Burmistrza Środy Wielkopolskiej z dnia 17 października 2019 roku.

Wykaz stanowisk archeologicznych	
Numer karty	Miejscowość lub obręb geodezyjny/ obszar AZP/ nr na obszarze ¹

¹ Por. rozdział 3.8.3. „...Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje on dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną

1.	PLAWCE 54-30/104,105 PLAWCE 54-31/118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, ZDZIECHOWICE 54-31/129, 130, 131, 132, 133, 134
2.	PLAWCE 55-31/2,3
3.	PLAWCE 55-31/2, 3, 4, 5, ROMANOWO 55-31/44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,51, 52, 53, 55, 56, 57, 58
4.	TRZEBISŁAWKI 55-30/58, 59
5.	ZMYSŁOWO 55-30/39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, JANUSZEWO 55.30/60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69
6.	JANUSZEWO 55-30/70, ZIELNIKI 55-30/71, 72, 73, 74, 75, ZIELNIKI 55-31/11, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120
7.	DĘBICZEK 55-31/77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 07, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110 MAĆZNIKI 55-31/122, 123, 124, 125 ULEJNO 55-31/126, 127
8.	CHUDZICE/56-32/55,56
9.	BRZEZIE/56-32/79; CZARNE PIĄTKOWO/56-32/123
10.	JANOWO/56-31/1,6,13,14; ŚRODA WIELKOPOLSKA / 56-31/25,26,35,36,39,41
11.	JANUSZEWO / 56-30/9,10
12.	JANUSZEWO / 56-30/11,12
13.	KIJEWO/56-31/101,102,105; WŁOSTOWO/56-31/103; ŚRODA WIELKOPOLSKA/56-31/60,61,62,63,64,65,66,67
14.	KOSZUTY / 56-30/76,77,78,152; ZABIKOWO / 56-30/84
15.	KOSZUTY / 56-30/75,79,80,143,144,145,146,147,148,149,151
16.	JANUSZEWO /56-30/13,14,15,16,17,18,139; BRZĘZINY /56-30/3,4,5,6,7,8; JAROSŁAWIEC /56-30/19,20,21,25,26,27,28,29,30,31,32,33,34,35,36,37,38,39,40,41,42,43,44,45,46,56; ŚRODA WIELKOPOLSKA /56-30/57; KOSZUTY /56-30/59,60,61,62,63,64,65,66,67,68,69,70,71,72,73,74
17.	MAĆZNIKI/ 56-31/19,129
18.	MAĆZNIKI / 56-31/20,131
19.	JANOWO / 56-31/2,3,4,8,9,10,11,12,15,16,17,127; MAĆZNIKI / 56-31/21,130
20.	OLSZEWO/56-31/88,89,90,91,92
21.	OLSZEWO/56-31/93,94
22.	OLSZEWO/56-31;57-31/95,15
23.	POLAŻEJEWO/56-32/40,41,43,44,45,46,47,48
24.	POLAŻEJEWO/56-32/49,50,51,52
25.	OLSZEWO/56-31/76,77,78; CHUDZICE /56-31/75
26.	SŁUPIA WIELKA / 56-30/107,108,109,110,114,115,116
27.	SŁUPIA WIELKA / 56-30/111,112,113,117,118,119,120
28.	SŁUPIA WIELKA / 56-30/121, 122; 57-30/4,5

terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. (...) zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu..."

29.	SŁUPIA WIELKA / 56-30/123, 124
30.	SŁUPIA WIELKA / 56-30/125, 126
31.	SŁUPIA WIELKA / 56-30;56-31/127,128,129,96
32.	ZABIKOWO / 56-30/81,82,83,85,86,140,153
33.	BRZEZIE/56-32/67,68,69,70,71,72,73,74,75; WINNA GÓRA / 56-32/98,99; SZLACHCIN / 56-32/111,112,113,114,115,116,117,118,119,120,121
34.	SRODA WIELKOPOLSKA / 56-31/23,24
35.	SRODA WIELKOPOLSKA / 56-31/37,38,40,104
36.	SRODA WIELKOPOLSKA / 56-31/42,43
37.	SRODA WIELKOPOLSKA / 56-31/44,45,46,47,48,49,50,51
38.	SRODA WIELKOPOLSKA/56-31/52,58,59
39.	SRODA WIELKOPOLSKA / 56-31/55,56
40.	SRODA WIELKOPOLSKA/56-31/70,71,72,73
41.	PĘTKOWO-STRZESZKI /56-31/97; KIJEWÓ / 56-31/98,99,100
42.	SRODA WIELKOPOLSKA / 56-31/68,69; OLSZEWO /56-31/80,81,82,83,85,86,87
43.	TADEUSZEWO /56-32/34,35,36,37; CHUDZICE/56-32/53,54
44.	TADEUSZEWO /56-32/38,39; BRZEZIE/56-32/57,58,59,60,62,63,64,65,66
45.	JAROSŁAWIEC /56-30/22,23,24; TOPOLA /56-30/47,48,49,50,51,52,53,54; SRODA WIELKOPOLSKA / 56-30/55; SRODA WIELKOPOLSKA /56-31/27,28,29,30,31,32,33,34; TOPOLA /56-31/22
46.	TRZEBISŁAWKI / 56-30/1,2
47.	TRZEBISŁAWKI / 56-29/71,73,74,75
48.	TRZEBISŁAWKI /56-29/ 76,77
49.	TRZEBISŁAWKI /56-29/ 78,79,80,81,82
50.	ULEJNO/56-32/1,2
51.	WINNA GÓRA/56-32/86,87
52.	WINNA GÓRA/56-32/88,89,90,91,92,95
53.	WINNA GÓRA/56-32/93,94
54.	WINNA GÓRA/56-32/108,109
55.	BRZEZIE/56-32/77,78,80,81; WINNA GÓRA / 56-32/104,105,107
56.	WINNA GÓRA / 56-32/96,100,101,102,103; BRZEZIE /56-32/76
57.	SRODA WIELKOPOLSKA, ob. AZP 56-31
58.	SRODA WIELKOPOLSKA, ob. AZP 56-31
59.	SRODA WIELKOPOLSKA, ob. AZP 56-31
60.	Szlachcin, ob. AZP 56-32/122

	Szlachcin, ob. AZP 57-32/7, 172
61.	SLUPIA WIELKA, ob. AZP 57-30/6, 7
62.	SLUPIA WIELKA, ob. AZP 57-30/8 PĘTKOWO - STRZESZKI, ob. AZP 57-30/9, 10, 11, 12
63.	PĘTKOWO - STRZESZKI, ob. AZP 57-30/14, 15
64.	CHWAŁKOWO, ob. AZP 57-31/23, 24, 25
65.	CHWAŁKOWO, ob. AZP 57-31/26, 27
66.	KIJEWO, ob. AZP 57-31/136, 137, 138
67.	KIJEWO, ob. AZP 57-31/139, 140, 141 CHWAŁKOWO, ob. AZP 57-31/28, 29, 142
68.	WŁOSTOWO, ob. AZP 57-31/10, 11, 12, 13
69.	NADZIEJEWO, ob. AZP 57-31/62, 75, 76, 77
70.	NADZIEJEWO, ob. AZP 57-31/63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 132, 133 BRODOWO, ob. AZP 57-31/55, 56, 57, 58 MARIANOWO BRODOWSKIE, ob. AZP 57-31/51, 52, 53, 54, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87
71.	WŁOSTOWO, ob. AZP 57-31/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, BRODOWO, ob. AZP 57-31/30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41
72.	BRODOWO, ob. AZP 57-31/43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 145
73.	NIETRZANOWO, ob. AZP 57-31/8, 14, 111, 112 NIETRZANOWO ob. AZP 57-32/30, 31, 32, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134
74.	OLSZEWO, ob. AZP 57-31/16 PIERZCHNO, ob. AZP 57-31/17, 19
75.	PIERZCHNO, ob. AZP 57-31/18, 20, 21, 22
76.	NIETRZANOWO, ob. AZP 57-32/136, 137, 138, 139, 140, 141
77.	PIERZCHNO, ob. AZP 57-32/1, 2, 3, 4, 5, 6, SZLACHCIN, ob. AZP 57-32/11, 12
78.	SZLACHCIN, ob. AZP 57-32/9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, CZARNE PIĄTKOWO, ob. AZP 57-32/27, 29
79.	STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI, ob. AZP 57-32/58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95
80.	CZARNE PIĄTKOWO, ob. AZP 57-32/33, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, NIETRZANOWO, ob. AZP 57-32/142
81.	CZARNE PIĄTKOWO, ob. AZP 57-32/34, 36, 37, 38
82.	STARKÓWIEC PIĄTKOWSKI ob. AZP 57-32/46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57
83.	WINNA GÓRA, ob. AZP 57-32/ 96, 97, 102
84.	WINNA GÓRA, ob. AZP 57-32/ 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 116, 117
85.	WINNA GÓRA, ob. AZP 57-32/ 112, 114, 115
86.	WINNA GÓRA, ob. AZP 57-32/ 98, 99, 100, 101, 106
87.	WINNA GÓRA, ob. AZP 57-33/ 2, 3
88.	BRODOWO ob. AZP 57-31

3.6. Zabytki ruchome.

Na terenie gminy Środa Wielkopolska zachowało się 7 cennych zespołów lub pojedynczych zabytków ruchomych. W kościele pw. św. Katarzyny w Koszutach znajduje się zespół wyposażenia kościoła, na który składa się 16 obiektów. W kościele pw. św. Wawrzyńca w Mącznikach przechowuje się 35 zabytków ruchomych z wyposażenia kościoła. W kościele parafialnym pw. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie znajduje się 58 cennych obiektów. Kościół kolegiacki w Środzie Wielkopolskiej posiada niezwykle bogate wyposażenie, spośród którego na szczególną uwagę zasługuje 79 obiektów zabytkowych. W kościele ewangelickim obecnie katolickim pw. Najświętszego Serca Jezusa zgromadzono 16 interesujących przedmiotów zabytkowych. W kościele pw. Świętego Michała Archanioła zdeponowano 69 cennych zabytków ruchomych, a w Pławcach, w niewielkim kościele pw. św. Stanisława Kostki, znajduje się 1 zarejestrowany zabytek.

Źródło: Raport o stanie zabytków w Gminie Środa Wielkopolska, Poznań 2004 rok, z uzupełnieniami.

3.7. Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków).

Układ urbanistyczny Środy Wielkopolskiej objęty jest ochroną konserwatorską przez wpis do rejestru zabytków pod numerem 247/Wlkp/A, decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 6 września 2005 roku. Ochroną objęto prawie całe historyczne założenie. Na obszarze wpisanym do rejestru zabytków znajduje się dawne rozplanowanie średniowiecznego miasta, wyraźnie oddzielonego od pozostałej tkanki urbanistycznej plantami, przedmieścia, których dzisiejszy kształt ugruntował się w XVIII wieku oraz najcenniejsze fragmenty miejscowości powstałe wskutek rozwoju infrastruktury przemysłowo – komunikacyjnej w końcu XIX wieku.

W celu precyzyjnego określenia zasięgu chronionego obszaru Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków we wzmiankowanej decyzji umieścił dokładny opis granicy chronionego obszaru wraz z załącznikiem graficznym – mapą miasta w skali 1:2000.

Granice wschodnia wyznacza:

- wschodnia granica dawnego cmentarza żydowskiego, wschodnia i południowa granica zespołu mogił powstańców wielkopolskich i wschodnia granica cmentarza parafialnego kościoła p.w. NMP Wniebowziętej,

- oś ulicy Wrzesińskiej od wschodniej granicy cmentarza parafialnego kościoła p.w. NMP Wniebowziętej do skrzyżowania z ulicami – Nekielską, Daszyńskiego i Wrzesińską.
- północna, wschodnia i południowa granica parku miejskiego do punktu styku trzech działek nr 1912 i 1954 i 1955,
- granice między działkami nr 1948/2 i 1949/1, 1948/4; 1948/1 i 1948/4; 1911/3 i 1948/4; 1911/6 i 1948/4,
- północna granica parku starościańskiego od punktu styku czterech działek nr 1907/5 i 1911/6 i 1948/4 i 1947/1 do ulicy Szarytek,
- oś ulicy Szarytek od parku starościańskiego do ulicy Żwirki i Wigury,
- granice między działkami nr 2135 i 2137, 2136; 2130/1 i 2134, 2133; 2130/2 i 2133, 2132, 2131; 2127 i 2129, 2128/1, 2128/3, 2123, 2122/3, 2122/1,
- oś ulicy Żwirki i Wigury, od punktu styku trzech działek nr 2104/1 i 2127 i 2122/1, do skrzyżowania z ulicą Brodowską,
- granica między działkami nr 2925 i 2928; 2926 i 2928; 2927 i 2928, do ulicy Niedziałkowskiego,
- oś ulicy Niedziałkowskiego od punktu styku trzech działek nr 3068 i 2927 i 2928 do skrzyżowania z ulicą 3 Maja i oś ulicy 3 Maja do punktu styku trzech działek 2944 i 29452 i 2947/1,
- granice między działkami nr 2945/2 i 2947/1, 2947/2; 2946 i 2947/2; 2960/1 i 2947/2, 2948; 2960/2 i 2948, 2952/1; 2963 i 2952/2, 2957/1, 2958/3, 2964, 3109; 2962 i 3108; 2961 i 3108,
- oś ulicy Niedziałkowskiego, od punktu styku czterech działek nr 3068 i 2961 i 3108 i 3111, do punktu styku trzech działek nr 3111 i 3192 i 3193,
- granice między działkami nr 3193 i 3192, 3198; 3194 i 3196; 3195 i 3197, 3205/7,
- oś ulicy Niedziałkowskiego, od punktu styku trzech działek nr 3111 i 3195 i 3205/7 do północnego punktu styku trzech działek nr 3203 i 3111 i 3205/7,
- granica między działkami nr 3203 i 3205/7,
- oś ulicy Niedziałkowskiego od południowego punktu styku trzech działek nr 3203 i 3111 i 3205/7, do południowej strony przejazdu kolejowego.

Granicę południową wyznacza:

- południowa granica ulicy Łąkowej i działki nr 3083/2, do punktu styku czterech działek nr 3083/2 i 3084 i 3257/8 i 3257/2.

Granice zachodnia wyznacza:

- granice między działkami nr 3083 i 3257/2; 3083/1 i 3257/7,

- oś ulicy Sportowej od punktu styku czterech działek nr 3257/6 i 3257/7 i 3083/1 i 3076,

- północna granica zabudowy stacji kolei wąskotorowej „Środa Przeladownia” od ulicy Sportowej do punktu styku trzech działek nr 3081 i 3083/5 i 3082,

- granice między działkami nr 3083/5 i 3081, 3078,

- zachodnia granica torowiska kolei wąskotorowej do punktu styku trzech działek nr 3079 i 3074 i 3078,

- granice między działkami nr 3074 i 3078, 2765/2, 2766; 3075 i 2766, 2767/2; 3072/1 i 3072/2, 2767/2, 2768/4, 2769/3; 3075 i 3073,

- oś ulicy Niedziałkowskiego od punktu styku trzech działek nr 3075 i 3111 i 3073, do skrzyżowania z ulicą Poselską,

- oś ulicy Poselskiej od skrzyżowania z ulicą Niedziałkowskiego, do punktu styku dwóch działek nr 2775 i 2776,

- granica między działkami nr 2775 i 2776,

- oś ulicy 20 Października od punktu styku czterech działek nr 2775 i 2776 i 2837/2 i 2736/9 do punktu styku trzech działek nr 2736/7 i 2797 i 2798,

- granice między działkami nr 2798 i 2797, 2794/2; 2795/1 i 2794/2; 2792 i 2794/2; 2792 i 2794/2; 2791 i 2794/2, 2777/1,

- oś ulicy Sportowej od punktu styku trzech działek nr 2791 i 2777/1 i 2764 do skrzyżowania z ulicą 20 Października,

- oś ulicy 20 Października od skrzyżowania z ulicą Sportową do skrzyżowania z ulicą Piłsudskiego,

- oś ulicy Piłsudskiego od skrzyżowania z ulicą 20 Października do punktu styku trzech działek nr 1536 i 1526 i 1525/1,

- granice między działkami nr 1526 i 1525/4, 1482/7,

- oś ulicy 20 Października od punktu styku dwóch działek nr 1482/7 i 1526, do punktu styku trzech działek nr 1482/3 i 1462/3 i 1462/1,

- granice między działkami nr 1462/1 i 1462/3; 1461/2 i 1462/3; 1461/1 i 1462/3, 1461/10, 1461/7; 1460/1 i 1460/2, 1460/3, 1450; 1451 i 1450,
- oś ulicy Staszica od punktu styku trzech działek nr 1628/3 i 1450 i 1451, do skrzyżowania z ulicą Piłsudskiego,
- oś ulicy Piłsudskiego od skrzyżowania z ulicą Staszica do skrzyżowania z ulicą Kozierowskiego,
- oś ulicy Kozierowskiego od skrzyżowania z ulicą Piłsudskiego do punktu styku trzech działek nr 1323/8 i 1323/9 i 1323/10,
- granice między działkami nr 1323/9 i 1323/10; 1323/9 i 1323/6; 1323/3 i 1323/6,
- odcinek przecinający ulicę Kilińskiego od punktu styku trzech działek 1316/1 i 1323/3 i 1323/6 do punktu styku trzech działek 1316/1 i 1007/46 i 1008,
- granice między działkami nr 1008 i 1007/46, 1007/44, 1007/1,

Granice północną wyznacza:

- oś cieków wodnych od punktu styku trzech działek nr 998 i 1008 i 1007/1, do skrzyżowania z ulicą Kapuścińskiego,
- oś ulicy Kapuścińskiego od skrzyżowania z ciekami wodnymi do punktu styku czterech działek nr 996/8 i 966/2 i 996/5 i 996/9,
- granice między działkami nr 996/5 i 996/9
- oś ulicy Jażdżewskiego od punktu styku trzech działek nr 966/2 i 996/5 i 996/9, do skrzyżowania z ulicami Strzelecką i Witosa.
- oś ulicy Witosa do skrzyżowania z ulicami Strzelecką i Jażdżewskiego do północno – zachodniej granicy cmentarza ewangelickiego,
- granica północno – zachodnia i granica północno – wschodnia cmentarza ewangelickiego,
- oś ulicy Nekielskiej od północno – wschodniej granicy cmentarza ewangelickiego do północnego naroża cmentarza parafialnego kościoła NMP Wniebowziętej, granica północno – wschodnia cmentarza parafialnego kościoła NMP Wniebowziętej i północno – wschodnia granica dawnego cmentarza żydowskiego, do jego wschodniego naroża.

Zabudowa miasta, objęta ochroną konserwatorską, składa się z obiektów sakralnych, użyteczności publicznej, zabudowy mieszkalnej oraz gospodarczo – przemysłowej.

Skutkiem wpisu do rejestru zabytków ochronie podlegają:

1. historyczne granice działek zabudowy,
2. historycznie ukształtowany układ ulic wraz z liniami zabudowy,
3. dawne kompozycje terenów zielonych publicznie użytkowanych,
4. nawarstwienia kulturowe i zewidencjonowane stanowiska archeologiczne.

W celu ochrony dawnego obrazu miasta, weryfikacji konserwatorskiej podlegają nowo wprowadzane elementy przestrzenne.

3.8. Zabytki archeologiczne.

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami).

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne – warstwy kulturowe i obiekty archeologiczne, jak i ruchome zabytki z nich pochodzące i skarby. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 ze zmianami) uznaje je za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

3.8.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Na terenie gminy Środa Wielkopolska znajduje się siedem stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków:

- Czarne Piątkowo, stan. 1, AZP 57-32/27
  - cmentarzysko płaskie
  - nr rejestru 799/A, decyzja WKZ z dnia 8 grudnia 1969 r.,
- Chudzice, stan. 3, AZP 56-31/75
  - osada
  - nr rejestru 1375/A, decyzja WKZ z dnia 11 listopada 1972 r.,
- Chudzice, stan. 1, AZP 56-31/56
  - osada
  - nr rejestru 1374/A, decyzja WKZ z dnia 11 listopada 1972 r.,
- Januszewo, stan. 1, AZP 56-30/16
  - osada
  - nr rejestru 1367/A, decyzja WKZ z dnia 10 listopada 1972 r.,
- Pławce, stan. 17, AZP 54-30/104
  - osada
  - nr rejestru 2274/A, decyzja WKZ z dnia 30 maja 1993 r.,
- Pławce, stan. 8, AZP 54-30/120
  - osada
  - nr rejestru 2275/A, decyzja WKZ z dnia 30 maja 1993 r.,
- Nadziejewo, stan. 1, AZP 57-31/62

- cmentarzysko płaskie
- nr rejestru 1338/A, decyzja WKZ z dnia 25 lutego 1972 r.,

3.8.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej.

Na terenie gminy zarejestrowano 3 stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej – grodziska:

- Szlachcin, grodzisko, stan. 9
- Starkowiec Piątkowski, grodzisko, stan. 35
- Winna Góra grodzisko, stan. 2

3.8.3. Zestawienie liczbowe zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne).

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje on dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniższa tabela prezentuje zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Środa Wielkopolska.

GMINA ŚRODA WIELKOPOLSKA				
grodziska	cmentarzyska	osady	inne	ogólna ilość stanowisk archeologicznych
3	64	709	15	791

* wg, *Raportu o stanie zabytków archeologicznych w województwie wielkopolskim*, „Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski”, t. 3, cz. 1, Poznań 2006.

Rozmieszczenie pozostałości osadnictwa jest nierównomierne i wykazuje wyraźną zależność od sieci hydrograficznej. Stanowiska archeologiczne położone są głównie przy krawędziach wykształconych dolin cieków. Na wysoczyznach występuje mniej pradziejowych stanowisk archeologicznych, przy większym udziale stanowisk wczesno i późnośredniowiecznych, przy czym zawsze w pobliskim sąsiedztwie cieków lub ich dolin. Uwzględniając chronologię osadnictwa trwało nieprzerwanie na tym obszarze od mezolitu, poprzez neolit i epokę brązu aż do średniowiecza włącznie. Stanowiska archeologiczne z terenu gminy reprezentowane są przede wszystkim przez osady i położone są głównie wzdłuż rzeki Moskawy oraz w rejonie Średzkiej Strugi.

Na terenie gminy zarejestrowano kilka skupisk stanowisk archeologicznych. Osadnictwo w pradziejach koncentrowało się między innymi wokół Dębicza i Dębiczka, a także przy północno – wschodniej granicy gminy (Orzeszkowo, gmina Dominowo, Murzynowo Leśne, gmina Krzykosy). Zarejestrowano tu ślady osadnictwa z okresu neolitu, osady kultury łużyckiej i przeworskiej z okresu wpływów rzymskich oraz datowane na wczesne średniowiecze. Rozproszone, ale zróżnicowane osadnictwo występuje obok takich miejscowości jak Koszuty, Jarosławiec, Żabikowo, Słupia Wielka. Skupiska stanowisk archeologicznych odkryto w rejonie Topoli, Środy Wlkp., Janowa, Mącznika i Kijewa, co ma związek z bogatą siecią hydrograficzną oraz dobrymi glebami. Podobną sytuację zanotowano wzdłuż rzeczki Wielkiej i leżących przy niej miejscowościach: Szlachcin i Brzezcie.

Duże wielokulturowe osady z wczesnej epoki kamienia, epoki brązu, okresu wpływów rzymskich oraz wczesnego średniowiecza zarejestrowano wokół Brodowa, Nadziejewa, Pierzchna, Nietrzanowa, Włostowa, Czarnego Piątkowa, Starkówca Piątkowskiego i Winnej Góry.

W okresie wczesnego średniowiecza zajmowane są nie tylko rejony dolin rzecznych, ale i tereny wysoczyzny. W tym czasie kształtuje się obecny układ przestrzenny miejscowości, a stanowiska średniowieczne i nowożytnie występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę.

4. Uwarunkowania wewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa i krajobrazu kulturowego na obszarze Gminy Środa Wielkopolska.

4.1. Stan zachowania zabytków w Gminie Środa Wielkopolska

4.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	STAN ZACHOWANIA
Babin	Park	2 – bez zmian
Brodowo	Park	5 – poprawa
Chudzice	Park	3 – pogorszenie
Chwałkowo	Park	2 – bez zmian
Dębicz	Pałac	5 – poprawa
Jarosławiec	Dwór	5 – bez zmian
	Park	5 – poprawa
Kijewo	Dwór	5 – bez zmian
	Park	4 – bez zmian
Koszuty	Dwór	5 – poprawa
	Park	5 – bez zmian
	Wiatrak I	5 – poprawa
	Wiatrak II	5 – poprawa
	Wiatrak III	5 – poprawa
	Cmentarz przykościelny	5 – poprawa
	Kościół	5 – poprawa
Mączniki	Kościół	5 – bez zmian
Nadziejewo	Park	4 – poprawa
Nietrzanowo	Brama z ogrodzeniem kościoła	5 – brak danych
	Cmentarz przykościelny	4 – brak danych
	Kościół	5 – brak danych
Pętkowo	Park	3 – bez zmian
Pierzchno	Park	2 – pogorszenie
Pławce	Park	3 – poprawa
Połażejewo	Pałac	5 – bez zmian
	Park	5 – poprawa
Słupia Wielka	Pałac	5 – bez zmian

	Park	4 – bez zmian
Strzeszki	Park	2 – bez zmian
Szlachcin	Pałac	3 – bez zmian
	Park	2 – pogorszenie
Środa Wlkp.	Układ urbanistyczny	4 – brak danych
	Kościół kolegiacki	5 – bez zmian
	Dzwonnica z bramami bocznymi	5 – poprawa
	Organistówka	4 – bez zmian
	Cmentarz kościelny	5 – poprawa
	Ogrodzenie	5 – poprawa
	Plebania	5 – bez zmian
	Pozostałości kościoła dominikanów	3 – bez zmian
	Cmentarz katolicki	4 – bez zmian
	Kaplica cmentarna	5 – bez zmian
	Ogrodzenie	5 – bez zmian
	Brama cmentarna	4 – brak danych
	Kościół poewangelicki	5 – bez zmian
	Ratusz	5 – bez zmian
	Dom, ul. Dąbrowskiego 2	4 – pogorszenie
	Dom, ul. Dąbrowskiego 12	4 – bez zmian
	Dom, ul. Dąbrowskiego 20	4 – bez zmian
	Dom, ul. Kilińskiego 7	4 – bez zmian
	Dom, ul. Kilińskiego 13	5 – poprawa
	Dom, ul. Kolegiacka 4	4 – bez zmian
	Dom, ul. Krótka 5	2 – bez zmian
	Willa, ul. Niedziałkowskiego 32	2 – bez zmian
	Dom, Rynek 9	4 – bez zmian
	Dom, Rynek 13	2 – bez zmian
	Dom, Rynek 14	2 – bez zmian
	Dom, Rynek 15	3 – bez zmian
	Dom, ul. Szamarzewskiego 20	3 – bez zmian
	Wieża ciśnień, Dąbrowskiego	5 – bez zmian
Środa - Żrenica	Klasztorówka	1 – bez zmian
	Stajnia	1 – pogorszenie
	Park	3 – bez zmian
Trzebisławki	Dwór	4 – bez zmian
Ulejno	Dwór	5 – poprawa
	Park	2 – pogorszenie
	Obora I	3 – pogorszenie
	Obora II	2 – pogorszenie
Winna Góra	Kościół	5 – poprawa
	Pałac	5 – bez zmian
	Park	5 – bez zmian
Zdziechowice	Park	3 – poprawa

LEGENDA:

1. Bardzo zły
2. Zły
3. Dostateczny
4. Dobry
5. Bardzo dobry

Źródło: Dane o ocenie jakości zachowania substancji zabytkowej zaczerpnięto z tworzonej Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Środa Wielkopolska. Dane pochodzą z lat 2011 – 2012. Dodatkowo zaznaczono porównanie z oceną kondycji zabytków zawartą w poprzedniej edycji Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2016 – 2019.

Historyczny układ przestrzenny Środy Wielkopolskiej zachowany jest w dobrym stanie. Czytelny jest układ ulic. Do czasów współczesnych w znacznym stopniu przetrwały również granice działek zabudowy. W roku 2005 roku układ urbanistyczny miasta został wpisany do rejestru zabytków. W okresie po 1989 roku, po wzmocnieniu instytucji samorządowych, władze Gminy Środa Wielkopolska szczególną troską objęły obszar średniowiecznego miasta. Rozpoczęto od zabiegów mających na celu uporządkowanie plant miejskich, tworzących naturalne odgródenie dawnego miasta od części zagospodarowanych w późniejszych okresach historycznych. Następnie przeprowadzono szereg prac mających na celu przywrócenie historycznych bruków. Niestety w tym zakresie zabrakło konsekwencji i obecnie część ulic i chodników wykończonych jest nawierzchniami betonowymi, co tworzy dysonans z zachowaną siecią komunikacyjną miasta oraz historyczną zabudową. Dużym wysiłkiem finansowym w ubiegłych latach przeprowadzono prace rewitalizacyjne na obszarze Starego Rynku. Oprócz położenia nowej nawierzchni na płycie placu, wyremontowano bruki na jego obrzeżach. Zainstalowano nowe oświetlenie, którego projekt jest twórczym odwołaniem się do przedwojennego zaaranżowania placu. Zmniejszono ilość drzew na obrzeżach placu, co w znacznym stopniu poprawiło wygląd historyczny placu, przywołując jego dawny handlowy charakter. Pomnik upamiętniający 700 – lecie miasta, wzniesiony tutaj w latach 70 – tych ubiegłego wieku został usunięty z placu i postawiony na niewielkim skwerze między ulicami Kościuszki i Kilińskiego. W 2018 roku, w płycie Rynku zamontowano fontannę, która, jako współczesny element, nie odwołując się do historycznej przestrzeni placu, tworzy dysonans przestrzenny. W ostatnich latach wykonywane zostały remonty ulic Jana

Henryka Dąbrowskiego i Lipowej, tworząc na ich styku niewielkie rondo. W celu odtworzenia przestrzeni kulturowej starego miasta wykonano posągi Maryi w typie ikonograficznym pochodzącym z Apokalipsy św. Jana Apostoła oraz św. Wawrzyńca w dalmatyce i z atrybutem męczeństwa – „rusztem”. Figury ustawiono na okazałych cokółkach w kształcie walców, stanowiąc odwołanie do dawnych figur, które w przeszłości flankowały zabudowę południowej pierzei placu.

Na terenie starego miasta zachowała się znaczna część dawnej architektury. Na omawianym terenie występuje jedynie kilka elementów dysharmonizujących (pawilon handlowy przy ulicy Wałowej oraz zabudowa przy ulicach Czerwonego Krzyża i Wiosny Ludów). Obiekty te wznoszono od lat 70. XX wieku po lata współczesne. Obecnie dzięki nowej aranżacji targowiska oraz powstawaniu licznych inwestycji handlowych w tej okolicy znacznie zmniejszył się wpływ owych dysharmonizujących budynków na otoczenie. Większość domów mieszkalnych wzniesionych w końcu XIX wieku oraz w XX wieku jest w zadowalającym stanie technicznym. Prowadzone są w nich bieżące naprawy i remonty. W najgorszym stanie pozostają budynki powstałe w XVIII wieku oraz w pierwszej połowie XIX wieku. Wykazują one duże zużycie elementów konstrukcyjnych, wynikające z racji wieku oraz powstałe po części wskutek braku prowadzenia bieżących napraw i remontów, a także z powodu stosowania oszczędnościowych technologii i materiałów. Wskutek tychże uwarunkowań zabudowa ta ulega sukcesywnej likwidacji. Widoczne jest to szczególnie na obszarach zabudowy skupionej przy ulicach średniowiecznego miasta. Biorąc pod uwagę całość historycznej zabudowy miasta należy zauważyć, że, pomimo prowadzenia licznych prac naprawczych i renowacyjnych, w trosce o zachowanie dawnego charakteru miasta, wiele budynków powinno zostać poddanych remontom, zarówno konstrukcji, jak i elewacji. Szczególną troską i ochroną trzeba objąć zabudowę głównych placów oraz ciągów komunikacyjnych miasta. W tym zakresie działań, należy zintensyfikować prace renowacyjne nieruchomości skupionych wokół ulic Dąbrowskiego, Kilińskiego, Daszyńskiego, Limanowskiego, Górki, Lipowa i Niedziałkowskiego. Niezbędne jest określenie gabarytów i form szyldów reklamowych i tablic informacyjnych oraz zasad ich umieszczania na budynkach, szczególnie na terenie „średniowiecznego miasta”, co ma bardzo istotne znaczenie w utrzymaniu estetyki ulic i placów. Osobną uwagę należy zwrócić na zabudowę ulicy Małej Klasztornej. Szczegółnej

troski wymaga zespół budynków dawnej szwalni, w obrębie której znajdują się pozostałości klasztoru dominikanów.

Na terenie miasta jest 30 obiektów wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków.

Kolegiata średzka – kościół p.w. Wniebowzięcia NMP, pochodząca z lat 1423 – 1428, później rozbudowywana (głównie w XVI wieku) wzniesiona na terenie średniowiecznego centrum miasta przy placu Kościelnym. Kościół znajduje się w dobrym stanie, zarówno od strony technicznej, jak i w wymiarze zachowania substancji zabytkowej. Na bieżąco prowadzone są prace remontowe i konserwatorskie. Do większych przedsięwzięć remontowych ostatnich lat należy zaliczyć prace naprawcze więźby dachowej i wymianę dachówki na prezbiterium i korpusie nawowym. Obecnie prowadzone są prace naprawcze na elewacjach świątyni. W latach 2016 i 2017 prowadzono prace przy naprawie wszystkich elementów ogrodzenia. Uporządkowano również stan zadrzewienia na terenie cmentarza procesyjnego, usuwając drzewa, które miały wpływ na destrukcję muru oporowego ogrodzenia. Na powyższe działania Gmina Środa Wielkopolska przeznaczyła w formie dotacji 552 962,60 złote. W 2018 roku Gmina Środa Wielkopolska przeznaczyła na prace konserwatorskie przy kościele kolegiackim kwotę 200 000,00 zł. W ramach tej pomocy finansowej zostały wykonane prace remontowe elewacji – pierwszy etap: naprawa lica murów wieży kościelnej.

Plebania kościoła kolegiackiego, znajdująca się przy ulicy Jażdżewskiego utrzymana jest w dobrym stanie. Nie wymaga poważniejszych czynności remontowych.

Cmentarz katolicki położony przy ulicy Nekielskiej znajduje się w dobrym stanie. Wyremontowano ogrodzenie od strony południowej i wschodniej. Również w dobrym stanie utrzymywana jest kaplica cmentarna oraz zieleń. Na terenie cmentarza prowadzone były liczne prace naprawcze i konserwatorskie z inicjatywy lokalnych organizacji pozarządowych. Niestety ciągle jeszcze wiele zabytków sztuki sepulkralnej wymaga działań ratunkowych. Na terenie cmentarza prowadzi się również prace niezgodne z zasadami konserwatorskimi. Przykładem tego rodzaju działań jest wytyczanie nowych dróg wewnętrznych niezgodnie z kompozycją całego założenia. Nieprawidłowe jest również używanie betonowych kostek do utwardzenia nowobudowanych alejek.

Na terenie miasta średniowiecznego zachował się także gotycki fragment nieistniejącego klasztoru dominikanów. Zabudowania klasztorne zostały rozbudowane w

XIX wieku w celu utworzenia szwalni. Do dzisiaj od strony ulicy Małej Klasztornej widać średniowieczny zarys jednego ze skrzydeł dawnej budowli. Całość zabudowy szwalni, w tym także pozostałości klasztoru znajdują się w coraz gorszym stanie technicznym. Ocena zachowania substancji zabytkowej wypada niestety jeszcze gorzej. Przeznaczenie w XIX wieku budynku na cele przemysłowe w dużym stopniu doprowadziło do utraty znacznej części. Obecnie istotnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa budowli jest brak użytkownika. Pewną nadzieję na poprawę stanu utrzymania substancji zabytkowej dawnego klasztoru można wiązać ze zmianą właściciela, którym jest powiat średzki.

Kościół ewangelicki, obecnie katolicki pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa jest zadbane, wprawdzie w minionych latach we wnętrzu kościoła wymurowano chór, likwidując o połowę mniejszą emporę. Przekształcenie to w znacznym stopniu zmieniło historyczny wygląd wnętrza. W ostatnich latach dokonano umiejętnej rozbudowy zakrystii. Obecnie zakończono prace remontowe we wnętrzu świątyni.

Ratusz średzki, wzniesiony w XIX wieku przy placu Zamkowym w swoich wnętrzach prawdopodobnie zachował niewielkie fragmenty średniowiecznego zamku starościańskiego.² Relikty te są słabo widoczne i wymagają przebadania. Budynek ratusza utrzymywany jest w dobrym stanie i z konserwatorskiego punktu widzenia nie wymaga poważniejszych prac zabezpieczających. Obecnie w obiekcie zakończono prace remontowe mające na celu przystosowanie obiektu do celów biurowych. Prowadzono prace w piwnicach budynku z przeznaczeniem na archiwum. Na powyższe działania Gmina Środa Wielkopolska przeznaczyła 136 692,01 złote. Przeprowadzono również remont głównej klatki schodowej. Wszystkie działania remontowe wykonywane były w porozumieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Na te działania Gmina Środa Wielkopolska przeznaczyła 199 999,91 złotych. Prowadzono również liczne prace remontowo – adaptacyjne w gmachu urzędu przy ulicy Daszyńskiego 5, za kwotę 1 090 108,37 złotych.

Spośród kilkuset budynków powstałych od XVIII wieku do pierwszych dziesięcioleci wieku XX, do rejestru zabytków wpisano zaledwie 13 obiektów. W dobrym stanie znajdują się domy wzniesione przy ulicy Dąbrowskiego 2, 12 i 20. Ponadto w

---

² Ratusz jest własnością Gminy Środa Wielkopolska. Wszystkie prace remontowe tego obiektu prowadzone są z inicjatywy Urzędu Miejskiego

rejestrze figurują również domy przy ulicy Kilińskiego 7, 13 i przy Starym Rynku 9, 13, 14 i 15. Domy przy Starym Rynku 13, 14, 15 – tzw. domy senatorskie zostały w minionych latach wyremontowane. Remonty polegały na odnowieniu elewacji oraz naprawie pokrycia dachowego z opierzeniami. Niestety budynki te, szczególnie nr 13 i 14 wymagają kompleksowych prac naprawczych. Dom przy ulicy Kolegiackiej 4 ulega obecnie stopniowej dewastacji. Zaplecze gospodarcze – dawna piekarnia znajduje się w ruinie i wymaga rozbiórki. Dom przy ul. Szamarzewskiego 20 jest nieco zaniedbany. Niestety w ostatnich latach fasada uległa dalszej degradacji. W złym stanie znajduje się willa przy ul. Niedziałkowskiego 32, której remont przzerwano kilka lat temu. Wykonano jedynie remont więźby dachowej wraz z wymianą pokrycia. Wyremontowano również jedną elewację budynku. Obecnie budynek stoi pusty, ze zniszczoną stolarką okienną i drzwiową. W bardzo złym stanie są zdobione dekoracją architektoniczną tynki elewacji zewnętrznych. Przeprowadzenia pilnego remontu wymaga również dom przy ul. Krótkiej 5.³ Budynek jest opuszczony, wewnątrz zdewastowane. Stwierdzono liczne nieszczelności w pokryciu dachowym, zniszczoną więźbę, ugięte stropy, duże zawilgocenie ścian oraz odspojone tynki zewnętrzne i wewnętrzne. Widoczne są także poważne uszkodzenia drewnianej konstrukcji budynku.

Biorąc pod uwagę ochronę substancji zabytkowej na obszarze wpisanym do rejestru zabytków prowadzono liczne remonty zabudowy mieszkalnej, zarówno na zewnątrz jak i we wnętrzach. Poprawiając tym samym sprawność techniczną zachowanej architektury. Remonty dotyczyły między innymi domów położonych przy ulicach: Cechowej 1, Daszyńskiego 18, 19 i 20, Dąbrowskiego 7, 19, 22, 35, 38, 43, 44 i 49, Kilińskiego 5, 13 i 20, Lipowej 14, 15, 16 i 17, Małej Klasztornej 1, Niedziałkowskiego 2 i 9, 20 Października 44 i 68, Szamarzewskiego 18, Szpitalna 10, Wałowej 3, Stary Rynek 15, Westerplatte 5 i 9, 17 Września 1, 3 i 7 oraz Żwirki i Wigury 10, tj. w obrębie szpitala powiatowego przeprowadzono remont kaplicy wraz z wymianą pokrycia dachowego.

Wieża wodociągowa – okazała budowla, znajdująca się u zbiegu ulic Dąbrowskiego, Harcerskiej, Niedziałkowskiego oraz Żwirki i Wigury utrzymana jest w dobrym stanie i nie wymaga prac remontowych.⁴ Obecnie istotne byłoby znalezienie nowej funkcji dla

³ Nieruchomość położona przy ulicy Krótkiej 5 znajduje się w zarządzie Gminy. Nieuregulowana sytuacja własnościowa oraz skala zużycia technicznego obiektu powoduje jego powolną destrukcję.

⁴ Wieża wodociągowa jest własnością Gminy Środa Wielkopolska.

obiekty, tym bardziej, że coraz chętniej pojawia się na różnego typu materiałach promocyjnych miasta. W roku 2018 w obrębie tej budowli wykonano szereg prac remontowych: wykonano wewnętrzną stalową konstrukcję z kształowników zamkniętych usztywniającą ściany kołnierza wieży z mocowaniem do cokołu, odcięto ceglany kołnierz zewnętrzny i osadzono w bruzdach elementy ceramiczne z wypełnieniem betonowym, uszczelniono materiałem elastycznym okna od strony zewnętrznej. Prace te zrealizowano za kwotę 43 050,00 złotych.

W obrębie zespołu dworsko – parkowego w Żrenicy znajdującego się obecnie w granicach administracyjnych Środy Wielkopolskiej, zachowane obiekty ogólnie znajdują się w złym stanie technicznym lub są zaniedbane.⁵ W stanie ruiny znajdują się budynki tzw. „klasztorówki” i stajni. Budynki wymagają decyzji właściciela w porozumieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, co do ich dalszego losu. W ostatnich latach nastąpiła wyraźna poprawa stanu utrzymania parku dworskiego w Środzie – Żrenicy, w którym po przejęciu od Agencji Nieruchomości Rolnych przez Gminę prowadzone są systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne. Pewną szansą dla tutejszej zieleni może być nowe zagospodarowanie terenu, polegające na budowie domów wielorodzinnych. Wówczas park, położony na uboczu miasta stałby się naturalnym zielonym zapleczem dla nowych mieszkań. Nadanie nowej funkcji pozwoliłoby zahamować proces dewastacji.

Wsie znajdujące się na terenie Gminy, pomimo ich wielowiekowej przeszłości, dzisiejszy obraz zawdzięczają przekształceniom przestrzennym zainicjowanym ustawą uwłaszczeniową wdrożoną przez Rząd Pruski w 1823 roku oraz tzw. „reformą rolną” z 1946 roku. Skutkiem prowadzenia licznych zmian w przestrzeniach wiejskich, na terenie Gminy Środa Wielkopolska nie zachowały się wartościowe – w sensie historycznym – układy ruralistyczne.

Specyfiką wsi położonych na terenie Gminy Środa Wielkopolska jest zachowanie (w różnym stopniu) aż 29 zespołów rezydencjonalno – folwarcznych lub folwarcznych, spośród których 9 wpisano do rejestru zabytków. Ogółem w obrębie Gminy Środa wpisano do rejestru zabytków 39 obiekty dawnej zabudowy.

---

⁵ W ramach zespołu parkowo – folwarcznego, własnością Gminy Środa Wielkopolska jest zabytkowy park wraz z zabudowaniami – rządcówką (dworem), oficyną i czworakami.

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy należy zespół dworsko – parkowy w Koszutach, kościół w Mącznikach oraz kościół i zespół pałacowo – parkowy w Winnej Górze. W Koszutach znajduje się również mini – skansen wiatraków. Cenny zespół pałacowo – parkowy znajduje się także w Szlachcinie.

Dwór w Koszutach poddawany jest bieżącym naprawom i konserwacji.⁶ W latach 80 – tych przeprowadzono remont kapitalny zabytku. Od tego czasu sukcesywnie wymieniona została zniszczona stolarka okienna. W 2013 roku przeprowadzono remont kapitalny więźby dachowej oraz pokrycia dachu. W 2018 roku za kwotę dworu 74 230,00 złotych, więźba oraz pokrycie dachu zostały zakonserwowane. Wykonano również całkowicie nowe tynki. Na ten cel w latach 2016 – 2017 przeznaczono odpowiednio 68 763,55 złote i 79 997,16 złotych.

Park w Koszutach utrzymany w bardzo dobrym stanie.⁷ W latach 2016 – 2018 odnowiono ogrodzenie na długości 40 metrów. W 2016 roku wykonano podjazd do dwory dla osób z niepełnosprawnością ruchową za kwotę 10 000,00 złotych. Prowadzono regularne prace porządkowe w obrębie skupisk starodrzewia, stawów i trawników. Powyższe prace wykonywane były ze środków bieżących Muzeum Ziemi Średzkiej „Dwór w Koszutach”. W 2018 roku decyzją Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zespół dworsko – parkowy w Koszutach otrzymał godność pomnika historii.

Na terenie wsi znajduje się kościół p.w. św. Katarzyny. Obiekt systematycznie remontowany znajduje się w bardzo dobrym stanie.

Przy drodze krajowej nr 11, na obrzeżach wsi wzniesiono trzy wiatraki. W 2018 roku przeprowadzono końcowe prace remontowe wiatraków. Dokończono prace przy oszalowaniach i dachach gontowych. Wykonano również nowe śmigi (atrapy). Prace te uzyskały dotację Gminy Środa Wielkopolska w wysokości 92 000,00 złotych. W znacznym stopniu poprawiły one wygląd zespołu wiatraków i całej wsi.

Ostatnio w drewnianym kościele pw. św. Wawrzyńca w Mącznikach przeprowadzono szereg remontów, znacznie poprawiając jego techniczną kondycję. Prowadzono również intensywne prace konserwatorskie.

⁶ Dwór w Koszutach jest własnością Gminy Środa Wielkopolska.

⁷ Park w Koszutach jest własnością Gminy Środa Wielkopolska.

Ciekawy kościół pw. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie, o wielowiekowej tradycji jest utrzymany w dobrej kondycji, zarówno technicznej, jak i zabytkowej. W roku 2012 przeprowadzono prace remontowe przy elewacjach kościoła. W roku 2013 prowadzono prace remontowe wieży kościoła. W roku następnym 2014 wykonano drugi etap prac przy wieży kościoła.

Natomiast kościół pw. Michała Archanioła w Winnej Górze, rozbudowany w 1912 r. przez architekta Stanisława Boreckiego poddawany jest od kilku lat pracom remontowym, polegającym na naprawie więźby wraz ze stropem, wymianie pokrycia dachowego, naprawie i malowaniu tynków zewnętrznych oraz malowaniu wnętrza.

Pałac w Winnej Górze, również dzieło Boreckiego, po przejęciu od Instytutu Ochrony Roślin przez następnego właściciela przeszedł remont kapitalny – naprawę dachu i stropów, wymianę pokrycia dachowego, remont elewacji wraz z malowaniem, kompleksowy remont i adaptację wewnątrz, co doprowadziło zabytek do bardzo dobrego stanu. W budynku działa Izba Pamięci Henryka Dąbrowskiego. Park obecnie jest również porządkowany i nie wymaga poważnych prac renowacyjnych. W ostatnich latach przeprowadzono szereg prac rewaloryzacyjnych. Oczyszczono stawy, odtworzono układ komunikacyjny i prowadzono ciecica sanitarne w drzewostanie. Stan parku bardzo dobry. W 2017 roku Zespół pałacowo – parkowy w Winnej Górze został zakupiony przez Urząd Marszałkowski, przekazując obiekt Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy. Obecnie prowadzone są prace przygotowujące koncepcję stworzenia nowego muzeum.

Pałac w Szlachcinie po zmianie właściciela poddany został pracom remontowym, polegającym przede wszystkim na osuszeniu piwnic i ścian zewnętrznych i uszczelnieniu dachu. Budynek, jako dawna własność Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej, przez wiele lat pozbawiony bieżącej konserwacji, był silnie zawilgocony, szczególnie w partii piwnic i cokołu, natomiast wewnątrz systematycznie zalewane były przez nieszczelny dach. Nowy właściciel usunął wtórne ścianki działowe we wnętrzu budynku. Wszystkie te prace, aczkolwiek konsultowane ze służbami konserwatorskimi, wykonane zostały bez pozwolenia konserwatorskiego, ponieważ inwestor pomimo pisemnych upomnień nie wystąpił z wnioskiem o formalną zgodę na remont. W parku przeprowadzono prace rewaloryzacyjne polegające na jego uporządkowaniu.

Dwory w Słupi Wielkiej i w Jarosławcu znajdują się w dobrym stanie technicznym, oba poddawane są bieżącym naprawom i remontom. Park w Słupi Wielkiej jest w dobrym stanie, utrzymany i pielęgnowany na bieżąco. Natomiast park w Jarosławcu został w przeszłości całkowicie zniekształcony, układ kompozycyjny zmieniono na skutek niewłaściwie prowadzonych prac. Obecnie prowadzone są bieżące prace pielęgnacyjne.

W maju 2011 roku do rejestru zabytków wpisano dwór i park w Kijewie. Wpis dworu do rejestru zabytków, zbiegł się z zakończeniem pierwszego etapu renowacji obiektu. Dwór po drugiej wojnie światowej, jako część majątku użytkowanego przez Pomocnicze Gospodarstwo Rolne Technikum Rolniczego w Środzie Wielkopolskiej, był ciągle użytkowany, bez specjalnej dewastacji. Jednak z uwagi na naturalny proces zużycia i brak remontów, w latach 90 – tych XX wieku, dwór był zagrożony. Po przejęciu obiektu przez prywatnego inwestora, przeprowadzono szereg podstawowych prac remontowych ratujących budynek. Obecnie przez przywrócenie funkcji mieszkalnych i dzięki stałej trosce o poprawę kondycji budynku zabytek z konserwatorskiego punktu widzenia znajduje się w bardzo dobrym stanie.

Wraz z przejęciem dworu w Kijewie, prywatny właściciel objął we władanie otaczający go park. Zabytkowa zieleń, podobnie jak budynek, nie była pielęgnowana przez wiele lat. Co gorsza, z uwagi na lokalizację parku względem pozostałej zabudowy wsi, na jego terenie zlokalizowano bardzo rozbudowaną komunalną instalację kanalizacyjną. Obecnie konieczne jest uporządkowanie zasadniczych elementów tej infrastruktury i wyeliminowanie zbędnych jej części. Inwestor – właściciel obiektu, oprócz działań mających na celu wprowadzenie ładu w stanie własności gruntów, na których położony jest zabytek oraz zakres własności i służebności zlokalizowanej na nim infrastruktury, rozpoczął porządkowanie zieleni oraz przeprowadził prace mające na celu przynajmniej częściowe przywrócenie dawnej kompozycji.

W gorszym stanie jest pałac w Dębiczu, sprzedany przez Spółdzielnię osobie prywatnej, który obecnie znów zmienił właściciela. W budynku przeprowadzono do tej pory szereg prac remontowych, doprowadzając go do stanu umożliwiającego zamieszkanie. Wydaje się, że perspektywa gruntownego odnowienia zabytku jest realna. W ostatnim czasie przeprowadzono remont dachu oraz części elewacji rezydencji. Należy sądzić, że obiekt nadal będzie remontowany. Wciąż widoczne są bowiem zniszczone

fragmenty elewacji. Część parku, należąca do właścicieli dworu, niestety nie pokrywa się z jego historycznymi granicami. Do prawidłowego zakomponowania zieleni, szczególnie brakuje terenów położonych bezpośrednio przy stawie. Obecnie park jest uporządkowany i wymaga jedynie działań aranżacyjnych podnoszący historyczne walory założenia.

Dwór w Trzebisławkach wymaga kompleksowego remontu dachu. Nieszczelne pokrycie dachu przyczynia się do degradacji stropów oraz ścian zewnętrznych.

W pałacu w Połężewie przed laty przerwano prowadzony remont. Dopiero w ostatnim czasie udało się, staraniem obecnych właścicieli, doprowadzić pałac do stanu dawnej świetności. W obiekcie prowadzi się działalność hotelową. Również park prezentuje się bardzo dobrze.

Przeprowadzone prace remontowe dworu w Ulejni doprowadziły do zahamowania procesu zniszczenia. Wyremontowano dach, używając tej samej dachówki. Otynkowano ściany zewnętrzne. Również stolarka okien i drzwi nie budzą zastrzeżeń. Niepokoi jedynie fakt, że obiekt nie jest użytkowany, co może w dłuższym okresie czasu doprowadzić do wzrostu zagrożenia stanu zachowania zabytku. Park, podobnie jak dwór został wstępnie uporządkowany. W granicach parku znajduje się hydrofornia, którą należy rozebrać. Obecnie park wymaga jedynie działań aranżacyjnych podkreślających jego historyczny charakter.

Na terenie Gminy Środa Wielkopolska znajdują się jeszcze dwa zabytkowe parki, w Chwałkowie i Pławcach. Oba są wpisane do rejestru zabytków. Park w Chwałkowie jest utrzymany w formie skupiny starodrzewia.⁸ Nie prowadzono na jego terenie żadnych prac mających na celu odtworzenie pierwotnego układu przestrzennego. Park w Pławcach został sztucznie podzielony. Część przy dworze obejmuje zaledwie kilka drzew.⁹ Reszta, wraz z większym arealem ziemi została oddzielona od rezydencji tracąc podstawowy kontekst pierwotnej funkcji, czyli zieleni otaczającej rezydencję. Działanie to jest niebezpieczne, gdyż w ramach nowego podziału, park może stać się jedynie nic nie znaczącą grupą drzew, nie odzwierciedlającą jego pierwotnej funkcji.

⁸ Park jest własnością Gminy Środa Wielkopolska.

⁹ Dwór wraz z zielenią porastającą w jego bezpośrednim sąsiedztwie w Pławcach jest własnością Gminy Środa Wielkopolska.

Wszystkie prace przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4.1.2. Stan zachowania zabytków ruchomych.

16 zabytków ruchomych wchodzi w skład wyposażenia kościoła pw. św. Katarzyny w Koszutach. Zespół ten znajduje się w dobrym stanie i nie wymaga pilnych prac konserwatorskich.

W kościele pw. św. Wawrzyńca w Mącznikach ochronie konserwatorskiej podlega 35 obiektów. Znajdują się w dobrym stanie. W latach ubiegłych prowadzone były prace konserwatorskie w prezbiterium. Wykonano również konserwację polichromii znajdującej się na północnej ścianie prezbiterium.

W kościele parafialnym pw. Wszystkich Świętych w Nietrzanowie zabytkowe wyposażenie zawiera się w zespole liczącym 58 obiekty. Stanowi zachowania zabytków nie zagraża żaden proces destrukcji.

Bardzo bogate wyposażenie znajdujące się w kościele kolegiackim w Środzie Wielkopolskiej znajduje się w różnej kondycji. Przez wiele lat nie prowadzono żadnych prac przy ołtarzach bocznych, ambonie i prospekcie organowym. Rozpoczęte przed paru laty prace konserwatorskie przy tych obiektach wprowadziły nieoczekiwane zmiany we wnętrzu kościoła. Przeprowadzone prace renowacyjne przy ołtarzach Matki Boskiej Różańcowej i Matki Boskiej Szkaplerznej oraz przy ambonie ukazały ciekawą dominację czerni, właściwą w stylistyce stosowanej po soborze trydenckim. Cały zbiór zabytków ruchomych w kościele kolegiackim składa się z 79 obiektów, niestety znajdujących się w różnym stopniu zniszczenia. W roku 2012 przeprowadzono prace konserwatorskie stall w prezbiterium. W roku 2013 wykonano malowanie wnętrza kościoła.

Nader skromne zabytkowe wyposażenie, znajdujące się w kościele ewangelickim, obecnie katolickim, pw. Najświętszego Serca Jezusa jest utrzymane w dobrym stanie. Tutaj zbiór zabytków ruchomych wynosi 16 obiektów. Prace konserwatorskie prowadzone w tym kościele polegały na wbudowaniu dodatkowej szklanej osłony dla witraży kościoła. W roku 2015 przeprowadzono gruntowny remont wnętrza kościoła.

Prace konserwatorskie prowadzone były również przy zabytkach ruchomych znajdujących się w kościele parafialnym pw. Michała Archaniola w Winnej Górze. Cały zbiór zabytków ruchomych wynosi 69 pozycji. W roku 2012 przeprowadzono prace konserwatorskie witrażu w nawie głównej kościoła. W 2013 roku konserwowano dwa witraże. Natomiast w 2014 wykonano prace konserwatorskie przy witrażu prezbiterium kościoła. W latach 2016 – 2019 były prowadzone prace renowacyjne polegające na utrzymaniu w dobrej kondycji zgromadzone zabytki oraz odtworzenie pierwotnego wyglądu dzieł sztuki, tj. tych, które uległy nieprawidłowym zmianom. W latach 2016 – 2017 prowadzono prace konserwatorskie i restauratorskie okna witrażowego z bordiurą w nawie głównej kościoła. Wykonano również prace konserwatorskie ołtarza bocznego wraz z obrazem z kaplicy gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. Na powyższe działania Gmina Środa Wielkopolska wypłaciła w formie dotacji kwotę w wielkości 59 000,00 złotych. Odnosząc się do zabytków ruchomych należy jeszcze wspomnieć Pławce, gdzie do rejestru zabytków ruchomych wpisano 1 zabytek.

Wszystkie prace przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4.1.3. Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.

Podstawową i najliczniejszą grupę stanowisk, która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe, stanowią stanowiska archeologiczne ujawnione głównie podczas badań AZP. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, stanowią wśród nich niewielki procent. Mniej narażone na zniszczenia są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Aktualnie, zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe, nielegalna eksploatacja żwirowni. Realizacja inwestycji takich jak budowa

obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, eksploatacja żwirowni i kopalń kruszywa wymaga prawidłowego rozpoznania terenu pod względem faktycznej ilości stanowisk archeologicznych oraz przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych na wytypowanych stanowiskach. Z uwagi na szerokopłaszczyznowy zakres prac ziemnych charakteryzujący tego typu przedsięwzięcia budowlane, w bezpowrotny sposób niszczy się substancje zabytkową i obiekty archeologiczne. Natomiast istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża cmentarzyskom zlokalizowanym na terenie gminy. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego, jak już wspomniano użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa na obrzeżach miast, budowa dróg. A zatem podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Wysoki stopień zurbanizowania ma samo miasto Środa Wielkopolska. Zabudowa historyczna miasta nakazuje szczególną ochronę pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych w jego obrębie.

Przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółwić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

- o Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te, atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, były również atrakcyjne dla ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia

po czasy nowożytne. W celu ochrony zabytków archeologicznych ważne jest spełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych na terenie Gminy Środa Wielkopolska, są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Do inwestycji zagrażających zabytkom archeologicznym w Gminie Środa Wielkopolska należą:

- kanalizacja
- gazyfikacja
- modernizacja dróg
- budownictwo wielorodzinne
- budownictwo jednorodzinne indywidualne
- rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej
- zalesienia.

W najbliższych latach na terenie Gminy Środa Wielkopolska planuje się prowadzenie dużych prac ziemnych – budowlanych, które w sposób istotny mogą ingerować w zasoby dziedzictwa archeologicznego zachowanego na tym terenie. W tym zakresie zagrożone są w sposób szczególny obszary stanowiące otoczenia sztucznego jeziora zlokalizowanego pomiędzy terenami należącymi do Środy Wielkopolskiej, Janowa

i Mącznik. Zagrożone mogą być również tereny przeznaczone do przeprowadzenia obwodnicy drogowej łączącej drogę krajową nr 11 z drogą wojewódzką nr 432. Bardzo poważną ingerencją w zasoby kulturowe, które mogą występować na obszarze Gminy Środa Wielkopolska, będzie sfinalizowanie budowy drogi S – 11. Inwestycja ta na razie znajduje się na etapie projektowania i nie dokonano jeszcze ostatecznej decyzji o trasie jej przebiegu.

Podsumowanie

Szczegółowe założenia programu ochrony i opieki nad zabytkami należy umieszczać w dokumentach strategicznych dotyczących rozwoju Gminy, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest ujęcie obiektów zabytkowych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i znajdujących się w ewidencji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a w konsekwencji w Gminnej Ewidencji Zabytków, a także ujęcie stref ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego oraz założeń parkowych.

Do planów zagospodarowania przestrzennego należy wprowadzać zapisy określające najważniejsze zasady dbałości o zabytki w zakresie wyznaczonym przez ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W tym zakresie niezbędnym jest każdorazowe wprowadzenie zapisu o następującej treści:

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Strategie, studia i plany powinny przewidywać rozwiązania właściwe dla zapobiegania powstawaniu zagrożeń dla zabytków oraz zagwarantowania im ochrony podczas realizacji różnego rodzaju inwestycji związanych z aktywizacją gospodarczą i przemysłową regionu, a także programy ich rewaloryzacji. W dokumentach strategicznych,

studiach i planach Gminy Środa Wielkopolska należy również akcentować związki otoczenia przyrodniczego z zachowanymi zabytkami w celu wykorzystania przestrzeni Gminy do celów turystycznych. Wyznaczone kierunki rozwoju i zagospodarowania terenu i jego przeznaczenia nie mogą być sprzeczne z zasadami sprawowania opieki nad zabytkami.

4.2. Uwarunkowania wynikające ze Strategii Rozwoju Gminy Środa Wielkopolska na lata 2015 – 2020.

Projekt Strategii został sporządzony 26 czerwca 2015 roku i poddany konsultacji społecznej. Następnie dokument został przyjęty 7 kwietnia 2016 roku, przez Radę Miejską w Środzie Wielkopolskiej Uchwałą Nr XXIII/432/2016. Poniżej przedstawiono najważniejsze treści związane z opieką nad zabytkami.

W dokumentacji na wstępie przedstawiono metodę tworzenia Strategii: „Korzystając z danych dostępnych w statystyce publicznej oraz przy zaangażowaniu pracowników Urzędu Miejskiego i Zespołu Roboczego przygotowano diagnozę sytuacji społeczno – gospodarczej Gminy. Na podstawie zgromadzonych danych zebranych podczas spotkań Zespołu opracowano analizę SWOT, zdefiniowano najważniejsze problemy w gminie, stworzono drzewa problemów i celów, a także sformułowano wizję i schemat celów uporządkowanych hierarchicznie. Do celów określono koncepcję monitorowania i ewaluacji działań strategicznych, proponując wskaźniki kontekstowe i strategiczne mierzące stopień realizacji zamierzeń. Wyznaczone cele poddano analizie uwzględniając komplementarność ich treści w ramach schematu oraz spójność z zapisami europejskich i krajowych dokumentów strategicznych, a także dokumentów strategicznych jednostek samorządu terytorialnego: Strategii Europa 2020, Strategii Rozwoju Kraju 2020, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020, Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do roku 2020, Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020. Opracowano także plan wdrażania i plan komunikacji społecznej dokumentu. (s. 5.).

Strategia w rozdziale 3.1.2. pt. Historia opisuje dzieje miasta, akcentując tym samym wagę historii w życiu codziennym i w projekcji rozwoju ośrodka. (ss. 7 – 9.).

Następnie w rozdziale 3.1.3. pt. Kultura i dziedzictwo kulturowe, opisuje zasoby tegoż dziedzictwa wymieniając na wstępie obiekty wpisane do rejestru zabytków. (s. 9.). W rozdziale 3.1.1. pt. Ochrona środowiska, zauważono, że do rejestru zabytków wpisano część parków. (s. 24.). W rozdziale 3.1.2 pt. Turystyka, podjęto również zagadnienie percepcji zabytków, zauważając „...W samej Środzie Wielkopolskiej można zobaczyć kilka ciekawych zabytków, m.in. charakterystyczny dla średniowiecza układ ulic wokół Starego Rynku, do którego przylega kilka domów mieszczańskich z XVIII wieku, na uwagę zasługuje też późnogotycka kolegiata pw. Wniebowzięcia NMP, w której przez trzy wieki odbywały się sejmiki dla szlachty województw kaliskiego i poznańskiego. We wnętrzach kolegiaty znajdują się wyjątkowe obrazy "Madonna z Dzieciątkiem, które podaje swej matce kwiatek" Cathariniego oraz "Podwyższenie Krzyża" i "Zaparcie się św. Piotra" nieznanych autorów. Na terenie gminy znajdują się także dworki szlacheckie i pałace. Do najciekawszych należy pałac w Winnej Górze z Izbą Pamięci J. H. Dąbrowskiego oraz dworek szlachecki w Koszutach, w którym mieści się Muzeum Ziemi Średzkiej.” (s. 25.).

W Strategii sformułowano Wizję: „Gmina Środa Wielkopolska to przyjazne miejsce o estetycznej i zadbanej przestrzeni służącej mieszkańcom i turystom. Rozwinięty rynek pracy zagwarantowany jest przez lokalnych i napływających inwestorów, którzy pozostając w harmonii z cennym przyrodniczo obszarem, prowadzą nieuciążliwą działalność gospodarczą współpracując z lokalnymi szkołami ponadgimnazjalnymi. Dziedzictwo kulturowe oraz głęboko zakorzeniona poczucie tożsamości lokalnej budują bardzo aktywną społeczność lokalną otwartą na wyzwania nowoczesnego świata.” (s. 44.).

Wśród celów, w dziale Przyjazna przestrzeń, zaakcentowano (2.2) potrzebę poprawy ładu przestrzennego i dalej (2.2.1.) zintegrowane planowanie przestrzenne, a także (2.2.2.) włączenie mieszkańców w proces rewitalizacji centrum miasta oraz (2.2.4.) aktywizację mieszkańców w zwiększeniu dbałości o estetykę przestrzeni publicznych. Następnie przewiduje się (2.3.) wzrost atrakcyjności turystycznej i przyrodniczej, a w tym (2.3.1.) stworzenie mapy zabytków i atrakcji turystycznych oraz (3.1.) wzmocnienie tożsamości lokalnej, tj. (3.1.1.) propagowanie pamięci o lokalnym dziedzictwie kulturowym. (s. 46.).

W rozdziale 6.2 Komplementarność celów, przestrzeń historyczną umieszczono w sposób następujący: (2.1.3.) rozwój istniejącej sieci ścieżek rowerowych, ze szczególnym uwzględnieniem terenów wiejskich, (2.2.1.) zintegrowane planowanie przestrzenne i (2.3.1.) stworzenie mapy zabytków i atrakcji turystycznych. s. 48. W rozdziale (3.1.1.) Propagowanie pamięci o lokalnym dziedzictwie kulturowym, wyszczególniono (3.3.4.) integrację społeczną na terenach wiejskich i (3.4.5.) ożywienie działań gminnych instytucji o charakterze kulturalnym. (ss. 47 – 48.).

W tabeli 22. pt. Zestaw przykładowych wskaźników systemu monitoringu Strategii Rozwoju Gminy Środa Wielkopolska na lata 2015 – 2020, przedstawiono w tabeli pod sygnaturami: (3.3.) Wsparcie integracji społecznej oraz (3.4.) Uatrakcyjnienie oferty spędzania wolnego czasu poprzez promowanie zdrowego trybu życia i aktywność sportową, m.in. wskaźniki oddziaływania: liczba osób/organizacji „tworzących” kulturę (szt.), (os.), liczba inicjatyw z zakresie integracji międzypokoleniowej (szt.). Nakłady na kulturę (tys. zł.). (ss. 61 – 62.).

4.3. Uwarunkowania wynikające ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Środa Wielkopolska.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Środa Wielkopolska zostało przyjęte uchwałą Rady Miejskiej Nr XXVI/374/2002 z dnia 20 lutego 2002 roku. W późniejszych latach było zmieniane uchwałami Nr III/21/2006 z dnia 28 grudnia 2006 r., nr XV/209/2008 z dnia 24 stycznia 2008 r., nr XLIII/700/2010 z dnia 24 czerwca 2010 r., XVI/193/2011 z dnia 24 listopada 2011 r., LIII/937/2014 z dnia 26 czerwca 2014 r. i XII/170/2015 z dnia 25 czerwca 2015 r. oraz XXXVIII/618/2016 z dnia 24 listopada 2016 r. Ostatnia zmiana dotyczyła aktualność Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i wprowadzona została uchwałą nr LXV/1041/2018 z dnia 25 czerwca 2018 roku.

W załączniku 1a, do Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, w rozdziale III. Diagnoza stanu istniejącego, w rozdziale (3), Warunki przyrodnicze i stan środowiska, w podrozdziale (3.2.) Zasoby środowiska

przyrodniczego, wspomniano o zabytkowych parkach, które stanowią odrębną grupę zieleni. Wspomniano, że 16 parków wpisano do rejestru zabytków oraz że 10 pozostałych zachowanych parków rezydencjonalnych nie posiada dokumentacji ewidencyjnej. W tabeli poniżej wymieniono parki zabytkowe znajdujące się na terenie Gminy Środa Wielkopolska oraz przedstawiono krótką charakterystykę „...Parki zabytkowe są cennym elementem krajobrazu w płaskiej, rolniczej gminie. Ongiś wielogatunkowe kompozycje starodrzewu, sadzone w sposób podkreślający walory naturalne terenu i wzbogacające je, są w wielu wypadkach zaniedbane, zdewastowane, pozbawione ogrodzenia, dawnego układu dróg. Dowolne i przypadkowe nasadzenia drzew, niewłaściwa pielęgnacja bywa niezgodna z kompozycją parku i doborem gatunkowym drzew”. (ss. 21 – 22.).

W rozdziale 4, Środowisko kulturowe, podrozdziale 4.1. Rys historyczny, omawianej dokumentacji zostało omówione środowisko kulturowe oraz jego znaczenie społeczne. W historii gminy, omówiono dzieje Środy Wielkopolskiej i okolicznych terenów wiejskich. „Najwcześniejsze dokumentacje z obszaru obecnej gminy pochodzą z roku 1170, kiedy to wymieniona została w źródłach historycznych nazwa wsi Koszuty. Kolejne wzmianki w źródłach historycznych informują o pojawieniu się następujących osad: w 1231 r. - Środy, 1240 r. - Mącznik, w 1250 r. - Winnej Góry, w 1281 r. - Urniszewa, w 1290 Dębicza, w 1305 r. - miejscowości Chocicza, Chudzice, Nietrzanowo, Ołaczewo, Czarne Piątkowo i Rumiejki. W kolejnych latach pojawiły się: Brodowo, Brzezie, Pętkowo i Słupia, a około roku 1400 Kijewo, Olszewo, Strzeszki, Pierchno, Połażewo i Ruskowo. W latach 1400 - 1600 doszło Januszewo, później Brzeziak, a po roku 1800 pojawiły się: Annopole, Henrykowo, Pierchnica, Romanowo, Podgaj i Tadeuszewo. (...) Środa była grodem książęcym, wspomnianym w źródłach historycznych w 1231 r., bowiem w tym roku zmarł tu książę Władysław Laskonogi; w roku 1233 należała do Henryka Brodatego, później do Bolesława Pobożnego. W roku 1331 Krzyżacy spalili tę osadę. (...) Po [ponownym] otrzymaniu praw miejskich około 1370 r. miasto szybko się rozwijało. Tu odbywały się sejmiki szlacheckie dla województwa poznańskiego i kaliskiego. (...) Miasto otrzymało regularne rozplanowanie z kwadratowym rynkiem i szachownicą ulic. Na rynku wzniesiono ratusz, a w jego pobliżu kościół parafialny i kolegiacki NMP oraz kościół św. Krzyża i klasztor dominikanów (w 1420 r.). W późniejszych latach (1600 – 1610) wzniesiono kościoły p.w. Wszystkich Św. i p.w. Św. Sebastiana. (...) Na początku XIX w.

w mieście Środa i okolicy zaszły poważne zmiany: dobra królewskie i kościelne przejęły władze pruskie. (...) W 1833 r. obszar obecnej gminy wchodził w skład wójtostw: średzkiego, sulęcińskiego (z Nadziejewem, Strzeszkami, Ramutkami i Chwałkowem) oraz szlacheńskiego (z wioskami: Brodowo, Brzezie, Chudzice, Chocicza, Czarne Piątkowo, Gaj, Grójec, Mączniki, Nietrzanowo, Olszewo, Ołaczewo, Pierzchno, Połajewo, Rumiejki, Starkówiec, Szlachein, Ulejno, Winna Góra i Włostowo). Dwie wioski - Staniszewo i Trzebisławki - należały do wójtostwa Czerlejno. Już wówczas miasto Środa stanowiło osobną gminę z własnym samorządem. Większe ożywienie gospodarcze miasta notujemy w XIX w. Mieszkańcy Środy wzięli udział w powstaniu wielkopolskim. Po wyzwoleniu (1921 r.) miasto liczyło 7.300 mieszkańców. W randze powiatowej miasto utrzymało się od 1791 do 1975 roku. (ss. 25 – 26.).

Następnie w rozdziale (4.2.) Obiekty pod ochroną, wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków. (ss. 26 – 28.) W dalszej kolejności przedstawiono wykaz obiektów znajdujących się w „ewidencji konserwatorskiej”. (ss. 29 – 46.).

W rozdziale (4.3.) Obszary ochrony konserwatorskiej, zapisano "...Na terenie gminy Środa znanych jest dotychczas 766 stanowisk archeologicznych, z czego 78 to cmentarzyska, 176 osady, 331 punkty osadnicze; pozostałe stanowią ślady z różnych okresów pradziejów. Wszystkie w/w stanowiska znane są głównie w oparciu o badania powierzchniowe, a więc rozpoznane wstępnie. Zasięgi stanowisk przedstawione na mapie określone na podstawie powyższych badań należy więc traktować orientacyjnie. Z tego też względu przy opracowaniu Studium operuje się pojęciem „strefy intensywnego występowania stanowisk archeologicznych”. Ze wszystkich rozpoznanych wstępnie stanowisk 180 uznano za stanowiska o dużej wartości poznawczej, a 92 za stanowiska o średniej wartości poznawczej. Pozostałe 494 zakwalifikowano jako posiadające małą wartość poznawczą.” (s. 47.).

4.4. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujących na terenie Gminy Środa Wielkopolska.

Na obszarze Gminy Środa Wielkopolska wprowadzono uchwałami Rady Miejskiej 30 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Z uwagi na specyfikę terenów,

których dotyczą, zagadnienie ochrony i opieki zabytków występuje w różnym stopniu. Poniżej wymieniono wszystkie aktualne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, cytując zapisy dotyczące zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego. Ukazanie pełnego zestawu miejscowych planów uwidacznia skalę, w jakiej podjęto kwestię zachowania dawnej architektury oraz zabytków archeologicznych.

1. **UCHWAŁA Nr VI/80/99 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WLKP.** z dnia 22 marca 1999 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu centrum usługowego przy ul. Czerwonego Krzyża.

§ 2, pkt 5.: Wprowadza się obowiązek uzgodnienia architektury wszystkich obiektów kubaturowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

2. **UCHWAŁA Nr XV/217/2000 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WLKP.** z dnia 21 sierpnia 2000 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Środa Wlkp.

§ 2, pkt 1, ust. 2.: [dot.] Utrzymania istniejącej zabudowy z dopuszczeniem jej wymiany na nową z wyjątkiem piętrowego budynku mieszkalnego przy ul. Daszyńskiego 19, objętego ochroną konserwatorską.

3. **Nr XXVII/392/2002 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WLKP.** z dnia 24 kwietnia 2002 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego korytarza napowietrznej linii WN 110 kV. Nagradowice, Kijewo w Gminie Środa Wlkp.

ROZDZIAŁ III. Szczególne warunki zagospodarowania terenów, w tym zakaz zabudowy, wynikające z potrzeb ochrony środowiska przyrodniczego, kulturowego i zdrowia ludzi, prawidłowego gospodarowania zasobami przyrody oraz ochrony gruntów rolnych i leśnych.

§ 13, 4) Przy wykonywaniu wszelkich wykopów, dla osadzenia słupów energetycznych, zwrócić uwagę na istniejącą sieć gazową, urządzenia melioracyjne oraz ewentualne stanowiska archeologiczne.

- 4. UCHWAŁA Nr XXVII/393/2002 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WLKP.** z dnia 24 kwietnia 2002 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu górniczego: złoża kruszywa naturalnego oraz terenu działalności gospodarczej we wsi Czame Piątkowo, gm. Środa Wlkp.

ROZDZIAŁ VI. Szczególne warunki zagospodarowania terenów, w tym zakaz zabudowy, wynikający z potrzeb ochrony środowiska przyrodniczego, kulturowego i zdrowia ludzi, prawidłowego gospodarowania zasobami przyrody oraz ochrony gruntów rolnych i leśnych.

§ 31. Wszelkie prace ziemne należy wykonywać po uzgodnieniu z odpowiednim organem nadzoru archeologicznego.

- 5. UCHWAŁA Nr XIX/285/2004 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WLKP.** z dnia 4 listopada 2004 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy usługowo – produkcyjnej, położonego w Zielnikach, gm. Środa Wlkp.

ROZDZIAŁ IV. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 18. Wszelkie prace remontowo - budowlane prowadzone przy istniejących budynkach, nową zabudowę, wycinki, prace pielęgnacyjne i porządkowe na terenie planu należy konsultować z właściwymi służbami konserwatorskimi.

§ 19. Ustala się obowiązek uzyskania pozytywnej opinii właściwych służb ochrony konserwatorskiej na podstawie przedłożenia tym służbom:

- 1) projektu budowlanego i nakazu stosowania rozwiązań formalnych i kolorystycznych na elewacjach przyjętych w projekcie budowlanym przy realizacji nowej zabudowy,
- 2) projektu kolorystyki elewacji i nakazu stosowania rozwiązań formalnych i kolorystycznych na elewacji przyjętych w projekcie elewacji dla istniejącej zabudowy, przy wszelkich działaniach polegających na remoncie i termorenowacji.

6. UCHWAŁA Nr XXV/357/2005 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WLKP z dnia 27 października 2005 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Koszuty.

§ 3. Ustalenia ogólne.

7. Ochronie konserwatorskiej podlegają:

1. obiekty wpisane do rejestru zabytków Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

- a. kościół parafialny p.w. św. Katarzyny i N.S.J.
- b. dwór (obecnie Muzeum Ziemi Średzkiej) i oficyna dworska
- c. 3 wiatraki.

Na właścicieli i użytkowników tych obiektów ustawa o zabytkach i opiece nad zabytkami nakłada obowiązek uzgodnienia z WWKZ wszelkich zmian w zakresie funkcji, formy, detali architektonicznych, wystroju wnętrz itp.;

2. pozostałe obiekty cenne kulturowo ujęte w ewidencji zabytków:

- a. domy w Koszutach nr 55, 66 i 67 oraz w Koszutach Hubach nr 1 i 9,
- b. dawna folwarczna kuźnia (obecnie dom nr 26 w Koszutach);

Właściciele i użytkownicy tych obiektów ustawa, o której mowa w punkcie 1, zobowiązuje do zasięgnięcia opinii WWKZ w zakresie j. w.;

3. stanowiska archeologiczne:

- a. skupione na terenie oznaczonym na rysunku planu Nr 1,
- b. występujące w rozproszeniu (rys. planu Nr 1 i 2), których lokalizacja jest orientacyjna i nie oddaje rzeczywistego zasięgu stanowiska pod ziemią.

Podjęcie jakichkolwiek inwestycji związanych z pracami ziemnymi na terenach określonych w lit. a i b musi być uzgodniona z Konserwatorem Zabytków Archeologicznych.

15. Wyznacza się teren istniejącego Muzeum Ziemi Średzkiej z parkiem, objętych ochroną konserwatorską, oznaczony symbolem UK, ZP.

16. Wyznacza się teren kościoła parafialnego, objętego ochroną konserwatorską, oznaczony symbolem UK 1.

17. Wyznacza się teren trzech zabytkowych wiatraków, oznaczony symbolem UK2, w których dopuszcza się, po uzyskaniu zgody WWKZ, prowadzenie nieuciążliwej

działalności gospodarczej o charakterze usługowym (związanej z kulturą, gastronomią lub tp.).

7. UCHWAŁA Nr XXXI/401/2005 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 27 października 2005 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej z możliwością realizacji usług publicznych i komercyjnych w Środzie Wielkopolskiej w rejonie ulic: Gnieźnieńskiej i Plażowej.

Rozdział II. Przepisy ogólne.

§ 8. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

1. Z uwagi na położenie obszaru opracowania w strefie występowania stanowisk archeologicznych inwestorzy są zobowiązani do:
  1. zlecenia stałego nadzoru archeologiczno – konserwatorskiego nad całością prac ziemnych a w przypadku odkrycia obiektów archeologicznych zobowiązani są do zlecenia ratowniczych badań archeologicznych w celu sporządzenia ewidencji obiektów zabytkowych oraz skróconej dokumentacji naukowej tych partii obiektów, które następnie ulegną bezpowrotnemu zniszczeniu w trakcie prac budowlanych,
  2. do nawiązania w trybie pilnym kontaktu z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu w celu ustalenia sposobu realizacji warunków konserwatorskich wymienionych w pkt 1,
  3. z 7-dniowym wyprzedzeniem powiadomienia Wydziału Archeologicznego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu o terminie rozpoczęcia realizacji inwestycji i podania nazwy (nazwiska) wykonawcy ww. prac archeologicznych.
  4. w razie przypadkowego odkrycia obiektów archeologicznych przez ekipę budowlaną zabezpieczenie znaleziska i zgłoszenie tego faktu do Wydziału Archeologicznego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

8. UCHWAŁA Nr XXXII/418/2005 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 24 listopada 2005 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy

mieszkańcowej wielorodzinnej, położonego w Środzie Wielkopolskiej w rejonie ulicy Żwirki i Wigury.

Rozdział IV.

§ 19. 1. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania, z właściwymi służbami ochrony zabytków, wszelkich prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem lub zabudowaniem terenu, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu prac archeologicznych.

2. W przypadku odkrycia, przy prowadzeniu prac budowlanych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie prace oraz powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z przepisami.

9. UCHWAŁA Nr XXXV/472/06 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 16 marca 2006 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Osiedla Piastowskiego oraz przyległych obszarów zieleni publicznej w Środzie Wielkopolskiej.

ROZDZIAŁ IV. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 18. W przypadku odkrycia przedmiotu, podczas prowadzenia prac budowlanych, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie prace oraz powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków.

10. UCHWAŁA Nr XXXVII/510/2006 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 29 czerwca 2006 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

ROZDZIAŁ IV. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 15. Wszelkie prace budowlane należy uzgodnić z właściwymi służbami konserwatorskimi.

§ 16. Podczas robót ziemnych, ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Zakres koniecznych prac archeologicznych określa służby archeologiczne w drodze decyzji przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

11. UCHWAŁA Nr XXXVII/511/2006 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 29 czerwca 2006 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej, położonego we wsi Romanowo, gm. Środa Wielkopolska.

ROZDZIAŁ IV. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 19. W przypadku odkrycia, przy prowadzeniu prac budowlanych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie prace oraz powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z przepisami.

12. UCHWAŁA Nr VI/84/2007 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 26 kwietnia 2007 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu działalności gospodarczej położonego w Kijewie i Włostowie.

§ 2. Ustalenia ogólne.

8. Obejmuje się ochroną stanowiska archeologiczne, dla których w planie pokazano tylko orientacyjny zasięg ich występowania. Ustala się obowiązek uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac ziemnych związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenów celem ustalenia zakresu prac archeologicznych obowiązujących inwestorów.

13. UCHWAŁA Nr XXXVII/509/2006 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 29 czerwca 2006 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego parku miejskiego w Środzie Wielkopolskiej.

ROZDZIAŁ IV. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 18. 1. Przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, zakres prac ziemnych wykonywanych podczas realizacji inwestycji wymaga uzgodnienia z właściwymi służbami ochrony zabytków.

2. W przypadku odkrycia, przy prowadzeniu prac budowlanych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie prace oraz powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z przepisami prawa.

14. UCHWAŁA Nr XIII/164/2007 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WLKP. z dnia 29 listopada 2007 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów budownictwa mieszkaniowego, jednorodzinnego w Środzie Wlkp. rejon ul. Topolskiej.

Rozdział IV. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 18. W przypadku odkrycia przedmiotu, przy prowadzeniu prac budowlanych, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem należy wstrzymać wszelkie prace oraz powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków.

15. UCHWAŁA Nr XV/212/2008 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 24 stycznia 2008 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej pomiędzy ulicą Strzelecką a ulicą Topolską w Środzie Wielkopolskiej

ROZDZIAŁ IV. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 19. 1. Prace ziemne, prowadzone podczas inwestycji, wymagają wykonania badań archeologicznych, w zakresie uzgodnionym z odpowiednimi służbami ochrony zabytków.

2. W przypadku odkrycia, przy prowadzeniu robót budowlanych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie prace oraz powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków.

16. UCHWAŁA Nr XX/291/2008 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 28 sierpnia 2008 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla inwestycji celu publicznego – budowy dwutorowej napowietrznej linii elektroenergetycznej 400 kV Kromolice - Pątnów, przechodzącej przez tereny obrębów Staniszewo, Pławce i Zdziechowice w gminie Środa Wielkopolska

ROZDZIAŁ I. Przepisy ogólne.

§ 6. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu objętego planem, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

17. UCHWAŁA Nr XXVI/378/2008 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 30 grudnia 2008 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów usługowo-mieszkaniowych w Środzie Wlkp., rejon ulicy Witosa.

ROZDZIAŁ II. Przepisy szczegółowe.

§ 4. Wyznacza się teren, oznaczony na rysunku planu symbolem MM, na którym ustala się:

4. zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:
1) z uwagi na położenie terenu w obrębie historycznego układu urbanistycznego, wpisanego do rejestru zabytków, obiekty małej architektury, szyldy, tablice informacyjne, reklamy, elementy oświetlenia ulicznego, ogrodzenia winny być konsultowane z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i poprzedzone stosownym pozwoleniem;

- 2) prace remontowo - budowlane, prace konserwatorskie przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz prace elewacyjne przy budynkach ujętych w ewidencji zabytków (także zmiana pokrycia dachowego, malowanie elewacji, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej) jak i podziały geodezyjne, lokalizacje nowych budynków winny być konsultowane z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, i poprzedzone stosownym pozwoleniem. Dotyczy to następujących budynków: budynku przy ul. Jażdżewskiego nr 9, budynków przy ul. Szamarzewskiego nr 2a, nr 16 i nr 18;
- 3) w przypadku konieczności wymiany budynków wpisanych do rejestru lub do ewidencji zabytków obowiązuje:
- a) zachowanie podobnego kształtu brył budynków ich obrysów zewnętrznych, wysokości, rodzajów dachów;
  - b) zachowanie zasad rozplanowania elewacji;
  - c) zastosowanie podobnych detali architektonicznych i podobnych materiałów wykończeniowych;
  - d) uzgodnienie projektu budynku z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
- 4) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z pracami ziemnymi, ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych, których zakres określi Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków drogą decyzji. Inwestor winien złożyć wniosek na pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych do WWKZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

18. UCHWAŁA Nr XXXIV/557/2009 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 29 października 2009 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu budownictwa mieszkaniowego przy ulicy Topolskiej w Środzie Wielkopolskiej.

§ 5. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego – obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu, a wymagających prac ziemnych. Inwestor

powinien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.

19. UCHWAŁA Nr XXXIV/558/2009 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 29 października 2009 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej położonych we wsiach Zmysłowo i Staniszewo.

§ 5. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) ustalenia planu nie naruszają zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i archeologicznego i nie podejmuje się dodatkowych ustaleń.

20. UCHWAŁA NR XLVI/736/2010 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WELKOPOLSKIEJ z dnia 28 października 2010 r. w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Środa Wielkopolska – Topolska IV – Zmiana”.

§ 5. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się: dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego wprowadza się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas realizacji inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu, a wymagających prac ziemnych. Inwestor powinien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.

21. UCHWAŁA NR XLVI/737/2010 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 28 października 2010 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego we wsi Topola.

§ 5. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

1) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, wprowadza się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu; inwestor powinien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę;

2) ochronie konserwatorskiej podlegają istniejące zabudowania folwarczne, które są ujęte w ewidencji konserwatorskiej; lokalizacja nowych obiektów musi w sposób harmonijny komponować się z istniejącą zabudową oraz zostać uzgodniona z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

22. Uchwała Nr XVI/194/2011 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 24 listopada 2011 r. w sprawie: zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrzeży "Jeziora Średzkiego".

Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 16. Podczas prac ziemnych przy realizacji inwestycji, ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed wydaniem pozwolenia na budowę, właściwych służb ochrony zabytków.

§ 17. W przypadku odkrycia, przy prowadzeniu prac budowlanych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie prace, zabezpieczyć ten przedmiot oraz powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.

23. Uchwała Nr XVI/195/2011 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 24 listopada 2011r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Środzie Wielkopolskiej w rejonie ulicy Ignacego Daszyńskiego.

Rozdział IV. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 20. Na wszelkie prace budowlane prowadzone na terenie historycznego układu urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków, o którym mowa w § 6 ust. 4 a, a którego

granice zostały pokazane na rysunku planu, należy uzyskać pozwolenie właściwych służb ochrony zabytków.

§ 21. Podczas prac ziemnych przy realizacji inwestycji ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed wydaniem pozwolenia na budowę, właściwych służb ochrony zabytków.

§ 22. W przypadku odkrycia, przy prowadzeniu prac budowlanych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie prace, zabezpieczyć ten przedmiot oraz powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.

24. Uchwała Nr XVI/196/2011 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 24 listopada 2011 r. w sprawie: uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Środzie Wielkopolskiej, przy ulicy Kochanowskiego.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej - dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, ustala się obowiązek uzgadniania z właściwymi służbami ochrony zabytków, inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych przed uzyskaniem pozwolenia na budowę

25. Uchwała Nr XLIII/721/2013 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 24 października 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w rejonie ulic Witosa, Polnej, Nekielskiej i Strzeleckiej w Środzie Wlkp.

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej nie podejmuje się ustaleń z uwagi na brak takich terenów.

26. Uchwała Nr XLIII/722/2013 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 24 października 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego we wsiach: Kijewo, Pętkowo, Strzeszki.

§ 5. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z WWKZ inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

27. Uchwała Nr L/857/2014 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 24 kwietnia 2014 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Środzie Wielkopolskiej, przy ul. Estkowskiego.

Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 13. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.

28. Uchwała Nr LI/899/2014 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 29 maja 2014 roku w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrzeży „Jeziora Średzkiego”.

Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 12. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu, a wymagających prac

ziemnych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.

29. Uchwała Nr LVI/969/2014 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 4 września 2014 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Środzie Wielkopolskiej przy ul. Kórnickiej.

Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 12. Ustala się realizację ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

30. Uchwała Nr LVI/970/2014 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 4 września 2014 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego we wsi Grójec, obręb Czarne Piątkowo, gmina Środa Wielkopolska.

Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 16. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu, a wymagających prac ziemnych. Inwestor winien uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przed otrzymaniem pozwolenia na budowę.

31. Uchwała Nr LVIII/1015/2014 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 10 listopada 2014 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Środzie Wielkopolskiej.

Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

§ 12. W przypadku odkrycia obiektu archeologicznego lub innego przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy zabezpieczyć znalezisko i powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z obowiązującymi przepisami szczególnymi.

§ 13. W granicach strefy lokalizacji stanowisk archeologicznych, pokazanej na rysunku planu ustala się nakaz prowadzenia badań archeologicznych w trakcie prowadzenia prac ziemnych związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu. Na prowadzenie badań archeologicznych należy uzyskać pozwolenie właściwych służb ochrony zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.

32. Uchwała Nr III/26/2014 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ
z dnia 19 grudnia 2014 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu
zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Środzie Wielkopolskiej.

Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury
współczesnej.

§ 12. 1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, w granicach strefy
ochrony konserwatorskiej, pokazanej na rysunku planu, ustala się obowiązek prowadzenia
badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i
zabudowaniem przedmiotowego terenu, a wymagających prac ziemnych. Inwestor winien
uzyskać pozwolenie na badania archeologiczne przez otrzymaniem pozwolenia na budowę.
2. W przypadku odkrycia obiektu archeologicznego lub innego przedmiotu, co do którego
istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy zabezpieczyć znalezisko i
powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z obowiązującymi
przepisami odrębnymi.

33. UCHWAŁA NR XLIII/717/2017 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE
WIELKOPOLSKIEJ z dnia 23 lutego 2017 roku w sprawie uchwalenia
miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w
miejscowości Zdziechowice, gmina Środa Wielkopolska.

§ 6. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:
1) w przypadku odkrycia obiektu archeologicznego lub innego przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy zabezpieczyć znalezisko i powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z obowiązującymi przepisami odrębnymi.

Uzasadnienie. „...Z kolei w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków - zgodnie z wytycznymi Konserwatora Zabytków – zawarto w planie następujący zapis *w przypadku odkrycia obiektu archeologicznego lub innego przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy zabezpieczyć znalezisko i powiadomić odpowiednie służby ochrony zabytków, zgodnie z obowiązującymi przepisami odrębnymi...*”.

34. UCHWAŁA NR LXIX/1130/2018 RADY MIEJSKIEJ W ŚRODZIE WIELKOPOLSKIEJ z dnia 25 września 2018 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Środzie Wielkopolskiej przy ul. Wincentego Witosa.

„...Zgodnie z art. 1 ust. 2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym projekt planu:

(...)

3) uwzględnia wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej poprzez ustalenia zawarte m. in. w §6 tekstu uchwały, dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, które w granicach obszaru objętego planem nie występują...”

§ 6. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej nie podejmuje się ustaleń z uwagi na brak takich terenów.

4.5. Uwarunkowania wynikające z Programu Rewitalizacji dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2018 – 2023.

22 marca 2018 roku, uchwałą nr LX/970/2018 Rady Miejskiej w Środzie Wielkopolskiej wprowadzono w życie Program Rewitalizacji dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2018 – 2023.

W drugim rozdziale, Analiza Stanu Aktualnego, podrozdziale (2.10.) Kultura, sport i zabytki zapisano m. in.: „Muzeum Ziemi Średzkiej „Dwór w Koszutach”: Wizytówką Muzeum Ziemi Średzkiej jest jego siedziba, mieszcząca się w późnobarokowym dworze szlacheckim z trzeciej ćwierci XVIII wieku. Dwór w Koszutach zbudowany został z zachowaniem podstawowych cech ustalonych w XVIII wieku. Jest to budynek parterowy, symetryczny, z werandą, narożnymi alkierzami i stromym, mansardowym dachem, krytym gontem, położony w zrekonstruowanym parku krajobrazowym z pierwszej połowy XIX wieku. Ekspozycja stała muzeum pt. „Mała siedziba ziemiańska w Wielkopolsce” prezentowana jest w siedmiu salach, urządzonych w duchu dawnego, polskiego dworu z końca XIX i początku XX wieku. Zgromadzone tu zestawy mebli oraz uzupełniające wystrój malarstwo, tkaniny i przykłady rzemiosła artystycznego – ustawione tak, by swobodnie poruszać się po wnętrzach – pozwalają odtworzyć wygląd i atmosferę szlacheckiego dworu, a pozostawione „mimoходом” drobne sprzęty dają wrażenie stałej obecności jego dawnych mieszkańców”. (s. 29.). Następnie wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków z terenu całej gminy: „Do najważniejszych zabytków dziedzictwa kulturalnego gminy Środa Wielkopolska należy zaliczyć zlokalizowane w poniższych miejscowościach: Babin – park dworski, poł. XIX, nr rej.: 1761/A z 16.05.1977, Brodowo – park, 1880 – 90, nr rej.: 1762/A z 16.05.1977, Chudzice – park, XIX, nr rej.: 1783/A z 14.02.1979, Chwałkowo – park, k. XIX, nr rej.: 1828/A z 20.02.1981, Dębicz – pałac, ok. poł. XIX, nr rej.: 2261/A z 22.02.1993, Jarosławiec – zespół dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: 2349/A z 30.03.1995 (...), Kijewo – zespół dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: 839/Wlkp./A z 18.05.2011 (...), Koszuty – kościół par. pw. św. Katarzyny i Najświętszego Serca Jezusowego, 1926 – 30, nr rej.: 153/Wlkp./A z 21.01.2004, (...) zespół dworski, ob. Muzeum Ziemi Średzkiej, XVIII, XIX (...), nr rej.: 2471/A z 3.09.1935, [i] nr rej.: 1829/A z 20.02.1981, zespół wiatraków, obok zajazdu „Toštoki”, przy szosie Poznań – Katowice, nr rej.: 149/1–3/Wlkp./A z 12.12.1969 i z 17.12.2003, (...) Mączniki – kościół par. pw. św. Wawrzyńca, drewn, 1700, nr rej.: 2438/A z 22.12.1932, Nadziejów [Nadziejewo – popr. autora] – park, pocz. XX, nr rej.: 1830/A z 20.02.1981, Nietrzanowo – kościół par. pw.

Wszystkich Świętych, 1664 – 66, 1887 – 1901, nr rej.: 174/Wlkp./A z 31.05.2004, (...), Środa Wielkopolska – historyczny układ urbanistyczny, XIV – XX, nr rej.: 247/Wlkp./A z 6 09 2005, zespół kościoła parafialnego i kolegiackiego, ul. Kościelna, ul. Szkolna, nr rej.: 933/Wlkp./A z 22.12.1932 i z 19.09.2014, (...) plebania, ul. Jażdżewskiego 3, pocz. XIX, nr rej.: 934/Wlkp./A z 3.02.1970, kościół ewangelicki, ob. rzym. – kat. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, ul. Wiosny Ludów, 1883 – 88, nr rej.: 2594/A z 10.06.1996, mury nawy kościoła dominikanów, ob. w budynku przemysłowym, ul. Mała Klasztorna 3, XV, nr rej.: 815/A z 26.01.1970, cmentarz rzym. – kat, ul. Daszyńskiego/Nekielska, 1792, nr rej.: 935/Wlkp./A z 1.09.1998, (...) ratusz, pl. Zamkowy 1, poł. XIX, nr rej.: 1017/A z 11.03.1970, dom, ul. Dąbrowskiego 2, 1800, nr rej.: 806/A z 12.12.1969, dom, ul. Dąbrowskiego 12, pocz. XIX, nr rej.: 807/A z 12.12.1967, dom, ul. Dąbrowskiego 20, 1 poł. XIX, nr rej.: 891/Wlkp./A z 26.01.1970, dom, ul. Kilińskiego 7, 1833, nr rej.: 816/A z 26.01.1970, dom, ul. Kilińskiego 13, poł. XIX, nr rej.: 817/A z 3.02.1970, dom, ul. Kolegiacka 4, poł. XIX, nr rej.: 823/A z 3.02.1970, dom, ul. Krótka 5, nr rej.: 818/A z 3.02.1970, willa, ul. Niedziałkowskiego 32, 1870 – 80, nr rej.: 2300/A z 6.04.1994, dom, Stary Rynek 9, 1 poł. XIX, nr rej.: 821/A z 3.02.1970, dom, Stary Rynek 13, (...), XVIII, nr rej.: 814/A z 26.01.1970, dom, Stary Rynek 14, XVIII, nr rej.: 813/A z 26.01.1970, dom, Stary Rynek 15, (...) XVIII, XIX/XX, nr rej.: 812/A z 26.01.1970, dom, ul. Szamarszewskiego 20, 1 poł. XIX, nr rej.: 1085/A z 27.04.1970, wodociągowa wieża ciśnieniowa, 1910 – 1911, nr rej.: 2006/A z 28.06.1985, zespół dworski Żrenica, ul. Harcerska 45 (d. 22), 2 poł. XIX, nr rej.: 2098/A z 10.09.1986, (...) park, nr rej.: 1758/A z 16.05.1977, Trzebiślawki – dwór (nr 11), 1909, nr rej.: 2140/A z 1.12.1987, Ulejno – zespół dworski i folwarczny, nr rej.: 77/Wlkp./A z 7.02.2002, (...) Winna Góra – kościół pw. św. Michała Archanioła, 1766, 1912, nr rej.: 2502/A z 11.12.1953, zespół dworski (...), pocz. XIX, 1910, nr rej.: 1438/A z 12.04.1973 [i] 2 poł. XVIII, poł. XIX, nr rej.: 1789/A z 27.06.1980, Zdziechowice – park dworski, k. XIX, nr rej.: 858/Wlkp./A z 16.05.1977, Zielniki – park dworski, XIX, nr rej.: 1757/A z 16.05.1977.” (ss. 33 – 34.)

W rozdziale (2.11.) Turystyka, rekreacja i walory przyrodnicze zapisano: „Na terenie gminy znajduje się 13 pomników przyrody, 10 z nich znajduje się w Winnej Górze. Na terenie gminy Środa Wielkopolska znajduje się 29 parków, natomiast na terenie miasta Środa Wielkopolska znajduje się sześć parków miejskich o łącznej powierzchni ponad 15

ha. Część z parków została wpisana do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.” (s. 35.). I dalej: „W Środzie Wielkopolskiej można zobaczyć kilka ciekawych zabytków, m in. charakterystyczny dla średniowiecza układ ulic wokół Starego Rynku, do którego przylega kilka domów mieszczańskich z XVIII w, na uwagę zasługuje też późnogotycka kolegiata pw. Wniebowzięcia NMP, w której przez trzy wieki odbywały się sejmiki dla szlachty województw kaliskiego i poznańskiego. We wnętrzach kolegiaty znajdują się wyjątkowe obrazy "Madonna z Dzieciątkiem, które podaje swej matce kwiatek" Cathariniego oraz "Podwyższenie Krzyża" i "Zaparcie się św. Piotra" nieznanymi autorów. Na terenie gminy znajdują się także dworki szlacheckie i pałace. Do najciekawszych należy pałac w Winnej Górze z Izbą Pamięci J. H. Dąbrowskiego oraz dworek szlachecki w Koszutach, w którym mieści się Muzeum Ziemi Średzkiej.” (s. 36.).

W rozdziale (2.13.) Podsumowanie, stwierdzono: „Zarówno miasto jak i gmina obfituje w zabytki mocno związane z tradycjami pracy i walki o zachowanie polskości poczynając od rozbiorów, a skończywszy na zwycięskim Powstaniu Wielkopolskim, którego stulecie będziemy w roku tworzenia niniejszego dokumentu obchodzić.” (s. 39.).

W tabeli, Fiszki projektowe do zadań podstawowych dla celu „Rozwój infrastruktury służącej realizacji celów społecznych”, wymieniono potrzebę przeprowadzenia adaptacji wieży ciśnień na cele społeczne. (ss. 121 – 122.).

4.6. Uwarunkowania wynikające z zasad określonych w Programie ochrony środowiska dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017 – 2020.

Podstawowe normy prawne określające zakres ochrony przyrody zawarte są w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 roku, o ochronie przyrody (Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 z późn. zm.)

1. Do obszarów chronionego krajobrazu mają zastosowanie m.in. art. 23 i 24. Powołanie i funkcjonowanie obszarów chronionego krajobrazu angażuje zarówno samorząd województwa, jak i samorząd gminny. Z ogólnych zapisów związanych z ochroną tych obszarów na szczególną uwagę zasługują wskazania zawarte w art. 24, w podpunktach

3, 5 i 9, w których pośrednio chronione są zabytkowe zadrzewienia śródpolne, czy inne zabytkowe formy ziemne.

2. Największa zależność między ochroną przyrody i opieką nad zabytkami występuje w odniesieniu do ochrony pomników przyrody. W art. 40, jest mowa o ochronie przyrody z uwzględnieniem wartości przyrodniczych, naukowych, kulturowych, historycznych lub krajobrazowych. Dzięki takiej formule, omawiana ustawa w istotny sposób włącza się w obszar ochrony zabytkowych kompleksów zieleni.

Dla obszaru Gminy Środa Wielkopolska został sporządzony Program ochrony środowiska dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017 – 2020. Dokument wdrożono uchwałą Nr XXXIV/604/2013 Rady Miejskiej w Środzie Wielkopolskiej z dnia 25 kwietnia 2013 roku.

W odniesieniu do zagadnień ochrony środowiska kulturowego w rozdziale (2.4.) pt. Wartości kulturowe opisano istniejącą przestrzeń kulturową: „Środa jest stolicą historyczno – geograficznego regionu nazywanego Ziemią Średzką, który scharakteryzowany jest jako region w dorzeczu Maskawy, Strugi Średzkiej i Bardzianki. Historyczną spuścizną tego regionu są liczne zabytki - pojedyncze obiekty lub zespoły o znaczeniu krajowym, do których zaliczyć należy: zespół obiektów wczesnopiastowskich w Gieczu i siedzibę donacji napoleońskiej J. H. Dąbrowskiego w Winnej Górze z kościołem - miejscem pochówku wodza Legionów. W centrum Środy znajduje się zespół obiektów związanych z funkcjonowaniem miasta jako miejsca sejmików szlacheckich. Należą do nich: Kolegiata pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP oraz 3 domki senatorskie z XVIII w. Stare miasto w obrębie dawnych obwarowań zachowało do dziś swą pierwotną siatkę ulic. Ich regularny układ szachownicowy zakłócony jest w części północnej (koło kościoła kolegiackiego) istnieniem starszej, zapewne przed lokacyjnej osady. Mury miejskie, zniszczone w 1655 r., rozebrane zostały ostatecznie po 1797 r. Stary Rynek jest pozostałością rynku średniowiecznego miasta. Przebiegała przez niego droga łącząca Poznań z Pyzdrami.” (s. 18).

Następnie krótko scharakteryzowano zabytek – kolegiatę średzką: „Kościół kolegiacki, wzniesiony w latach 1423 – 1428, w końcu XV w. lub na początku XVI w. rozbudowano przez dodanie naw bocznych i podwyższenie wieży.” Poniżej w układzie

tabelarycznym sporządzono wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. (s. 19.).

W rozdziale (3.1.2.) Zieleń urządzona zapisano: „Ważną rolę w systemie ekologicznym gminy spełnia roślinność nieleśna – zieleń urządzona czyli zieleń: śródpolna, parkowa, cmentarna, przydrożna, przywodna.” Następnie w układzie tabelarycznym zestawiono tereny zielone w mieście i wsiach Gminy. (ss. 24 – 25.).

Następie zauważono w podsumowaniu, że na terenie gminy istnieje 29 parków, w tym 6 parków miejskich. Część z nich została wpisana do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. (s. 26.) W tabeli nr 13 wymieniono pomniki przyrody znajdujące się na terenie Gminy Środa Wielkopolska. (s. 29.).

Nr rejestru wojewódzkiego	Miejscowość	Opis przedmiotu poddanego ochronie
93	Szlachcin	Platan klonolistny – <i>Platanus acerifolia</i> – od ziemi wyrasta 7 pni
596	Strzeszki	Buk zwyczajny – <i>Fagus sylvatica</i> L. – obwód pnia na wysokości pierścienicy 295cm
244/56	Winna Góra	Grupa drzew (7 szt.) Lipa drobnolistna – <i>Tilia cordata</i> Mill.
1001	Winna Góra	Dąb szypułkowy – <i>Quercus rob.</i> – obwód pnia na wysokości pierścienicy 325cm
1002	Winna Góra	Jesion wyniosły – <i>Fraxinus excelsior</i> L. – obwód pnia na wysokości pierścienicy 282cm
1003	Winna Góra	Jesion wyniosły – <i>Fraxinus excelsior</i> L. – obwód pnia na wysokości pierścienicy 365cm
1004	Winna Góra	Jesion wyniosły – <i>Fraxinus excelsior</i> L. – obwód pnia na wysokości pierścienicy 340cm
1005	Winna Góra	Lipa drobnolistna – <i>Tilia cordata</i> Mill. – obwód na wysokości pierścienicy 360cm
1006	Winna Góra	Platan klonolistny – <i>Platanus acerifolia</i> – obwód pnia na wysokości pierścienicy 410cm
1009	Winna Góra	Wiąz szypułkowy – <i>Ulmus laevis</i> – obwód pnia na wysokości pierścienicy 375cm
1184/00	Winna Góra	Wiąz szypułkowy – <i>Ulmus laevis</i> – obwód pnia na wysokości pierścienicy 330cm
1185/00	Starkówiec Piątkowski	Lipa drobnolistna – <i>Tilia cordata</i> – obwód pnia na wysokości pierścienicy 550cm

Źródło: Starostwo Powiatowe w Środzie Wlkp., 2011 r.

W rozdziale (5.1.) wymieniono Cel 1 – Ochrona przyrody i krajobrazu. W opisie celu wyszczególniono m.in. 2 parametry, które także odnoszą się do zabytkowej zieleni zakomponowanej: (1.) utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów, zachowanie różnorodności biologicznej, (2.) zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin lub zwierząt wraz z siedliskami poprzez utrzymywanie lub przywracanie ich do właściwego stanu, kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody.

Następnie w rozdziale (5.1.1.) Kierunki działań, wskazano na sposoby realizacji celów określonych w omawianym dokumencie, także wspomnianego wyżej celu nr 1. „Realizację powyższych celów należy prowadzić stosując się do kierunków działań polegających na: 1. objęciu formami ochrony przyrody pełnej reprezentacji zasobów przyrody gmin, wdrażaniu na bieżąco systemu NATURA 2000, 2. upowszechnianiu i wprowadzaniu form indywidualnej ochrony przyrody w postaci użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo – krajobrazowych, stanowisk dokumentacyjnych przyrody nieożywionej, pomników przyrody, 3. rozwoju prac inwentaryzacyjnych w zakresie oceny stanu i rozpoznawania zagrożeń różnorodności biologicznej (wykonanie nowych i aktualizacja istniejących waloryzacji przyrodniczych), 4. ochronie i renaturalizacji ciągów i połączeń ekologicznych ze szczególnym uwzględnieniem dolin rzecznych, 5. bieżącej ochronie obszarów i obiektów prawnie chronionych, 6. opracowaniu planów ochrony siedlisk gatunków, które są zagrożone 7. budowie przejść dla zwierząt pod trasami komunikacyjnymi, 8. zachowaniu tradycyjnych praktyk gospodarczych na terenach cennych przyrodniczo, 9. rozwoju rolnictwa ekologicznego, 10. ochronie elementów środowiska przyrodniczo - kulturowego, 11. ochronie kompozycji układów zieleni, 12. rozwoju sieci szlaków turystycznych i ścieżek przyrodniczych, 13. monitoringu ruchu turystycznego, 14. selektywnym dostępie do terenów cennych przyrodniczo i ochronie tych terenów przed zainwestowaniem i tzw. dzikim zagospodarowaniem.” (ss. 82 – 83.).

4.7. Uwarunkowania wynikające ze Strategii rozwoju kultury Gminy Środa Wielkopolska na lata 2015 – 2020.

Dokument o nazwie Strategii rozwoju kultury Gminy Środa Wielkopolska na lata 2015 – 2020 został powołany do życia uchwałą Rady Miejskiej nr XV/259/2015 w dniu 1

października 2015 roku. Tematyka rozwoju kultury w Gminie Środa Wielkopolska została opracowana w formie strategii po raz pierwszy.

Na wstępie w dokumencie opisano historię Środy Wielkopolskiej i okolicznych miejscowości. Na wstępie przedstawiono stan wiedzy na temat pradziejów tej okolicy, stwierdzając, że na tym terenie odkryto ślady funkcjonowania ludzi w okresie młodszej epoki kamienia tj. około 3700 lat przed naszą erą. Pierwsze osadnictwo występowało tutaj w latach 2300 – 2000 przed naszą erą. Odnosząc się do czasów historycznych wspomniano o dominującej roli Giecza przynajmniej do XIII wieku. Następnie opisano dzieje Środy, jej założenie na prawie niemieckim w XIII wieku. Wspomniano o strukturze przestrzennej miasta i jego rozwoju w XIV i XV wieku, kiedy to Środę okalały mury obronne. Wewnątrz miasta, oprócz kolegiaty i zamku znosił się klasztor dominikanów. Istotnymi wydarzeniami w historii Środy, były sejmiki ziemskie. Pierwszy zjazd szlachty (rycerstwa) odbył się tutaj w 1378 roku. Coroczne sejmiki odbywały się tutaj od 1419 roku. Dzięki sejmikom oraz wskutek ogólnemu rozwojowi gospodarczemu regionu Środa przedstawiała się jako prężny ośrodek gospodarczy Wielkopolski. Pierwszy poważny kryzys gospodarczy i demograficzny miasta nastąpił w czasie okupacji szwedzkiej w drugiej połowie XVII wieku. Koniec XVIII wieku był początkiem licznych niepokojów zbrojnych i początkiem okresu zaborów. Okres ten oprócz zmagania się lokalnej społeczności z administracją pruską, był też czasem dalszego rozwoju. W końcu XIX wieku powstał główny zrąb infrastruktury komunalnej, która wraz z zabudową murowaną nadała miastu czytelny do dziś kształt. Następnie omówiono dzieje I wojny światowej, udział średzian w powstaniu wielkopolskim oraz w latach II wojny światowej. Następnie w sposób wyczerpujący opisano dzieje Środy po wojnie doprowadzając narrację do odsłonięcia pomnika Jana Henryka Dąbrowskiego w roku 1997. (ss. 6 – 11.).

W rozdziale Kultura w Gminie Środa Wielkopolska – diagnoza stanu obecnego opisano m.in. lokalne instytucje kultury: Średzki Ośrodek Kultury, Bibliotekę Miejską i Muzeum Ziemi Średzkiej „Dwór w Koszutach” oraz organizacje pozarządowe zajmujące się kulturą. Następnie omówiono najważniejsze zabytki Gminy. Wymieniono zabytkowy układ urbanistyczny miasta oraz 25 obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego. Opisano również zabytki znajdujące się poza miastem, a w tym zespół dworski i wiatraki w Koszutach, kościół w Mącznikach, kościół i zespół

pałacowo - parkowy w Winnej Górze, zespół pałacowo – parkowy w Szlachcinie oraz zespoły dworsko – parkowe w Dębiczu, Jarosławcu, Połajewie, Słupi Wielkiej, Trzebisławkach i Ulejnie. Opisano również zabytki ruchome. Akcentując ich sakralny charakter. Scharakteryzowano również zabytki archeologiczne wymieniając stanowiska wpisane do rejestru zabytków w Czarnym Piątkowie, Chudzicach, Januszewie, Pławcach i Nadziejewie.

W rozdziale Finansowanie działalności kulturalnej wskazano na źródła i wielkość finansowania kultury w Gminie, stwierdzając m.in., że średnio z budżetu gminy wypłaca się na wszelkie przejawy działalności kulturalnej kwoty stanowiące 4,87 % budżetu Gminy. W latach 2011 – 2014 na ochronę i konserwację zabytków wypłacono odpowiednio kwoty: 2278401,22 zł, 721077,22 zł, 230000,00 zł i 234769,83 zł. Do wyżej wymienionych kwot należy dodać koszty ponoszone na ochronę zabytków przez Muzeum Ziemi Średzkiej i Spółkę Środa XXI Sp. z o.o. (s. 25.).

W analizie SWOT, w silnych stronach wymieniono m.in. dobrze rozpoznane tło historyczne, liczne zabytki, dobrze funkcjonujące instytucje kultury, prowadzenie różnych form edukacji kulturalnej oraz silne poczucie lokalnej/regionalnej tożsamości kulturalnej. W słabych stronach wymieniono m.in. zły stan niektórych zabytków oraz małą ilość obiektów, w których można prowadzić efektywną działalność kulturalną. (ss. 27 – 32.).

W rozdziale Wizja rozwoju kultury na terenie Gminy Środa Wielkopolska zapisano: „Środa Wielkopolska to gmina dbająca o lokalne zabytki i elementy dziedzictwa kulturowego, wspierająca lokalny ruch artystyczny i zaspokajająca wszechstronne potrzeby kulturalne mieszkańców, wykorzystując potencjał i dobrą współpracę instytucji kultury, organizacji pozarządowych i innych podmiotów. Jednocześnie jest otwarta na upowszechnianie postępowych trendów, dysponując rozwiniętą i nowoczesną infrastrukturą kulturalno – rekreacyjną do realizacji tych zamierzeń. Głęboko zakorzenione poczucie tożsamości lokalnej budowane jest przez bardzo aktywną społeczność lokalną otwartą na wyzwania nowoczesnego świata.” (s. 33.).

W rozdziale Cele i kierunki działań stwierdzono, że głównym celem niniejszego opracowania jest: „Zrównoważony rozwój kultury w Gminie Środa Wielkopolska”. Następnie w celach strategicznych wymieniono Ochronę dziedzictwa narodowego, a w nim

m.in. podniesiono kwestię zachowania obiektów zabytkowych w dobrym stanie dla przyszłych pokoleń. (s. 34.). W celach operacyjnych wymieniono cele operacyjne: renowacja i ochrona obiektów zabytkowych na terenie Gminy, odtworzenie i utrwalenie starych zwyczajów, strojów i elementów kultury oraz prowadzenie prac badawczych i dokumentacyjnych. Wśród kierunków działań wymieniono m.in.: modernizację budynku ratusza, stworzenie mapy zabytków i atrakcji turystycznych, remonty, modernizacje, renowacje i rewitalizacje obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie Gminy Środa Wielkopolska oraz aktualizacje Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2012 – 2015. We wskaźnikach wymieniono: zmodernizowanie budynku ratusza, opracowanie mapy zabytków i atrakcji turystycznych, liczba obiektów zabytkowych objętych opieką i zaktualizowany Program opieki nad zabytkami dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2012 – 2015. (s. 39.).

4.8. Uwarunkowania wynikające z zasady udzielania i rozliczania pomocy finansowej udzielanej przez Gminę Środa Wielkopolska na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i nie stanowiących własność Gminy.

Gmina Środa Wielkopolska, korzystając z możliwości prawnych udziela pomocy finansowej osobom lub instytucjom posiadającym obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków. Posiadanie obiektu zabytkowego jest w dużym stopniu zobowiązaniem wobec szeroko pojętego społeczeństwa polegającym na zachowaniu substancji zabytkowej, będącej bardzo ważnym elementem dziedzictwa kulturowego. Rozumiejąc tę powinność, która w praktyce przekłada się na znacznie wyższe od przeciętnych koszty utrzymania takich obiektów, miejscowy samorząd uchwałą Nr XXVII/492/2016 Rady Miejskiej w Środzie Wielkopolskiej z dnia z dnia 23 czerwca 2016 roku w sprawie zasad i trybu postępowania, udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dla obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności gminy, nałożył na siebie zobowiązanie udzielania omawianej pomocy.

W uchwale zapisano m.in. w § 1.1 „Rada Miejska w Środzie Wielkopolskiej udziela dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane wykonywane w celu ochrony zabytków położonych na terenie gminy Środa Wielkopolska na wniosek składany przez właściciela lub podmiot sprawujący nadzór nad zabytkiem.” Opiniując wniosek posiadacza obiektu zabytkowego, bierze się pod uwagę następujące kryteria: „dostępność obiektu dla ogółu społeczności lokalnej i turystów, promowanie kultury oraz historii gminy – preferowane są obiekty wzbogacające ofertę turystyczną i kulturalną Gminy Środa Wielkopolska, stan zachowania obiektu, fakt kontynuowania prac, wysokość zaangażowania środków własnych i opinię Komisji Oświaty, Kultury i Sportu. Dobór wyżej wymienionych kryteriów oceny kładzie nacisk przede wszystkim na skalę oddziaływania społecznego zabytku. Akcentując tę funkcję zabytku lokalny samorząd realizuje w ten sposób misję budowania spójności środowiska w oparciu o szczególnie cenne dobra zachowanego dziedzictwa kulturowego, jako trwałego elementu samoświadomości mieszkańców Gminy Środy Wielkopolskiej, wpisując się jednocześnie w szeroko pojętą ochronę zabytków.

4.9. Najważniejsze zasady ochrony zabytków archeologicznych.

Do najważniejszych zasad ochrony zabytków archeologicznych należy respektowanie stref ochrony stanowisk archeologicznych wyznaczonych na załącznikach graficznych dokumentów planistycznych. Wprowadzenie zapisu zapewniającego prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego w stosunku do stref występowania stanowisk archeologicznych oraz obszarów chronionych tj. układu urbanistycznego Środy Wielkopolskiej, obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków.

Prace inwestycyjne, w tym ziemne związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, w obrębie obszarów chronionych tj. układu urbanistycznego Środy Wielkopolskiej, obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków oraz stref występowania stanowisk archeologicznych, wymagają uzgodnienia z

właściwym miejscowo konserwatorem zabytków, który określi warunki realizacji inwestycji.

4.10. Zasady ochrony zabytków (dobre praktyki).

Dla obiektów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków ustala się:

1. wszystkie prace budowlane, konserwatorskie, renowacyjne i rewitalizacyjne przy obiektach na terenach wpisanych do rejestru zabytków wymagają postępowania zgodnie z przepisami odrębnymi;
2. zakaz lokalizacji, wszelkich inwestycji mogących przyczynić się do pogorszenia wyglądu obiektów i zespołów budowlanych, a także osi widokowych na te obiekty i zespoły, które również mogą silnie ingerować w krajobraz kulturowy oraz których funkcja nie jest dostosowana do charakteru otoczenia zabytkowego ze szczególnym uwzględnieniem inwestycji typu: wiatraki, stacje bazowe cyfrowej telefonii komórkowej, reklamy wielkoformatowe;
3. wszelkie prace sanacyjno – porządkowe i wycinki drzew na terenach zabytkowych parków, a także wydzielenia działek i lokalizacji nowych obiektów wymagają postępowania zgodnie z przepisami odrębnymi.

Dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków ustala się:

1. nakaz zachowania bryły budynku i kształtu dachu;
2. w przypadku budynków z elewacjami ceglanymi lub z dekoracją architektoniczną, zakaz zastosowania zewnętrznego ocieplenia ścian;
3. odnośnie do wyglądu elewacji (szczególnie fasad) nakaz zachowania lub odtworzenia na podstawie zachowanych elementów bądź ikonografii układu elewacji, kształtu okien, a także detalu architektonicznego;
4. zakaz zastosowania blachy dachówkopodobnej lub gontu papowego jako pokrycia dachu;
5. odnośnie do kolorystyki elewacji nakaz nawiązywania do historycznej tendencji kolorystycznych występujących na danym terenie;
6. zakaz instalowania reklam wielkoformatowych w sposób zakłócający wygląd budynku oraz osie widokowe na obiekty zabytkowe;

7. wszelkie prace budowlane, konserwatorsko – restauratorskie mające wpływ na zmianę wyglądu zewnętrznego obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków.

Dla wszystkich budynków zlokalizowanych na terenie strefy historycznego układu urbanistycznego Środy Wielkopolskiej wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 247/Wlkp/A z dnia 6 września 2005 roku:

1. wszelkie prace rozbiórkowe, budowlane, konserwatorsko – restauratorskie mające wpływ na zmianę wyglądu zewnętrznego obiektu budowlanego wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, wydanego przez właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Odnosnie do inwestycji związanych z nową zabudową pośród obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków zaleca się:

1. konieczność dostosowania nowej zabudowy do kompozycji przestrzennej, w zakresie usytuowania, skali i bryły, kompozycji stylistycznej fasad, geometrii dachów, wysokości gzymsów i kalenic oraz nawiązania formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej;
2. utrzymanie istniejących podziałów nieruchomości;
3. zachowanie historycznego układu przestrzennego w zakresie rozplanowania dróg, ulic, placów, linii zabudowy, kompozycji wnętrz urbanistycznych i kompozycji zieleni;
4. zachowanie proporcji wysokościowych, dotyczących szczególnie lokalizacji dominant wysokościowych mających wpływ na wygląd całego zespołu budowlanego oraz jego fragmentów, ze szczególnym uwzględnieniem osi widokowych na obiekty podlegające ścisłej ochronie konserwatorskiej, wyróżniające się charakterystycznymi cechami godnymi wyeksponowania.

5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

6. Kierunki realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

6.1. Gminna ewidencja zabytków.

6.1.1. Działanie – weryfikacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych oraz sporządzenie gminnej ewidencji zabytków małej architektury.

L.p.	Działanie	Czas realizacji w latach
1.	– Weryfikacja kart adresowych gminnej ewidencji zabytków części miejskiej i wiejskiej w celu zaktualizowania stanu jakościowego i ilościowego zasobu zachowanej historycznej zabudowy na terenie Gminy. Weryfikacja będzie przeprowadzona w oparciu o Wojewódzką Ewidencję Zabytków oraz	2021

	bieżące zmiany zachodzące w obrębie obiektów zewidencjonowanych. – Sporządzenie spisu obiektów zabytkowych kwalifikujących się do włączenia do Gminnej Ewidencji Zabytków oraz wyłączenia z Gminnej Ewidencji Zabytków i przedłożenie Wielkopolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu dokonania wymaganej prawem akceptacji.	2021
2.	Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków małej architektury w formie zbioru kart adresowych zabytków w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków. ¹⁰	2022

6.1.2. Działanie – weryfikacja gminnej ewidencji zabytków archeologicznych.

L.p.	Działanie	Czas realizacji w latach
1.	Weryfikacja gminnej ewidencji zabytków archeologicznych polegająca na wprowadzeniu informacji o znaleziskach pradziejowych w formie wymiany lub założenia nowych kart zespołów stanowisk archeologicznych zgodnie z zaleceniem Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.	2021

6.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Środa Wielkopolska.

¹⁰ Przyjęto cezurę czasową – 1946 rok. Proponowana ewidencja nie będzie obejmować zabytków architektury sepulkralnej.

6.2.1. Działanie – sporządzenie plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Środa Wielkopolska.

L.p.	Działanie	Czas realizacji w latach
1.	Opracowanie dla poszczególnych zabytków będących własnością Gminy Środa Wielkopolska planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	2020
2.	Zebranie danych z opracowanych dla poszczególnych zabytków znajdujących się na terenie Gminy Środa Wielkopolska planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	2021
3.	Sporządzenie plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Środa Wielkopolska.	2021

6.3. Promocja regionu i edukacja przez prezentację lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego.**6.3.1. Działanie – udostępnianie i promocja zabytków nieruchomych.**

L.p.	Działanie	Czas realizacji w latach
1.	Rozpowszechnienie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy, a także zabytkowego złożenia urbanistycznego Środy Wielkopolskiej.	2020 – 2023
2.	Udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Środa Wielkopolska na lata 2020 – 2023” na stronie	2020

	internetowej Urzędu Miejskiego Środy Wielkopolskiej.	
3.	Publikowanie materiałów reklamowych i turystycznych opisujących istniejące zabytki w Gminie.	2020 – 2023
4.	Wspieranie organizacji i stowarzyszeń w opracowaniu i publikowaniu materiałów dotyczących historii i zabytków Gminy.	2020 – 2023
5.	Przygotowanie koncepcji projektu utworzenia na terenie Gminy ścieżek dydaktycznych przedstawiających jej historię i zabytki na potrzeby promocji turystycznej.	2020 – 2023
7.	Przeprowadzenie spotkań z właścicielami najwartościowszych obiektów zabytkowych w celu ustalenia możliwości i zasad ich udostępniania.	2020 – 2023

6.3.2. Działanie – edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

L.p.	Działanie	Czas realizacji w latach
1.	Włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach.	2020 – 2023
2.	Wdrażanie do zajęć szkolnych pojęć związanych z krajobrazem kulturowym Gminy oraz regionu.	2020 – 2023
3.	Informowanie młodzieży szkolnej o zasobach krajobrazu kulturowego Gminy.	2020 – 2023
4.	Zorganizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek po najciekawszych i najważniejszych miejscach w Gminie oraz przedstawienie dzieciom i młodzieży obiektów zabytkowych.	2020 – 2023

6.4. Sprawowanie opieki nad zachowanymi zabytkami w regionie.

6.4.1. Działanie – zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

W projekcie budżetu Gminy Środa Wielkopolska na rok 2020 planuje na "Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami" kwotę w wysokości 250.000 zł. – przeznaczoną na dotacje celowe na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie Gminy Środa Wielkopolska, niebędących własnością Gminy.

L.p.	Działanie	Czas realizacji w latach
1.	Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na ich remonty	2020 – 2023
2.	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na ich odnowę	2020 – 2023
3.	Nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków w zakresie:	
a.	Rozpowszechnianie informacji na temat profilaktyki konserwatorskiej stosowanej w odniesieniu do zabytków w porozumieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	2020 – 2023
b.	Zbieranie informacji na temat przeprowadzonych remontów i odnotowanie tych faktów w kartach adresowych obiektów.	2020 – 2023
4.	Aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych.	2020 – 2023

5.	Interweniowanie władz Gminy polegające na ścisłej współpracy z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków przy rażących naruszeniach prawa budowlanego głównie dotyczących rozbudowy i przebudowy zmieniającej bryłę obiektów lub ich charakterystycznych elementów (zwłaszcza na obszarach objętych ochroną konserwatorską i przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków).	2020 – 2023
6.	Prowadzenie przez Urząd Miejski w Środzie Wielkopolskiej bieżących działań mających na celu utrzymanie substancji zabytkowej obiektów wpisanych do rejestru zabytków, będących własnością Gminy Środa Wielkopolska.	
a.	Zabytkowe historyczne centrum Środy Wielkopolskiej. W obrębie obszaru wpisanego do rejestru zabytków planuje się prowadzenie prac remontowych w obrębie ulicy ks. Kęgla, polegających na przebudowie nawierzchni ulicy i chodników.	2020
b.	Ratusz, plac Zamkowy 1. Własność Gminy Środa Wielkopolska. Planuje się prowadzenie drobnych bieżących prac remontowych. Prace będą wykonywane ze środków własnych.	2020
c.	Dom mieszkalny przy ulicy 17 Września 10. Dzierżawcą obiektu jest Spółka Gminna Środa XXI Sp. z o.o. W nieruchomości planuje się przeprowadzenie remontu. Wspomniane prace remontowo – malarskie będą wykonane za kwotę około 10000,00 zł.	2020

d.	Dom, dawny szpital, ulica Dąbrowskiego 20. Współwłasność Gminy Środa Wielkopolska. Bieżące prace naprawcze uwzględniające ochronę zachowanej substancji zabytkowej. Prace będą wykonywane ze środków własnych oraz prywatnych.	2020 – 2023
c.	Domy, Stary Rynek 14, 15. Współwłasność Gminy Środa Wielkopolska. Bieżące prace naprawcze uwzględniające ochronę zachowanej substancji zabytkowej. Prace będą wykonywane ze środków własnych oraz prywatnych.	2020 – 2023
d.	Dom, ulica Krótka 5. Zarząd Gminy Środa Wielkopolska. Bieżące prace naprawcze uwzględniające ochronę zachowanej substancji zabytkowej. Prace będą wykonywane ze środków własnych oraz prywatnych.	2020 – 2023
e.	<ul style="list-style-type: none"> - Wieża wodociągowa, ulica Henryka Dąbrowskiego. Własność Gminy Środa Wielkopolska – obiekt nie wymaga prac remontowych. Stały nadzór użytkownika Miejskiego Przedsiębiorstwa Energii Ciepłej, Wodociągów i Kanalizacji Sp. z O.O. - Prowadzenie rozpoznania środowiskowego w celu sformułowania nowej funkcji użytkowej obiektu z poszanowaniem zachowanej substancji zabytkowej. 	2020 – 2023 2020 – 2023
f.	Zespół parkowo – folwarczny w Środzie Żrenicy, ulica Harcerska 22. Własność Gminy Środa Wielkopolska. Bieżące prace porządkowe uwzględniające ochronę zachowanej substancji	2020 – 2023

		zabytkowej. Prace będą wykonywane ze środków własnych.	
	g.	<p>Dwór w Koszutach, Koszuty 27, siedziba Muzeum Ziemi Średzkiej „Dwór w Koszutach”. Własność Gminy Środa Wielkopolska.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Modernizacja instalacji sygnalizacji pożaru, polegająca na wymianie centrali systemu oraz czujek dymu. Prace będą wykonywane ze środków własnych z częściowym wsparciem zewnętrznym Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Przewiduje się, że całość przedsięwzięcia będzie wynosiła 30000,00 zł. – Wykonanie oświetlenia zewnętrznego zabytkowego dworu w celu poprawy bezpieczeństwa oraz jego percepcji od zmierzchu do świtu. Prace będą wykonywane ze środków własnych w wysokości 21000,- zł częściowo dofinansowane z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. – Prace bieżące i aranżacyjne prowadzone we wnętrzu zabytkowego dworu, mające na celu polepszenie percepcji zachowanej substancji zabytkowej przez zwiedzających Muzeum. Prace będą polegały na odnowieniu dwóch pomieszczeń: „pokoju kredensowego” i „jadalni”. Prace będą wykonywane ze środków własnych. Koszt przedsięwzięcia będzie wynosił 50000,00 zł. 	<p>2020</p> <p>2020</p> <p>2020 – 2023</p>

h.	<p>Park dworski, Koszuty 27, siedziba Muzeum Ziemi Średzkiej „Dwór w Koszutach”. Własność Gminy Środa Wielkopolska.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Prowadzenie stałych prac rewitalizacyjnych na terenie parku mających na celu podtrzymanie w prawidłowej kondycji rekonstrukcyjny charakter kompozycji zieleni. Prace będą wykonywane ze środków własnych. – Założenie zielnika edukacyjnego „Ogród Zosi”. Prace będą wykonywane ze środków własnych oraz częściowo z dofinansowaniem pochodzącym z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Koszt przedsięwzięcia będzie wynosił 15000,00 zł. – Kontynuacja prac związanych z remontem i wymianą ogrodzenia. Prace będą wykonywane ze środków własnych. 	<p>2020 – 2023</p> <p>2020</p> <p>2020 – 2023</p>
----	---	---

6.4.2. Działanie – sporządzenie wykazu zespołów i obiektów nieruchomości, stanowisk archeologicznych typowanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Środa Wielkopolska w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

L.p.	Działanie	Czas realizacji w latach
1.	Współpraca z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w sprawie wpisania do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego zabytków archeologicznych nieujętych jeszcze w rejestrze, a reprezentujących duże walory historyczne, naukowe lub artystyczne i stanowiących ważne miejsce w krajobrazie	

	kulturowym Gminy oraz w zakresie ochrony rozpoznanych i chronionych zabytków archeologicznych:	
a.	Monitoring prac archeologicznych na terenach będących własnością Gminy Środa Wielkopolska w celu wyłonienia zabytków, które mogłyby być wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego z inicjatywy właściciela terenu z intencją promocji lokalnego środowiska przez zasoby dziedzictwa kulturowego.	2020 – 2023
b.	Wyznaczenie stref ochrony stanowisk archeologicznych na załącznikach graficznych dokumentów planistycznych Gminy, które będą uwzględniały prawidłową ochronę archeologicznego dziedzictwa kulturowego. Strefy te winny posiadać każdorazowo zapis: <i>„Ustala się nadzór konserwatorski i archeologiczny nad robotami budowlanymi i ziemnymi, jeżeli jest on wymagany przepisami odrębnymi”</i> . Strefy te ponadto powinny być odwzorowaniem stref występowania stanowisk archeologicznych oraz obszarów chronionych wyznaczonych przez WWKZ.	2020 – 2023

7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podmiotem powołującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd miasta i gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz miasta i gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych.

Samorząd winien oddziaływać na inne podmioty mające do czynienia z obiektami zabytkowymi, w tym także na mieszkańców miasta i gminy Środa Wielkopolska, tak by wywołać w nich potrzebę zachowania dziedzictwa kulturowego, jako fundamentalnego dobra identyfikującego ich tożsamość. W odniesieniu do lokalnej społeczności pielęgnowanie tradycji zawartej w zabytkach ma ścisły związek z kształtowaniem poczucia własnej wartości. W odniesieniu do podmiotów gospodarczych dobra kultury, jakimi są zabytki, mają potencjalnie dużą wartość marketingową itp.

Aby zrealizować zamierzone cele określone w konkretnych działaniach należy zastosować możliwie najszersze spectrum narzędzi – instrumentów. Zakłada się, że w realizacji powyżej zredagowanego gminnego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacja oraz instrumenty kontrolne.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydawane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały miejscowego samorządu odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni.

2. Instrumenty finansowe:

- dotacje
- subwencje
- dofinansowania
- projekty uwzględniające finansowanie z funduszy Unii Europejskiej

3. Instrumenty społeczne:

- edukacja kulturowa
- informacja
- współpraca
- współdziałanie z organizacjami społecznymi

4. Koordynacja:

- strategię rozwoju miasta i gminy

- plany rozwoju lokalnego
  - programy prac konserwatorskich
  - programy ochrony środowiska
  - studia i analizy, koncepcje zrównoważonego rozwoju
  - plany rewitalizacji
5. Instrumenty kontrolne:
- utworzenie w ramach Urzędu Miejskiego w Środzie Wielkopolskiej, jednoosobowej odpowiedzialności za sposób w jaki realizowane będą poszczególne zadania wynikające z ustaleń niniejszego programu. Powierzenia wyżej wymienionego obowiązku dokona Burmistrz Miasta Środa Wielkopolska niezwłocznie po uchwaleniu przez Radę Miejską w Środzie Wielkopolskiej powyższego programu,
  - aktualizacja bazy danych ewidencji gminnej,
  - monitoring stanu zachowania i rozwoju środowiska kulturowego,

8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Miasta Środa Wielkopolska zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej w Środzie Wielkopolskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Miejską.

Do wykonania powyższego zadania, Zespół Koordynujący monitorujący „Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Środa Wielkopolska na lata 2020 – 2023” przynajmniej raz na dwa lata przedstawi pisemną analizę stopnia realizacji powyższego programu.

9. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Obowiązek dbania o stan zabytków spoczywa na właścicielach i posiadaczach zabytków.

Środowisko lokalne, doceniając potrzebę ochrony dziedzictwa kulturowego, wprowadziło system pomocy finansowej adresowanej do właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych. System ten został określony uchwałą nr XXXV/460/2006 Rady Miejskiej w Środzie Wielkopolskiej z dnia 16 marca 2006 roku. W uchwale zapisano m.in. w § 1.1 „Rada Miejska w Środzie Wielkopolskiej udziela dotacji z budżetu gminy (...) w celu ochrony zabytków położonych na terenie gminy Środa Wielkopolska na wniosek składany przez właściciela lub podmiot sprawujący nadzór nad zabytkiem.” Akcentując społeczną funkcję zabytku lokalny samorząd realizuje w ten sposób misję budowania spójności środowiska w oparciu o szczególnie cenne dobra zachowanego dziedzictwa kulturowego.

Wsparciem dla zadań z zakresu ochrony zabytków są także zewnętrzne źródła dofinansowania udzielane zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (www.mkidn.gov.pl) w ramach swoich uprawnień tworzy programy wspierające między innymi prace służące ochronie zabytków. Rodzaje i zakresy ochrony zgodne są z aktualną polityką ochrony dziedzictwa kulturowego Rządu Rzeczypospolitej.
2. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków (wosoz.bip-i.pl/public) – dotacje przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków na podstawie wniosków złożonych przez właścicieli, posiadaczy lub użytkowników zabytków.
3. Samorząd Województwa Wielkopolskiego (www.bip.umww.pl) – budżet województwa wielkopolskiego przewiduje środki na pomoc finansową ukierunkowaną na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Są to dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych m. in. jednostek sektora finansów publicznych.
4. Istnieje możliwość pozyskania pomocy finansowej ze strony Starostwa Powiatowego w Środzie Wielkopolskiej na podstawie Uchwały nr XI/69/2007 z dnia 30 października 2007 roku. Rada Powiatu ustaliła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków, nie będących własnością Powiatu Średzkiego.

5. Fundusz Kościelny (www.mswia.gov.pl) – dotacje udzielane wyłącznie na remonty i konserwacje zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających obiektów. Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących, wyposażenia obiektów sakralnych oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków Funduszu Kościelnego są:
  - o osoby prawne Kościoła Katolickiego
  - o osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych
  - o osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych wpisanych do rejestru kościołów i związków wyznaniowych, o którym mowa w art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2017 r. poz. 1153 z późn. zmianami).
6. Ponadto istnieją możliwości zdobywania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na zadania inwestycyjne i społeczne do współfinansowania z funduszy krajowych i zagranicznych Unii Europejskiej.
7. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) to nowe narzędzie zaproponowane przez Komisję Europejską wspierające rozwój terytorialny, które ma z założenia przyczyniać się do zwiększania efektywności realizacji polityki spójności. Przy pomocy tego instrumentu, partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie mogą realizować wspólne przedsięwzięcia, łączące działania finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego. W przypadku Gminy Środa Wielkopolska, mogą być realizowane zadania w ramach miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania.